

Lató

2023. február
XXXIV. évfolyam
2. szám

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:
MARKÓ BÉLA
(1989. december – 2005.)
GÁLFALVI GYÖRGY
(2005. december – 2007.)
KOVÁCS ANDRÁS FERENC
(2008. január – 2019. május)

Főszerkesztő:
Szerkesztők:

VIDA GÁBOR
CODĂU ANNAMÁRIA
DEMÉNY PÉTER
KOVÁCS ANDRÁS FERENC
LÁNG ZSOLT
SZABÓ RÓBERT CSABA
MOLNÁR ROZÁLIA
SZŐCS KATALIN

Tördelőszerkesztő:
Korrektor:
Tipográfia:

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT

IRSAI ZSOLT

TARTALOM

GÉCZI JÁNOS:

Csendestársak; A némákról (Versek) ■ 5

SZAKÁCS ISTVÁN PÉTER:

P&P (Novella) ■ 7

BORSODI L. LÁSZLÓ:

A damaszkuszi út felől; Áttűnések; Olyan vagyok... (Versek) ■ 11

POMÁZI ADÉL:

Egy jósnő vallomásai (Regényrészlet) ■ 13

SÁRKÁNY TÍMEA:

nagykompozíciók; kőeső (Versek) ■ 18

GERZSENYI GABRIELLA:

A cég ajándéka (Novella) ■ 21

SIMON ADRI:

A film; Kétely (Versek) ■ 25

HORVÁTH ADÉL:

Oldódási szakasz (Novella) ■ 27

BÁNFAI ZSOLT:

Etűd; Sivatag; Sárkányok, lovak útján; Állandó (Versek) ■ 36

TAMÁS KINCŐSŐ:

Két nő, egy kalap (Regényrészlet) ■ 39

DEMUS GÁBOR:

zsoltároznék, Uram, még nem tudok (Vers) ■ 45

FELLINGER KÁROLY:

Fájdító kontúr; Terepszemle (Versek) ■ 47

MIKLÓSSI SZABÓ ISTVÁN:

Démenotar (Regényrészlet) ■ 49

VERMESSER LEVENTE:

Ikarosz (Vers) ■ 66

GALÁNTAI ZOLTÁN:

A tüzek kozmosza (Versciklus) ■ 67

PETŐFILÁTÓ 200

ÚJVÁRI DOROTTYA:

Igazi arc, hű kép. Három Petőfi-portréről ■ 69

SÉTATÉR

SEBESTYÉN MIHÁLY:

Pro domo ■ 77

NÉZŐTÉR

MOLNÁR FLÓRA:

Félresiklott sorsok, női tragédiák ■ 84

KÓSA-SZIGETY ZSÓFIA:

Nem tudom, mit írjak ■ 89

TÉKA

BURKHARDT ZSÓFIA:

Halálos közöny és derűs beletörődés (Márton Evelin:
Farkashab) ■ 93

FINTA KLÁRA-ENIKŐ:

Eozinhasadás. A Zsolnay-kultusz (P. Horváth Tamás: *Tündérváros – Zsolnay Miklós titkos élete; A Zsolnay – Egy dinasztia eredete*) ■ 97

KLIKKREC

LÁNG ZSOLT – TAMÁS DÉNES:

A beszélgetések hálójában (Károlyi Csaba: *Egy teljes év. Beszélgetések Nádas Péterrel*) ■ 102

AMIK ANNAMÁRIA – GYÖRGY ANDREA:

Egy szótár színeváltozása (Milorad Pavić: *Kazár szótár. 100 000 szavas lexikonregény*) ■ 105

TALÁLT VERS

KONSZTANTINOSZ P: KAVAFISZ:

Egy nagy görög gyarmaton (Vas István fordítása) ■ 109

NÉVJEGY

GÉCZI JÁNOS ■ 111

CSENDESTÁRSÁK

A piktor, ahogyan az korunkban szokás,
meghosszabbítja a püspök életét azzal,
hogy korosabbnak mutatja és érseki
gúnyában. A pallium szennyes és foltos,
mintha bagolyköpet fröccsent volna rá.
A hit élő tanújaként lett megjelenítve
az elhunyt alakja. A deres haj dúsabb,
az álcsúcs hegyesebb, a száj ernyedt, az arc
szabálytalansága megfelel a székhely
(a város ábrája a képsarokba van
odavetve) természetének. Hogy ami
anyag, azt rejtse, a szellemet fölvesse,
vázlatos a ruházat kidolgozása.
A kolorista a munkáért Xenophón
kötetét kapta, amelyben a kontúrok
épp úgy feloldottak, miként a jelenben,
s új lett az érsek, és új Szent Mihály, aki,
lám, nem tapos többé a gonoszon, csupán
a hiánya vergődik a saruja alatt.
Feljegyzem még, a félalakos majestas-képen,
hiszen hiányzik az altest, nem látható
a csecsemő, az érsekünk unokája,
akit a halott lábai közé rejtve
temettek a szarkofágba nagyapjával.
Együtt fognak nyugodni az altemplomban
a csendestárs idők végezetéig.

A NÉMÁKRÓL

Ha posztamenst olvasol, vagy a váralját járod, oda jutsz, ahonnan elindultál, hol a politikailag szennyezett térben egy verssor talapzatán áll a sok tonnás angyal. A lábához vetett város, nem tudni, hűséges-e, de hogy hűtlen volt, azt igen.

A két szárny közé felragadva sárga láthatósági mellényben gyakja az angyalt hátulról a kukáslegény, kinek dolga, hogy az ünnepre a szobrot kicsomagolja, s majd az esemény után, télire, vissza. Színjátéka a nyitókép után megszakad.

Az adatok csontvázán vérbő képzelet.

Akik a koszorúzás közönségét adják, a holtak és a szobrok gyűjtőhelyén sok a ficsúr és a megejtett úrhölgy.

A szélhámos telket, a hamisító érmet, a jogtanácsos a pecsételőjét kínálja. Nyeregтетőt a szónok, mely házat keres, hogy fedele lehessen, s hogy beköltözzék. Az írnok, mert becsukódik, mint a tengeri kagyló, újrapapír jegyzetfüzetet.

A levegőben, hogy nedvekhez jutnak, savak dolgoznak, a kozmoszban értelmet kapnak.

Mielőtt elnyújtózik az éj a téren, alszik a sötét a szembogárban, a diókocsz huny a pincében, a víz a sókkal az útját bejárta, és a kúszást a lábamatban guggolásra váltja, még piros az ég. Mint a hűséges cserszömörce. Bévül, ha érik, a lében dús vérkörte. Megkísérlik elmondani azt, amit azok mondanának, akik némák.

P&P

23 óra 28 perckor léptem be a szálloda bárjába. Ezt azért tudom ilyen pontosan, mert megnéztem a telefonom kijelzőjén. Precíz embernek tartom magam. Jelszavam: A megfelelő időben a megfelelő helyen. S a pontosságot másoktól is elvárom. Mondanom sem kell, hogy a vonatom 87 perces késése mennyire kiborított. Ha az az átkozott szerelvény a menetrend szerinti időben megérkezik, ebben a kései órában már biztos, hogy aludtam volna. Így azonban nem jött álom a szememre. Egy ideig az ágyban forgolódtam, aztán a szobám szecessziós berendezését tanulmányoztam. A virágmintás tapéta, a vaníliaszínű szekreter, a bársonnyal kárpitozott karosszék, a tükrös ajtajú, faragott ruhásszekrény látványa máskor biztosan megnyugtató volt, ezúttal azonban csak fokozta ingerültségemet. Felöltöztem és lementem a földszintre. Eredetileg sétálni akartam, de amikor láttam, hogy még nyitva van a bár, gondoltam, beülök és megiszom valamit, attól talán ellazulok, s a reggel kilenckor kezdődő megnyitóiig még alhatom egy keveset. Az okostelefonját böngésző pincértől rendeltem fél deci konyakot, és leültem a pult melletti asztalhoz. A félhomályos helyiségben rajtam kívül egyetlen vendég tartózkodott. Ott gubbasztott gyászos madárként a sarokban. Alighogy helyet foglaltam, mintha csak rám várt volna, feltápáskodott a székéről, és az asztalomhoz bicegett. Fekete hajú, beesett arcú, vékonydongájú férfi volt. Klasszikus szabású farmert viselt, dzsekije alatt fehér, kihajtott gallérú inggel.

– Látom, maga sem tud aludni – támaszkodott az asztalomra, s mielőtt megszólalhattam volna, lezöttyent a szemközti székre. A hangja rekedt volt. Alig érezhető idegen akcentussal beszélt.

– Ugyanazt – intett a pult felé.

Hátát a szék támlájának vetve megvárta, amíg a pincér magunkra hagy, majd kortyintott egyet az italából, és felém hajolt.

– Ugye, a Petőfi 200 konferenciára jött osztani az észet? – meredt rám számonkérően. A szeme sötéten fénylett.

– Igen. Valami gond van vele? – vágtam vissza, mert módfelett zavart tolakodó viselkedése. – Maga is ezért van itt, gondolom.

– Ó, én csak átutazóban – legyintett fanyarul mosolyogva. – De az irodalom mindig is a szívügyem volt. Petőfi Sándor meg különösképpen...

Persze maguk, szakmabeliek szinte mindent tudnak róla – tette hozzá mintegy mellékesen.

– Hát ez az – futott ki a számon óvatlanul. – Az igazság az, hogy nehéz már újat írni Petőfiről...

– Azt mondtam, *szinte* – tromfolt le. – Nem azt, hogy *mindent*. Arról azonban, hogy valójában mi történt vele 1849. július 31-én, már megbocsásson, uram, csak pusztá feltételezéseik vannak. Én azonban az életemre esküszöm – tette a kezét színpadiasan a mellére –, hogy tudom az igazságot.

Még csak ez hiányzott, gondoltam. Egy dilettáns Petőfi-kutató, aki a holnapi konferencián holmi légből kapott elmélettel fog provokálni. A Segesvár melletti csata után számos mendemonda született Petőfiről. Terjesztőik a képzelettel próbálták felülírni a valóságot. Ezekben a történetekben a költő hol emigránsként, hol hadifogolyként, hol bujdosóként tűnt fel. Egyesek szerint továbbra is írt verseket, mások szerint valami civil foglalkozás után nézett. Ez a fura szerzet vajon melyik változattal akar bevetni?

– Mi van, kételkedik a szavaimban?! – riasztott fel gondolataimból az érdes hang.

– Nézze, a szemtanúk vallomása alapján valószínűsíthető, hogy Petőfi Sándort menekülés közben érte a halál, és tömegsírba temették. A halott költőről egy magas rangú osztrák katonatiszt tanúskodott. Személyleírása és a holttest mellett talált, Bem tábornoknak készült hadijelentés alapján a fogoly magyar tisztnek a vezna, alacsony termetű, szakállas, mellén átszúrt férfit Petőfivel azonosították.

– Valószínűsíthető? – dohogott a férfi. – Mondja, maga milyen szakember, ha beéri ennyivel?! Nem is érdekli a teljes igazság?! – vált fagyossá a tekintete.

Elfogyott a türelmem. Faképnél akartam hagyni, de a sötétben fénylő szempár mintha a székemhez szegezett volna.

– A valóság jóval bonyolultabb, mintsem egy magafajta racionális ember gondolná – kezdte a férfi. – Van, ami megmagyarázhatatlan, de attól még létezik. A vesztes csata után Petőfi valóban menekülni próbált. Amikor a lovas kozákok utolérték, szembefordult velük. A halálos dőlésre lendített lándzsa azonban már csak a levegőt érte. Petőfi eltűnt a katonák elől.

– Hogyhogy eltűnt?! Petőfi poéta volt, nem bűvész – szakítottam félbe. Már nem éreztem az ijesztő bénultságot. Simán leléphettem volna, de a kíváncsiság visszatartott. Ezt a meseként induló változatot nem ismerem.

– Nem tudom – folytatta a férfi rezzenéstelen arccal. – Egy utcában tért magához. A földön feküdt. Szédült, fájt a feje, hányinger gyötörte. Kétol-

dalt emeletes házak magasodtak, előttük őszi díszben pompáztak a fák. A járókelők kikerülték. Egy férfinak végül megesett a szíve rajta. Lehajolt hozzá, angolul szólólongatta. Válaszolni akart neki. Megkérdezni, hol van, és hogyhogy már beköszöntött az ősz, de csak néhány összefüggéstelen angol szót sikerült kipróbálnia magából. A férfi felnyalabolta a földről. Közben megint elvesztette az eszméletét. Egy kórteremben nyitotta ki a szemét újra. Ruhástól feküdt az ágyon.

– Thank God! You come back – sóhajtott föl megkönnyebbülten az ágya mellett egy fekete öltönyös alak. – Mondja, mi történt magával, Mr. Poe. S honnan ez az idegen ruha magán?

– Nahát! – nevettem el magam. – Azt akarja elhítenni velem, hogy Petőfi Sándorból Edgar Allen Poe lett?!

– Nem – torkolt le beszélgetőtársam. – Azt próbálom elmagyarázni magának, hogy 1849. október 3-án a Baltimore-i utcáról a Washington College Hospitalba vitt, igencsak rossz egészségi állapotban levő férfiről *azt hit-ték*, hogy az amerikai sötét romantika fenegyereke. Azt, hogy Petőfi Sándor valójában 1849. október 7-én ágyban, párnák közt halt meg *Edgar Allen Poe helyett*. E négy nap alatt képtelen volt megértetni a környezetével, hogy kicsoda ő. S amikor saját arca helyett egy idegenét látta tükröződni a kórterem ablaküvegén, végleg összeomlott. „Uram, mentsd meg a lelkemet!”, kiáltotta a halála előtt.

– S mi lett Poe-val? – meredtem rá számonkérőn.

– Történetük akkor vált volna kerekké, ha Poe Petőfi helyett hal hősi halált a segesvári csatában – sóhajtotta. – Milyen szép, szimmetrikus lett volna ez a megoldás! Poe-nak azonban nem adatott meg ez a lehetőség. Azóta is nyughatatlan lélekként bolyong a nagyvilágban, s megragad minden alkalmat, hogy elmondja az igazságot. Szentül meg van győződve ugyanis arról, hogy ha talál valakit, aki hisz neki, végre örökre megpihenhet...

– Uraim, záróra – lépett a pincér az asztalunkhoz.

– Gratulálok – ráztam kezét búcsúzásakor a fekete hajú, vékonydongájú emberrel. – Akár Poe is kitalálhatta volna ezt a fantasztikus történetet.

Szomorúan nézett rám, majd sarkon fordult, és elindult az ajtó felé.

– Komolyan gondoltam – kiáltottam utána. – Tényleg érdekes volt.

Néhány órai alvás után, reggel hétkor kipihenten ébredtem. Megreggeliztem a szálloda éttermében, majd magamhoz vettem a Petőfi látomásos költészetéről írt pár oldalas esszémet, és felmentem a konferenciaterembe. Telt ház fogadott. Az ünnepélyes megnyitó után én következtem. Köszöntöttem az egybegyűlteket, és kinyitottam a mappámat. Mielőtt elkezdtem

volna hangosan olvasni, szokásom szerint átfutottam a szövegen. Nem, ez lehetetlen, meredtem a gondosan legépelte sorokra. De hiába próbáltam kívülről felmondani az esszémet, valami leküzdhetetlen erő arra kényszerített, hogy az írott szöveget olvassam:

23 óra 28 perckor léptem be a szálloda bárjába. Ezt azért tudom ilyen pontosan, mert megnéztem a telefonom kijelzőjén. Precíz embernek tartom magam. Jelszavam: A megfelelő időben a megfelelő helyen...

Borsodi L. László

A DAMASZKUSZI ÚT FELŐL

Caravaggio festménye alá

Nem tudom elviselni, hogy szeretsz,
hogy figyelsz rám, évek óta fáraszt,
de kiméert vagyok, nem bántanálak,
úgy teszek, mint kinek ez jó nagyon,
pedig ha tényleg ismernél, tudhatnád,
nem könnyű kiválasztottadnak lenni,
hogy védelmezel, nem érdemlem meg,
azt sem, hogy a hátam mögött dicsérsz.
Attól rettegek, egyszer cserbenhagylak,
mert tovább nem lesz türelmem hozzád.
Joggal leszel akkor sértett, és sírni fogsz,
én meg ott ülök egy ismeretlen házban
üresen, és arra gondolok, milyen jó is volt
hazugságban élni, és milyen rettenetes
tükör nélkül, egyedül, megérezni végre,
hogy fúj a szél a damaszkuszi út felől.

ÁTTŰNÉSEK

Ahogy a só a vízben,
ahogy az ágról a gyümölcs,
ahogy egyik évszak a másikba,
ahogy a színek színárnyalatokká,
ahogy a szavak, a mondatok zenévé,
ahogy a nappalon az éj, éjszakán a fény,
ahogy az ablakon túl tán másik világ,
ahogy tükör által is csak tükörben,

ahogy a múlt a vágy törmeléke,
ahogy a lélek, külön a test,
ahogy a van a semmi.

OLYAN VAGYOK...

Olyan vagyok, mint egy rendetlen konyha:
tele vagyok üres üvegekkel, többnapos,
mosatlan edényekkel, asztalon felejtett ételekkel,
hol a villanyt sem kapcsolják fel napok óta,
és általában éjszaka van, bűz és éjszaka.
Hiába várom, hogy jöjjön a háziasszony,
nincs a hálószobában, hol hetyegni szokott,
a kamrában sem keresgél lázasan, izzadva.
Olyan vagyok, mint egy elhagyatott ház:
bennem a meghalt gazdák lélegzete, lábnyoma,
a csend pora nem mozdul bútoron, szőnyegen,
ablakaimra fagy Isten üres tekintete.

EGY JÓSNŐ VALLOMÁSAI

6.

Mitől van az, hogy az ő arca számít? Mitől van az, hogy a borzasan göndörödő haj, az érzéki száj fontos nekem, nézнем kell?! Hosszan vizsgálom, hogy ajkának mely íve, hajlata az oka annak, hogy nem tudom levenni a szemem róla.

Ő is a számát nézi. Majd megsimogatja a hajam. Aztán hirtelen mozdulattal a combom közé nyúl, háromrétegű brokátszoknyám elsodorva az útból, kezével lassan, finoman simogat, szétborzolva a rövidre vágott, nedvesen göndörödő tincseket.

Elakad a lélegzetem. Érzelmes és órjító egyszerre. Minden szenvedélyét érzem az ujjbegyén keresztül... Nem a számát nézi már, hanem a szemem, közelről. A kéz hullámaint figyeli, ellenőrzi a hatását. A szerelem fényét, a saját tükörképét keresi a tekintetemben.

Micsoda élvezet, átadni magam mindenütt megfeszülő testének. Hosszú karja körbeér. Kezéhez kapok, hogy lassítsam, de lefog a másikkal. Doromboló hangok hagyják el a torkomat. Testem megfeszül, mint az új kilövés előtt, majd mélyen, legbelül, magas rezgéssel vibrálok valahol lét és nemlét között, hosszan elidőzve a két világ kapujában. Pupillám szemhéjam alá csusszan a kéjtől. Rázkódom, elalélva hullok a karjába. Közel az eszméletvesztés. Érzí, óvón magához ölel. Lassan csitulok el. A hajam simogatja újra. Istenem! Ez még csak a keze!

Mlle Marie-Anne Adelaide Lenormand és I. Sándor cár közelsége az égben köttetett.

7.

Adelaide Lenormand kisasszony szerette az ékszereket. Vegyesen hordta őket, elutasítva a népszerű nézetet, miszerint aranyat arannyal, ezüstöt ezüstrrel viselünk. Csak azért is mindent hordott mindennel. Szerette, ha gyöngyök sorakoznak a nyakában, és mindig feltette *kianit*kövét is, ami egy vékony ezüstrláncon csüngött. Hosszúkás, világoskék, selyemfényű kristálykő, melynek jól látszottak milliméternyi, rétegelt lemezei, szabályta-

lan törésvonalai. Nyers és feldolgozatlan, mert a kisasszony hitte, hogy a megmunkálatlan kristálynak erősebb a hatása. Ez a finom rezgésű kristály ragyogó energiájával – közvetítő kőnek is mondják a kianitot – támogatta Lenormand kisasszonyt a munkájában. Régen a szónokok kövének tartották, mert az egyik hatása az, hogy segít bátran kimondani a *személyes igazságot, rendszerezett formában*, a torokcsakrák megnyitásával. A torka mindig is gyenge pontja volt Adelaide-nak. Könnyen begyulladt egy kis szellőtől, egyetlen korty hideg italtól, utána meg hónapokig kínlódott vele. A gyöngyházfényű, haloványkék kianit erősítette az egészségét. Segítségével ki tudta mondani mindazt, *amit csak ő látott a világból. Az összes létező világokból.*

Emellett minden reggel felvette a rövid aranyláncon függő *lapis lazuli* szívmedálját is, mely sötétkék volt az egyik felén, srégen keresztülfutó karakteres karcollással, a másik oldalán piritszenyeződéstől csillogó és kalcitzárványoktól márványerezetű. Adelaide szerette, hogy az aranyosan csilámló pirit egy vékony, fél milliméteres szívkarimát rajzol körbe a medálon. Középen pedig egy kisebb, de jól kivethető szív formálódott a csillogásból, mintha a kék szívmedálnak tömör arany szíve lett volna.

Kedvenc ékszerésze, egy csinos fiatal férfi szerezte be a kristályokat, akinek a műhelye Párizs szélén, már-már a külvárosban volt. A belvárosi ékszerészekben (a nyakékbotrány óta) Adelaide nem bízott. Így is (szkeptikus lélek lévén) mindkét medállal elvégezte a hevítéses tűzpróbát, melyet azok szépen kiálltak. Miután meggyőződött kristályai valódiságáról, többé nem volt képes kordában tartani szenvedélyes rajongását irántuk: babonásan kötődni kezdett hozzájuk, talizmánként viselve őket haláláig.

Egy nap meglepő helyről kapott megerősítést kristályok iránti szenvedélyében a sibylla, épp, amikor régi ügyfelét, Napóleont látogatta meg a palotájában, 1813-ban.

Napoleon csúf, alacsony férfi volt, és mint ilyen, rendkívül hiú. Atlaszkék selyemkabátot viselt ezen a napon, alatta haloványrózsaszín inggel. A rózsaszín inges férfiakról Lenormand kisasszonynak mindig is meg volt a maga külön bejáratú véleménye. Napoleon fekete haja rendezetlenül, fényes tincsekben hullott a homlokába, és nem lehetett biztos benne az ember, hogy e rendezetlenség gondos munka eredménye-e, avagy a véletlené. Adelaide az előbbire tippelt, mert enyhe pacsuliszag lengte körül Napóleont, mely emlékeztette saját hajápoló olaja illatára.

Sokadszorra találkoztak. Olyannyira, hogy Lenormand kisasszonyt ekkor már Napoleon „udvari jósnőjeként” emlegették. Sőt, a „királyok jósnőjét”, a „jósok királynőjeként” tartotta számon egész Európa. Mégis, szúrós

szemmel méregette őt a csúf kis korzikai, amikor felfedezte nyakán a lapis lazuli szívmedált. Hirtelen mozdulattal közelebb lépett hozzá, majd engedélyt nem kérve, kezébe vette az aranyláncon függő kristályt. Közel hajolt hozzá, tüzetesen megvizsgálva mindkét oldalát, tanulmányozva egyedi rajzolatát. Végül haloványan elmosolyodott.

– Magának négy szíve van, kisasszony, ha jól számolom! Van, akinek egy sincs!

A kisasszony hangosan elnevette magát a találó viccen, amin Napóleon is kegyeskedett elmosolyodni, és kapcsolatuk ettől kezdve fesztelenebb lett.

A magasan záródó, merev nyakú kabát alól, a rózsaszín ing alá benyúlva, Napóleon előhúzott egy vastag aranyláncot, amin puha őzbőrből készült amulett-tartó zacskó függött, és kivett belőle egy csodálatos tisztaságú, pávakék lapis lazuli kristályt, mely varázslatosan csillogott a pirittól, amit a boldok aranyának is hívnak.

Így derült ki, hogy közös szenvedélyük van: mindketten babonásan hisznek az ármenkő, vagy szanszkritül radzswarnak is nevezett lapis hatásában és a kristályt övező legendákban.

Lenormand kisasszonyt ekkor villámcsapásként érte a felismerés, hogy *valójában* mért tartja Napóleon az ingébe dugva a kezét, a festményeken és a valóságban egyaránt.

Párizs-szerte parázs viták övezték ezt az izgalmas kérdést. Többen állították, hogy csatában megsérült kezét rejtegeti ily módon, mások a hatalmat szimbolizáló mozdulatként értékelték, sőt, akadtak, akik veseproblémájával hozták összefüggésbe a jellegzetes napóleoni mozdulatot. A kisasszony most első kézből kapott választ: Napóleon lapis lazuli amulettjét simogatja az inge alatt, mert megnyugtatja az érintése.

Az uralkodó leültette a kisasszonyt kerek, kecskelábú asztalához, melyet zöld, hosszan lelógó szaténabrosz borított, mazsolabort hozatott neki uzsonna helyett, és beszélgetni kezdtek: kicserélték szerteágazó ismereteiket a lazúrkőnek is nevezett lapis lazuliról.

– De ugye leveszi fenséged éjszakára?! – kérdezi Adelaide hevesen és aggodalmaskodva.

– Soha nem veszem le, kisasszony! – feleli Napóleon felháborodva.

– Azt rosszul teszi! – felhózi homlokát a jósnő.

– Kegyed is tudja, legalábbis azt hittem, hogy tudja, hogy *isteni gondviselésnek örvendezhet e kő viselője*. Nos, isteni gondviselésre, kisasszony, nekem éjjel-nappal egyaránt szükségem van rá.

– Megértem fenségedet! De engedje megkérdezni, hogy nem gyöt-
rik-e nyugtalan álmok éjjelente?!

– Mi köze az álmaidhoz?!

– Sok! Ugyanis én vagyok az, aki megkönnyítheti őket. Ezért, és csakis
ezért bátorkodom megjegyezni, hogy a lazurkövet éjszakára le kell venni.

– Obskúrus ismereteit honnét veszi a kisasszony?!

– Titkos irataimból, uram! Ennél többet nem mondhatok. Ősi feljegy-
zések tanulmányozása közben bukkantam erre az információra. A szent
kő, amelynek ön egy különösen szép példányát hordja, nappal gondviselést
hoz, de éjszaka rossz álmokat... Külön öröm számomra, hogy a királyok kö-
vét a királyom nyakában látom. Ahogy fáraók viselték, úgy Napóleon nya-
kán a lapis lazuli a lehető legjobb helyen van!

Adelaide mély, bókoló mozdulattal ejtette ki ez utolsó szavakat, és a
kifinomult hízelgés kedvére való volt Napóleonnak. Nem tévesztette el a
hatását, mint ahogy a jól csusszanó mazsolabor sem, kiderült ugyanis, hogy
Napóleon szereti ezt a nőkhöz illő, édes likőrbort. Szorgalmasan kortyol-
gatták beszélgetésük alatt, és egyre nekihevültebben érveltek az „igazság
kövének” is nevezett lazúrkő viselése mellett.

Napóleon kiemelte, hogy már Atlantiszban is szent kőként tekintettek
a lapisra. Sőt, a sumeroknak volt egy mondása: *aki lazuritamulettel indul csa-
tába, azt elkíséri istene!*

A kisasszony pedig afölött örvendett, hogy régóta használják szerelmi
varázláshoz a lápiszt. Ugyanis ha nők nyakékként viselik, örökre magukhoz
láncolják a kiszemelt férfit.

Ez át is vezette őket találkozásuk témájához: Napóleon Josephine-nel
kapcsolatban szeretett volna kérdést intézni a sibylla kártyáihoz. Négy éve
bekövetkezett válaszuk dacára a császárt a mai napig foglalkoztatta hűtlen
első felesége sorsa.

A „korzikai rém” többnyire politikai döntései előtt hívatta magához a
sibyllát, de ezen a napon szívügyek nyugtalanították. Adelaide harminchat
kártyalapja most is jó tanáccsal szolgált. Más kérdés, hogy Napóleon nem
fogadta meg a tanácsokat. Legszomorúbb példája ennek az orosz hadjárat,
melyet a sibylla, bő egy évvel ezelőtt határozottan ellenzett. Ám a hatalmi
mámortól megrészegült császárt a pontos jóslat sem állíthatta meg.

Amikor fél év múlva hazavergődött a vesztes csatából lerongyolódott
serege maradékával, a halottak és a hadifoglyok hozzátartozóinak sirámai-
tól megtörve, szégyenkezve csókolt kezét Adelaide-nak. Az orosz hadjárat

hatalmi, anyagi és személyi veszteségeit Napóleon sohasem heverte ki, a nagy orosz medvével való találkozás a vég kezdete volt számára.

A kisasszony, mivel ehhez hasonló kaliberű politikai kérdésekben is kikérték a véleményét, akaratlanul is *komoly befolyást gyakorolt a napi politikára*. Memoáírói ezt nem győzik hangsúlyozni. Merészsége, tehetsége és üzleti érzéke kora meghatározó női szereplőjévé tette. Forradalmat vívott a maga módján ő is a szabadságért, bár ez legkevésbé sem állt szándékában.

NAGYKOMPOZÍCIÓK

hibának éreztem, hogy nem láthatok mindent egyben,
csak a színes üvegen megtörő fények utaztatják a tekintetem,
míg te befogtad az egész mozaikot, még azt is sejtetted, hogy
építeni is tudnál ilyent, persze majd idővel bevallod magadnak
a hitegetést, sosem készültél el, pedig folyton csak építettél,
engem is magad köré, nem szándékosan, mondtad,
de ezt az egyet nehéz megbocsátani, hasonlóságunk épphogy
elkülönböződésünk gyökértörvénye

öregedés helyett vágások a szemkörnyéken,
hiába próbáltam kicserélni a tiedre,
évekig kerestem a perspektívát,
sehogyan sem tudtam befogni a nagykompozíciókat,
mindenki szemével felcseréltelek, sehol sem voltál jelen

szégyelltem magam, hogy hitehagyottan szakadok egyre tovább,
a tusvonal minden repedést eltakar, ferd magad, ferd,
ha nem mersz szembenézni a tükörképpel,
ferd a felismerhetetlenségig

állunk egy tisztás közepén, a hajnal
tejszerűsége még nem szállt fel,
áldozatbemutató gyomorgörcsrel,
tizenkét lépésre a nagykompozíció,
kifordított csemete gyökérzete
mered az égnek,
tüdőd a gyér lomboszat,
hiába takarom szemeim

KŐESŐ

jön a kőeső, mondják a csángó asszonyok
a futásfalvi búcsún, jámborak és féltik a vihartól
a Mária-szobrot meg kikeményített szoknyáikat,
te meg csak dühös vagy ezen a nyáron,
felgyújtanád a képmutatást,
templomok és családi házak
égnének porig, mit is vártak tőled,
visszajöttél ide erre a nyárra,
de már sosem leszel itt igazán otthon,
felborzol, hogy nem találsz a helyed,

túl sokat foglalkoztak a jöttöddel,
új szagokat és szavakat hoztál,
ferdén pillantanak végig rajtad,
szemükben a megbocsátás fel se csillan,
csak képmutatóan körbelihegnek,
milyen vad szagod van, mondják,
te meg küzdesz a hányingerrel,
bevernél minden vitrines szekrényt,
azt is szegény anyád kellene utánad feltakarítsa,
pedig elég szilánkot szedegetett az évek során.

nem találsz a helyed,
tömik beléd a gyógyszereket,
mert belebetegedsz,
nem kérdezik fáj-e és hol,
kioperáltad magadból a várost,
azt hitted, örökre megszakad,
szilánkosra vágta szemeidet,
belealszol a lenémított délutánokba,
nem jársz emberek közé ezen a nyáron,
csak alszol a gyógyszerektől
a felégetett magányban,

utálod az életet,
mert az értelmét magad mögött hagyta
– évekkel később minden a fonákjára csúszik –
de most a gyűlölet és a gyász felemészt,
miközben senki sem ért és kérdez,
te meg csak halsz befele,
gyíkok leszakított farka vagy a pincetorkában,
lehullott rózsaszirm a futásfalvi búcsún,
elvágott szerelem a határ másik oldalán,

szűkre vált szerepekben fulladozol,
fekszel, felírnak még háromféle gyógyszert,
te csak bámulod az eldőlni vágyó villanypóznát az ablakból,
majd megteszed helyette, megpihensz,
huzalozott nyarakat képzelsz el, melyek megtartanak,
megálmodod a kivonulást egypár generációval korábbra,
elhallgatsz ezen a nyáron, és soha többé nem leszel szerelmes

meg kellene értsenek
te sem tudod, hogyan
kőeső veri a szívedet

A CÉG AJÁNDÉKA

Rezső szinte állati hangon ordított fel, s ahogy a száját nagyra tátotta, látszottak a sötét fogtömések, sőt, hiányzó fogainak helye is. Zita bájos arca fintorba torzult. Az egészséges, ép fogsort szexepilnek tartotta, az ellenkezője viszont mélységesen taszította. Bal lábát átemelte Rezső csípője fölé, és jobb térdén megtámaszkodva leszállt a férfiről. A hímvessző, melyen az imént még ütemesen mozgott, lankadásnak indult, a meggyűrődött óvszert a végében összegyűlt onduló súlya oldalra húzta. Mint egy ráncos manó fején a hálósipka, gondolta Zita újabb fintorral. „Várj!”, próbált suttogni Rezső, de csak rekedt tátogásra futotta. Megköszöri a torkát, és hangosan szólalt meg: „Ne menj még! Szeretném, hogy neked is jó legyen!”

Zita nem akarta, hogy neki is jó legyen. A randioldala nem férfi szexpartner-keresés végett regisztrált. Férfiből volt már elég az elmúlt években, ráadásul férfi volt az élettársa. Nőt keresett, akinek női öle van, aki tökéletesen tudja, hogyan kell megérinteni egy másik nőt. Amikor először találkozott Biankával a Nyugati téren, azt hitte, álmodik. A lány magas és karcsú volt, derékig érő sötét hajjal, mintha egy magazinból lépett volna ki. Mégsem volt benne semmi mesterséges. Úgy fogta meg Zita kezét, és vezette a közelben parkoló autójához, mintha régi barátnők volnának. Bianka beindította a motort, hibátlan fogsorát megvillantva pajkosan ránevetett Zitára, és közölte, hogy elviszi palacsintázni.

Zitában egy három évvel korábbi lánybúcsú óta motoszkált a gondolat, milyen lehet a női szerelem. Sokat ittak azon az estén, retró slágerekre táncoltak, és egyfolytában kacarásztak. A menyasszony levette a blúzát, csipkés topban limbózott, amitől Zitát melegség öntötte el. Mikor végre saját számítógépet kapott a munkahelyén, és külön irodába költözött a főépületben, ahol nem akadozott az internet, sietett a keresőoldalra bejelentkezni. Hogy mindjárt első próbálkozásra egy szexbomba kerül az útjába, nem is remélte.

A palacsinták fogytak, Bianka pedig mesélt, az egyetemi tanulmányairól (negyedéves angolszakos az ELTE-n), a férjéről (már Magyarországon is népszerű kozmetikai cég menedzsere), a nála bevált hajfestési és szőrtelenítési eljárásokról és a lányok iránti vágyairól. „Eddig csupa igénytelen, sűrű egérrel bírtam csak összeakadni”, mondta a kólás poharába révedve, majd Zita füléhez hajolva hirtelen megvidámodva folytatta: „De veled sze-

relmeskedni akarok!” Puha mohairpulóverének dekoltázsából kibuggyanó melleit mintegy véletlenül a Zita vállához dörgölte. A hazaúton Zita, míg Bianka vezetett és csivített, azon törte kerek fejét, fognak-e búcsúcsókot váltani. Vágyott rá, de nem volt biztos benne, hogy merne kezdeményezni. Szerencsére, Zitáék háza elé érve, Bianka megoldotta a helyzetet egy kérdéssel: „Tudod, milyen lánnyal csókolózni?” S a feleletet is maga adta meg: „Olyan, mint fiúval, csak jobban izgulsz.” És már hajolt is Zita szájához, már tolta be a nyelvét játékos körzésekkel, már harapott aprókat a gondosan bekent, puha ajkakba. Zita szinte azonnal a lány dereka után kapott, de az mosolyogva elhúzódott. „Ezt majd legközelebb”, mondta, és egy gombnyomással kinyitotta az ajtót, hogy Zita kiszállhasson.

A következő találkozásra nem kellett sokat várni. Már másnap délelőtt megszólalt Zita mobilja, és Bianka jelentkezett a vonal végén, Tóth Biusként mutatkozva be. „Holnap munka után felveszlek, és nálunk fogunk vacsorázni, rendben?” A kérdés nem igényelt választ. Zita ebédidőben belépett a titkárságra, és borús arccal bejelentette, ügyintézés céljából ezúttal hosszabb ebédszünetet kénytelen tartani. Átvillamosozott a szomszéd kerületbe, és betért az első útjába kerülő fehérneműboltba. Igyekezett nem túlságosan vad, mégis izgalmas szettet választani, amiről úgy képzelte, egy nőnél is tetszést arathat. A pénztár felé tartva kissé bizonytalan mozdulattal levett még a polcra egy XL-es, csipkecombfixes harisnyát.

Amikor másnap délután beült Bianka mellé a fehér Mercedesbe, feszengetni kezdett. Hülyén érezte magát körömcipőben, harisnyában, az átlagnál vaskosabb combjait alig takaró ruhában, miközben fekete bombázó farmert és tornacipőt viselt. Lehet, hogy félreértett valamit? Csúcsforgalomban araszoltak, kínosan hosszúnak tűnt az út, akadozott a társalgás. Zita a hivatali intrikákról magyarázott, vicceskedve, de valójában másra sem tudott gondolni, mint hogy mit is keres ő egy idegen nővel egy idegen autóban, egy idegen hely felé haladva. Bianka megérezhette a másik vívódását, mert a piros lámpánál állva hátranyúlt kezével a vezetőülés mögötti hűtőtáskába, és két kis üveg pezsgőt vett ki belőle. „Tessék”, nyújtotta az egyiket Zita felé, „lazuljunk egy kicsit!” A saját üvegét combjai közé szorítva, egy kézzel bontotta fel, gyakorlott mozdulattal. A felhabzó ital cseppjeit lazán a farmerjába simította. Zita csodálkozó tekintetét látva, nevetve csak annyit mondott: „Nyugi, nem lesz baj, mindjárt ott vagyunk. Különben is, a környék összes rendőre ismerős.”

Decens villa előtt állt meg Bianka, majd az automatikusan nyíló kovácsoltvas kapun át kövezett udvarra hajtott be. „Gyere, ne izgulj!”, búgta Zita

fülébe kiszállás előtt, és nyomatékkal megcsiklandozta nyelvével a fülcimpáját. Zita a pezsgő és a nyelvs-füles puszi hatására kellemesen megborzongott, és bátorságot nyerve szállt ki az autóból. A fekete lány négyjegyű digitális kóddal nyitotta ki a bejárati ajtót, ahol a tágas előszobán át a konyhába kíserte vendégét. Itt Zita döbbenetben látta, hogy egy alacsony, erősen kopaszodó férfi sürgölődik az asztal körül, pezsgős poharakat törülget hófehér konyharuhával, apró szendvicseket pakol hosszúkás porcelántálcákra. Szövetnadrág és rövid ujjú ing volt rajta, visszafogott, kicsit régimódi öltözk. „Talán ő a komornyik”, vélte magában Zita, „vagy Bianka pincért hívott az estére”. Ám a tornacipős gazella odament a középkorú emberkéhez, kissé lehajolva szájon csókolta, és Zita felé fordulva fuvolázta: „Zita, ő a férjem, az én drága Rezsőm, ő készített nekünk ennivalót, nagyon kíváncsi volt rád.”

Zitának megint olyan érzése támadt, mint két nappal azelőtt az aluljáróban: ez csak álom lehet, vagy valami tévedés, ennek a nőnek nem lehet ilyen férje, és különben is, férjről nem volt szó ma estére. Mire a gondolat lecsengett a fejében, már csordultig töltött pezsgőspohárral a kezében kocintott a házigazdákkal, és ivott velük a találkozás öröme. Az ital hamar a fejébe szállt, kapaszkodót keresett a konyhaasztal sarkán. Rezső előzőeken hízta ki a legközelebbi széket, lesegítette róla a blézerét, és bátorítóan végigsimította meztelenné váló karjait. „Így, kedves Zita, egyél pár falatot, garantáltan friss, és házilag készült.” Bianka is helyet foglalt, maga elé húzta az egyik szendvicses tálcát, és kibújt csíkos pulóveréből. Spagettipántos pólóján szemtelenül türemkedtek át a mellbimbói.

Rezső újra töltött mindhármuk poharába, de a sajátját félretette a pult-ra. Elnézést kért, mondván, hogy most visszavonul a dolgozószobába, és magukra hagyja a lányokat. Zita immár nem feszengett. Egy pillanat alatt Bianka mögött termett, átölelte, és beleszólt a hajzuhatag alól kiszabadított nyakába. Bianka felállt, megfogta Zita kezét, és finoman húzni kezdte maga után, át a nappali süppedős szőnyegén, be a hálósobába. A kinti világozást sötét függöny takarta, és apró gyertyák világítottak körben a polcokon. Az ajtóval szemközti falon méretes képkeret lógott, benne a fehér fátyolt viselő Bianka és a fehér szmokingos Rezső fényképével. „Ezek szerint mégiscsak házasság”, állapította meg Zita, és ez valahogy megnyugvással töltötte el.

Bianka levette farmernadrágját, majd cirógató mozdulattal megkereste Zita ruháját a cipzárt, és elkezdte lefelé húzni, ingerlő lassúsággal. Közben fehér szaténbugyijához emelte a másik nő kezét, és követelőzőve beledörgölözött a szétnyíló tenyérbe. Zita szinte esztét veszítve tapogatta a női testet,

falta-habzsolta a Bianka melleit, kezével a fekete párduc fenekének húsát szorítva. Valósággal leterítette Biankát az ágyra, gyönyörködött a látványban pár pillanatig, majd a hosszú combok közé térdelt, lerántotta a selymes alsóneműt, és felfedezőútra indult. Bianka felnyögött, és mindkét kezével belemarkolt a Zita hajába, aki ezt biztatásnak véve, ujjaival és nyelvvel fürge játékba kezdett.

Az alkohol és a kéj mámorában Zita először fel sem fogta, mi történik vele közben. Hogy a csipkebugyiját valaki hátulról letépi róla, és megérinti, csak lassan lett egyértelmű. Csodálkozásra nem maradt ideje, Rezső férfiasága már az orra előtt táncolt, és erőszakosan nyomakodott be a szájába. A férfi kezében pezsgősüveg volt, abból csorgatta vékony sugárban az italt magára, majd a Zita szájába. A nő kétségbeesett pillantást küldött Bianka felé, aki válaszul azt suttogta, hogy pisilnie kell, és kecses léptekkel távozott az ágy melletti ajtón át. Rezső hanyatt fektette Zitát az ágyon, pezsgőt csorgatott a testére. A melltartót éppúgy tépte le a nőről, mint az imént a bugyit, és hörögve vette szájába előbb az egyik, majd a másik bimbót. Zita tétován körülnézett, Biankát kereste a szemével, de a férfi egész testével ráfeküdt, és látszólag gyengéden duruzsolta: „Hunyd le a szemed, és élvezd! Ilyet egy nőtől úgysem kaphatsz.”

Zita engedelmesen lehunyta a szemét, ernyedten átengedte magát az alacsony, de erős férfinak. Titokban reménykedett, hogy a fekete szépség még visszatér hozzájuk. Rezső egyszer csak megfogta a derekát, és egy hirtelen mozdulattal átfordította felülre. Óvszert húzott, a nőt magára ültette, majd ritmikus mozgásba kezdett. Verejtékező bőrük minden összeütődéskor csattant. „Gyerünk, kislány, mozogj! Isteni vagy!”, lihegte. Zita csukott szemmel kitapogatta az éjjeliszekrényre tett pezsgősüveget, és alaposan meghúzta.

Mikor Rezső az előszobába kísérte, már besötétedett. A tükör alatti szekrénykén kis papírszatyrok sorakoztak, rajtuk a *Cremos* kozmetikai cég logója. Rezső elvette az egyik szatyrot, és széles mosollyal átnyújtotta Zitának: „Tessék, ez a cég ajándéka, hogy mindig ilyen szép maradj.” A nő nem köszönte meg, szó nélkül ment végig a kövezett udvaron, és sietősen beült a kitérő taxiba. Másnap reggel a munkahelyétől egy saroknyira megállt, és Bianka számát tárcsázta. „Tóth Bius”, búgott a fekete szépség hangja, de mielőtt Zita megszólalhatott volna, automata gépi hang folytatta: „Jelenleg nem kapcsolható. A sípszó után hagyhat üzenetet.” Kinyomta a hívást, és kitérőlt a számot a névjegyzékből. A falra szerelt szemeteskukához egy hajléktalan külsejű férfi közelített. Zita előkapta táskájából a *Cremos* kozmetikai szatyrot, rátette a kuka tetejére, és elmasírozott az irodája felé.

Simon Adri

A FILM

Hiányzott, de most már eltemetem.
(Szerintem ebben is megelőzött.)
Mi lett volna ez, ha nem szerelem?
Frissen sült rozskiflit hozott nekem,
és mogyoróízű kávét főzött.

Ölbe kapott. Vitt a zuhany alá.
Vagy inkább be az erdőbe, igen.
A kádban aztán megint megtalált,
pajzán ritmusra billegett a kád,
csúszt a kő, és habzott a szívem.

Megterített az ágyán a filmhez,
jól tudta, hogy érte odavagyok,
én meg nem, hogy neki játék mindez.
Megszereltem egy eldugult csapatot,
és vak voltam rá, hogy velem mit tesz.

Hogy meddig játszhatom még a lúzert,
nem érdekelt, hogy őszinte legyek.
Aztán azt mondta: kisanyám, húzz el,
nekem inkább egy fiatal hús kell,
vonszold most már arrébb a beled.

Viszonylag gyorsan túltettem rajta
magam, egy húsz évvel idősebbel
kezdttem járni, és ő is akarta.
Jó, azért nem volt ő sem ősember.
De én sem voltam már többé marha.

KÉTELY

A puha fényfolt a levél fonákján
a szítáló délutáni napban,
a fűcsomók és a nedves göröngyök
és a nyári ludak V-alakban,

a tüzes sávokra szakadozott
felhők naplementekor, a poszáta
fészke fölött összeboruló nádas,
a zsombéksás vízbe hajló szára,

a hegyoldalban kanyargó ösvény és
az ösvény szélén heverő csontok,
a csillagködök és a törékeny rend,
amit egy drótkerítés megbontott,

a hirtelen ránk zuhanó sötétség
és a fák közt lopakodó kétely,
hogyan szebben fogunk-e nyelveken szólni,
mint kiszáradt földre írni vérrel –

OLDÓDÁSI SZAKASZ*

A küszöbhez verte a csizmáját, összecsupkta az esernyőjét, és beszállt az autóba. Zilált tincseit igazgatta, aztán a volánnál várakozó férfihoz hajolt. Megcsókolták egymást.

– Hú, de dögös valaki! – bókolt a férfi, de ő csak legyintett.

– Jaj, hagyjál már!

– Minden rendben volt?

– Csak a szokásos. Mondjuk a vége felé nem bírtam már koncentrálni, annyira erőt vett rajtam az izgalom.

– Ugyan, Dorka, imádni fognak. Meg örüljenek, hogy rá tudtak venni erre. Egyébként ez a vörös rúzs kicsit túlzás. Apám, hát, majd meglátod. Csak készülj fel, mert...

– Tudom, tudom, mondtad párszor – vágott a szavába Dorka. – Ezt a rúzst már nem tudom leszedni. Ha egyszer megszárad, nem vakarom le magamról.

– Nem baj, jó lesz. Szép vagy. – A férfi becsatolta magát, ráadta a gyújtást, de nem indított azonnal. – Jutottatok valamire Evelinnel?

Dorka kigombolta barna szövetkabátját, és megvakarta a nyakát. Sőhajtott.

– Úgy gondolja, meg kellene próbálnom a heti háromszori találkozót.

– Tessék? De nem azt mondta a múltkor, hogy léptetek előre az ügyben?

Dorka összeszorította az ajkait.

– De. De azt a másik dologra értette.

Lehajtotta a napellenzőt, úgy tett, mintha a sminkjét igazítaná. Elnémultak. Barátja leengedte az ablakot, és letörölte a vízcseppeket a visszapillantóról. Aztán az ázott zsebkendőt kezdte hajtogatni, próbálta először téglalap, majd négyzet alakúra, de végül háromszög lett belőle, összegyűrte az egészet, és a farmerzsebébe nyomta.

– Figyelj, Bence, erre a heti harmadik alkalomra Evelin... – kezdte Dorka, de elcsuklott a hangja. A férfi fújtatott.

* A szexuális válaszciklus negyedik szakasza, melyre az orgazmus utáni el-lazulás és a szexuális készenlét csökkenése jellemző.

– Istenem, az a picsa... – mormogta, majd erőt vett magán, és csókot nyomott Dorka kézfejére. – Szeretnél menni többször? Segítene?

Dorka egy szót sem bírt kipróbálni magából, biccentett.

– Hé, hát nehogy sírj itt nekem! Na, gyere ide – kérte Bence, és kicsatolva magát, átkarolta Dorkát. – Ha szeretnél, nyugodtan menj. – Végigsimított a nő arcán. – Csak nem is tudom, valahogy még mindig nem értem, hogyan tudna neked egy pszichológus segíteni azon, hogy nem megy. Szerintem ez valahogy a mi dolgunk lenne. Vagy érted.

– Persze, nekem is furcsa még mindig. De mit tudnék csinálni.

Bence az ujjai közé fogva finoman felemelte az állát, és megcsókolta. Dorka suttogott:

– Tudod, Evelin úgy gondolja, jó lenne, ha erre a harmadik alkalomra te is eljönnél.

Bence hátrébb húzódott.

– Én?

– Te.

– Fasz.

Kerülték a szemkontaktust. Bence a műszerfalat piszkálgatta.

– Most, hogy leszállt az apádról, én vagyok soron. De jól kitalálta, végül is, vele ellentétben, én meg tudom fizetni az óradíját.

– Bence, hallgass már végig! Evelin szerint, lehet, hogy a közös nevezővel van gond. Hogy azért nem tudok... mert nem értjük meg egymást teljesen.

Bence felhorkant.

– Ez kurva érdekes, a többi nővel egy-két óra ismeretség után is megértettük egymást.

Dorka az ajkába harapott. Az ablaktörlőt figyelte. Jobbra, balra. Jobbra, balra. A táskájába nyúlt, elővette a telefonját, és pötyögni kezdett. Hosszú, épített körmei hangosan kopogtak a kijelzőn. Bence összevont szemöldökkel fordult felé.

– Most mit csinálsz? – A nő fel sem pillantott a telefonról. Indulatosabban ismételte meg a kérdést. – Mit csinálsz? Hallod?!

– Taxit hívok, Bence – felelte Dorka kimérten. – Mutasd be azokat a nőket a szüleidnek, ha már olyan jól megértettétek egymást.

– Dorka, mi van? Ne csináld már!

– Ha nem gond, megvárnám a taxit itt a kocsiban. Egyre jobban zuhog.

– Dorottyá, kérlek, tudod, hogy nem úgy gondoltam! Nem úgy értettem... Faszom! – suttogta, majd teljes erejéből a kormányra csapott. A du-

daszóra válaszul a mellettük elhaladó kocsisorból kürtöltek párat. – Anyátokat! – ordította Bence az úttest felé fordulva. Dorka meg sem rezzett. – Dorka, légy szíves! Ugye ezt most nem gondolod komolyan?

Nem válaszolt, csak frissített az alkalmazáson.

– Drágám, kérlek, tényleg nem úgy értettem. Tudod, mit gondolok erről a nőről. Meg ezekről a pszichológusokról általában. Szerintem még ha tudna se segítene, hogy még több pénzt lehúzzon rólad. Én csak nem akarom, hogy kihasználjon.

Zsibbadt az arca. Figyelte Dorkát, ahogy azzal a jól ismert makacssággal bámul maga elé. Remélte, hogy nem fog remegni a hangja.

– A többi nőt meg hagyjuk már! Csak viszonyok voltak, eszembe se jutna téged azokhoz hasonlítani. – Dorka gúnyos vigyorra húzta a száját, de még mindig nem nézett fel a telefonjáról. – Kérlek, soha nem is voltam szerelmes másba... – Bence lassan a kormánykeréknek támasztotta homlokát. Az esőcseppek és a körmök kopogását hallgatta. Émelygett.

– Tudod, Dorottya – szólt pár perc csend után –, nekem ennyi idő után sem beszéltél róla. Ezzel az idegennel meg simán megosztasz mindent. – Sóhajtott. – Pedig meghallgattalak volna, vagy valami. Akkor jobban értenénk egymást.

Dorka még pötyögött párat, aztán a táskájába csúsztatta a mobilt. Elővette a rúzszt, lehajtotta a napellenzőt, és határozott mozdulatokkal ráerősített a vörös színre. Megigazította a szájugokat, az órájára pillantott, aztán Bencére.

– Ha nem indulunk azonnal, el fogunk késni.

Bence anyukája nyitott ajtót. Mosolyogva szorongatta meg Dorka felkarját.

– Szervusz, kedves! Ági vagyok – mutatkozott be.

– Csókolom! Én Dorottya.

– Jaj, Istenem, nehogy magázzál! – Pusztit nyomott az arcára. – Gyertek beljebb! – intett, megvárta, amíg belépnek a lakásba, becsukta az ajtót, aztán a fia nyakába borult.

– Bencuskám, hát már úgy hiányoztál!

– Anya, múlt héten voltam itt... – morogta a fiú. Közben Ági csókokkal halmozta el.

– De az már milyen régen volt! És most milyen jó, hogy végre nem egyedül jöttél! – Egészen közel hajolt Bence füléhez, de a biztonság kedvéért még a hangját is lehalkította. – Nagyon csinos lány – suttogta, és megveregette a fiú vállát.

Dorka a fogásra akasztotta szövetkabátját. Az ujjait tördelte, nem hagyta nyugodni, hogy nem tudja felidézni, hol érezte korábban a lakásban terjengő szagot. Ági a felső szomszédról panaszkodott, miközben ő a csizmáját próbálta levenni. Szorult a cipzár, sehogy sem engedett. Az ajtókeretnek támaszkodott, de még úgy is alig bírt egyensúlyozni. Bence finoman megérintette a hátát, és hozzáhajolt.

– Bemegyek, segítek anyának a fazékkal.

Dorka bólintott. Bence nyomott egy puszit a homlokára, és bement az ebédlőbe, ő pedig tovább cibálta a csizmáját, percekgig babrált vele. Miközben ott guggolt a küszöb előtt, árnyék vetült rá. Amikor felpillantott, görcsbe rándult a gyomra. Bence apja magasodott fölé. Szikár testét hátulról világította meg a lámpafény, borzos haja glóriaként keretezte arcát. A mély ráncok és a szakáll ellenére is azonnal felismerte benne a fia vonásait. Széles orrát, vastag ajkait, az álla vonalát, a szemei alatti táskákat.

– Mit is mondjon az ember... Egy csöppet sem csalódtam – vigyorgott a férfi. A könnyed hangnem ellenére Dorkának minden szerve reszketni kezdett.

– Ennek örülök – rebegette. A férfi megköszöri a torkát.

– Tudva, hogy a fiammal jár, nem is feltételeztem, hogy ismeri az órát – mondta szórakozottan.

Dorkának felszaladt a szemöldöke. Mosolyt erőltetett, de nem mert megszólalni.

– Késtek félórát, gondolom, tudja. – Dorka bólintott. – Mindegy. Jöj-jön, menjünk! Vagy inkább megvárja itt, amíg elhűl a feleségem főztje? – kérdezte, majd megnyalta az alsó ajkát. Dorka nagyot nyelt, felállt, leporolta a ruháját, és belépett az ebédlőbe.

Ágnes az asztalon gőzölgő húslevest kavargatta, Bence éppen vizet töltött magának. Mikor barátnője a látóterébe ért, a szék karfáját veregetve invitálva maga mellé. Dorka lelassult, a tudat, hogy Bence apja mögötte áll, elnehezítette a lábait. Hallotta az idős férfi ingerült fújtatását, alig bírt lépni, a szíve a torkában kalapált. Felsőhajtott, majd egy hirtelen, meglepően ruganyos mozdulattal kikerülte, és helyet foglalt vele szemben. Mielőtt ő is leült volna, közelebb tolt a székét Bencéhez. A fémláb hangosan csikorogott. Bence apja Dorkára kapta tekintetét. A lány arca fellángolt.

– Kedveském, adjad ide azt a tányért, hadd tegyek egy kis levest! – fordult Ági Dorkához.

– Köszönöm – motyogta Dorka, miközben átnyújtotta neki a porcelánt.
– Bocsánat a székért... – pillantott a férjira, de az válaszra sem méltatta, grimaszolt, és az ásványvizes palackért nyúlt.

– Bence, fiam, igazán bemutatathatnál minket egymásnak a kisasszony-nyal. Ha már eddig elmaradt – Dorkának úgy tűnt, vicsorog, a vastag ajkak alól kivillanó fogai állatiasan élesek. Megszédült. Bence felhúzta a szemöldökét, *apa, az istenért, ne kezd*, mormolta.

– Fiam?! – sürgette meg Tamás.

– Apa, ő itt Dorka, Dorka, ő az apám, Tamás – Bence sóhajtott.

– Nagyon örülök, hogy ilyen hosszú idő után végre megismerhetlek.

Dorka nem tudta, mit is mondhatna, kínjában piszkálni kezdte a fülcimpáját, Ágnes az asztal túlsó szélén a nyakát vakarta. Bence segélykérően fordult felé, de a nő vett egy nagy levegőt, és újra a merőkanálért nyúlt.

– Na, adjad ide, Tamás, teszek neked is! – és már el is vette férje elől a tányért. – És mit dolgozol? – kérdezte Dorkát kedvesen.

– Még tanulok az egyetemen. Fizikát.

– Jaj, Istenem, hát az nagyon nehéz. Én majdnem megbuktam belőle, pedig az csak gimnázium volt – kuncogta. Letette a levest Tamás elé.

– Hát, Ágnes, ezen senki sem lepődik meg – nyögte a férfi. Dorka Ágira sandított, de a nő mintha meg sem hallotta volna, folytatta a vidám csacsogást.

– Utána merre tovább? Mit csinál egy ilyen fizikus?

– Hűha, még nem tudom. Először még szeretném elvégezni a mesterszakot is.

– Nyilván... Végeznék én is ezt is, azt is, csak dolgozni ne kelljen – kuncogta Tamás, aztán beleszürcsölt a levesbe. – Ez egész jóra sikeredett – közölte, majd elismerően Ági felé bólintott.

Bence megköszöri a torkát.

– Igen, anyu, nagyon jó lett.

– Valóban finom – erősített rá Dorka is.

– Jaj, gyerekek, hát nektek csináltam, örülök, ha ízlik! – bazzsalygott Ági, és büszkén kihúzta magát. – De majd a rántott hús, az lesz igazán finom!

Bence még sohasem találta ennyire megnyugtatónak a kanalak koccnását. Hálás volt nekik, hogy megtörik a csendet, hogy megtöltik az apja száját. Addig nem tud beszélni.

– Dorkát egyébként érdekelné a kutatómunka, vagy a tanítás is – terelte vissza a témát a lányra, miután kikanalazta az utolsó csepp levest is. Ágnes csodálkozva csapta össze tenyereit.

– Tanítás? Nocsak, nocsak! Az nagyon szép szakma. Volt pedegógus a családban?

Dorka megmosolyogta, de bájosnak találta a hibát.

– Igen, a nagymamám gimnáziumban tanított matematikát.

– Akkor volt kitől örökölni.

Dorka segített összeszedni a kanalakat és a szalvétákat a legfelső tányérba. Hirtelen, maga sem értette, miért, Tamásra pillantott. Összerezzen, amikor tekintete találkozott a férfiéval. Egyre csak az járt a fejében, menyire emlékeztet rá a fia.

– Melyik nagymamád? Édesanyád felőli? – faggatta tovább a nő. *Igen, igen*, mormolta Dorka, de közben nem vette le a szemét Tamásról. Volt valami, amitől úgy érezte, hogy soha többé nem bír felállni arról a székről.

– Azta’, hogy ráéreztem! Na, egy pillanat, és hozom a másodikat!

A tányérokkal és a fazékkal egyensúlyozva tipegett ki a konyhába. Tamás Dorkát mustrálta.

– Testvéred van? – szegezte neki hirtelen a kérdést.

– Nincsen.

Tamás felhorkant.

– Drágám, kérsz vizet? – kérdezte Bence, ő pedig bólintott. Barátja, kezében a palackkal, átnyúlt előtte, és úgy, hogy az apja ne lássa, ajkaival némán formálta: *bocsiii*.

Dorka nagyokat kortyolt a pohárból. Érezte magán, ahogy Tamás minden porcikáját alaposan szemügyre veszi. Nem volt meleg a lakásban, de izzadságcsepp gurult végig a gerincén. Mikor visszatette a poharat az asztalra, a férfi azonnal érte nyúlt, felemelte, és hunyorítva vizsgálta meg. Dorka zavartan nézett Bencére.

– Apa, mégis mi a... – kezdte, de Tamás a szavába vágott.

– Lenyűgöző, hogy ez a piros rúzs nem hagy nyomot. Tudod, hányszor buktam én le az ilyenek miatt?

Bence az ajkába harapott.

– Na, azért kérlek... – emelte fel a hangját, ám az anyja pont belépett az ebédlőbe, kezében egy nagy hidegtállal.

– Bence kincsem, menj már ki, hozd be a krumplit meg a rizsát.

– Anya, nem is hallottad...? – kezdte volna a fiú, de Ágnes erélyesen folytatta.

– A tűzhelyen van.

Bence kitolta maga alól a széket, teljes erejéből nyomva a padlóhoz. Fül-süketítően csikorgott.

– Na, aranyom, hány rántott húst kérsz? A töltöttet szereted-e? – fordult Dorkához Ági, de a lány nem is hallotta a kérdést. *Ilyenek*, visszhangzott a fejében. – Dorottya, szívem – szólította ismét Ági. Dorka megrázta magát, és bólintott, *igen, igen, szeretem*, suttogta.

Bence visszajött a köretekkel, majd gyengéden megsimította Dorka vállát.

– Rizsa vagy krumpli, kedves?

– Krumplit szeretnék – válaszolt a lány. A nő odanyújtotta neki a tányért, a másik kezével pedig megszorongatta a csuklóját.

– És aztán a szüleid mivel foglalkoznak? – kérdezte, miközben szedett a többieknek is.

Dorka összevágta a rántott húst kis kockákra, és a villájára szúrt egyet.

– Édesanyám kozmetikus és műkörömépítő. – Bekapta a húst, megrágta, aztán folytatta. – És van egy kis kézműves táskaboltja a körúton. Hobbija bőrdíszműves.

– Atyaéig! Milyen tehetséges család – jegyezte meg epésen Tamás. – Kész csoda, hogy Bencuska nem szégyell minket!

– Tudod, mi ilyen gyári munkások vagyunk... – magyarázkodott Ági. – Csak Bencuskának van diplomája a családban.

– Nagy nehezen csak sikerült elvégezni azt az iskolát... – morogta Tamás, miközben a villáját húzogatta a porcelánon.

Bence mélyen szívtá le a szoba áporodott levegőjét, majd lassan fújta ki.

– Na, azt’ hogy ízlik a húsom, kedves? – mosolygott Dorkára Ági.

– Nagyon finom.

Csöndben ettek. A felső lakásban gyerekek szaladgáltak, beleremegett a csillár. Dorka fel sem nézett a tányérból, remélte, hogy szemkontaktus nélkül elkerülheti a következő kérdést. Kés és villa csikorgott a porcelánon. A gyerekek felszabadultan kacagtak felettük.

Tamás befejezte az evést. Hátradőlt, karját összefonta vékony törzse előtt. Ági arca elsötétült.

– Na, és édesapáddal mi a helyzet?

Dorka letette a villáját. Próbálta kipróbálni magából az előre begyakorolt választ.

– Ő már nem él velünk.

Tamás döbbenetet tettetve hajolt előre.

– Nahát... Ki gondolta volna...

Bencének dübögött a vér a fülében. Ági gyorsan felállt, és a fia elé rakta az üres edényeket.

– Gyere, Bence, segíts! Hozzuk be a süteményt!

Nem mondott semmit, felkapta a tányérokat, és követte az anyját. A konyhából fojtottan szűrődött be a veszekedésük. *Viselkedj, méghogy én viselkedjek, tudod, hogy milyen, hát persze, neki mindent lehet.* Dorka fészkelődött, a körmét piszkálta. Szeretett volna eltűnni, vagy legalább Bence után szaladni. Lassan emelkedett fel a székről.

– Kimennék a mosdóba. Megkérdezhetem, merre van?

Erőt vett magán, és Tamásra nézett. Egyre kényelmetlenebbnek találta a hasonlóságot közte és a fia között. A férfi is felállt, megigazította az ingét, majd a lányhoz lépett. Állatként mozgott, feszesen. *Mint egy farkas*, futott át Dorka fején.

– Ha kimész az előszobába, a második ajtó balra a vécé. A kézmosó a fürdőben van. Az az első balra – magyarázta egy félmosoly kíséretében. Dorka lesütötte a szemét, és elindult az előszoba felé. Tamás felmordult, és a karja után kapott. Magához vonta a lányt. Dorka érezte a leheletét.

– Na, idefigyelj...

Dorka alig kapott levegőt, émelyítette a férfi szaga. *Szívar*, ismerte fel, *mint amit apám szívott.* Földbe gyökerezett a lába.

– Ismerem én az ilyeneket. Ez a vörös rúzs... – suttogta Tamás, majd erősen megszorította a lány felkarját. Dorka felnyögött, ahogy a férfi körmei a húsába mélyedtek. Kiabálni akart, ahogy mindig is kiabálnia kellett volna, de egy szó sem jött ki a torkán. Mélyen a szemébe nézett. Hallgattott, azt legalább tudta, hogyan kell.

Tamás hirtelen elengedte, majd végigsimított a nyakán.

– Aztán ne felejtse el megmosni a kezét.

Dorka nem érzett semmit. Belépett a mosdóba, magára zárta az ajtót, lehajtotta a vécétetőt, és ráült. A falat bámulta. A csempe cirádás mintázatában alakzatokat keresett. Az egyikben kisvonalot, a másikon babát fedezett fel. Fogalma sem volt, mennyi idő telt el addig, míg Bence bekapogott az ajtón.

– Dorka? Itt vagy? Minden rendben?

A lány nem válaszolt, csak elfordította a kulcsot a zárban. Bence benyitott. Mikor megpillantotta a lányt, felsóhajtott.

– Menjünk?

– Menjünk.

Szárakra törölte magát. A tükörben alaposan szemügyre vette az arcát, a pattanásait, a ráncait. Fogat mosott, majd lassú, körkörös mozdulatokkal arckrémot masszírozott a bőrébe. A felkarján sajgó kék foltot bekente kenőccsel, felvette a hálóingét, és lekapcsolta a villanyt.

Bence már az ágyban feküdt. Amikor Dorka leült mellé, megébredt.

– Hmm... Drágám. Na, gyere csak ide... – szólta, és hívogatóan felemelte a takaróját. A lány becsusszant mellé, ő pedig hátulról átkarolta. – Anyukámnak nagyon tetszettél.

– Ennek örülök – mondta Dorka, mire Bence egy puszit nyomott a nyakára. – Ő is szimpatikus nekem.

– Viszont nagyon szégyellem, amit apám művelt.

– Hagyd! Hidd el, ismertem nála sokkal rosszabbat.

– Sajnálom.

Bence finoman simogatni kezdte Dorka oldalát. A lány már tudta, mi következik, az éjjeliszekrényhez hajolt, és lekapcsolta a lámpát. A fiú a nyakát csókolta, aztán az ajkait, lassan, érzéken. Kibújtatta a hálóingből, majd fölé mászott. Ritmikus, lomha mozdulatokkal tette magáévá, Dorka pedig halkán nyögdecsejt, számolta a lökéseket, mint mindig. A huszadiknál szokás szerint becsukta, a harmincadiknál pedig kinyitotta a szemét. Az utcalámpa fénye hátulról világította meg Bencét, haja glóriaként keretezte az arcát. Harmincöt, harminchat.

Ahogy oldalra fordult, horgas orrának vonala, vastag ajkai, az álla, *mind milyen gyönyörű*, gondolta Dorka, *olyan, mint az apjé*. Belebizsergett a hasonlóságba. Negyvenegy, negyvenkettő. Bence ruganyos mozgásában is az idős férfit látta, a lehetében az ő lehetését érezte. Negyvenhét, negyvennyolc. A fiú egyre gyorsított, lihegett, Dorka remegett alatta. Ötvennégy, ötvenöt. Bence hirtelen egyensúlyát veszítette, és a lány karjához kapott. A seb éles fájdalmára Dorka teljes testében megfeszült. Hatvanegy. Az ágyékból kiáramló forróság öntötte el. Markolta a lepedőt, és hallgatott.

ETŰD

Hol az árnyak összelépnek, ott, ahol
egy irányban folyamodnak a törzsek, ott, abban a percben
megjelenünk, lecsúsztatva a csontokról, a fényt majd
vállvetve görgetjük tovább.

Mondd el az álmokat. Azt írd majd meg,
ahogy egyetlen lélegzetben építettük a pavilont, így halljuk
vitrinben az üvegcédrus csörrenését. Csilingel, rezeg bennünk,
benőve tereinket, átvilágítva a tüdőt, sötét erdőket.

Módosult billentyűink árnyat vetnek az úrben –
fehér inget ölt, legyél a csont, rajtunk izomból dobogjon
a tisztaság.

Játszd a fűgát, utolsó etűdöt. Játssz kongó gyöngysort,
csigolyák roppanását a szárítókötélen.

SIVATAG

Emlékeim közt skorpiók játszanak,
bördzsekis szabadságharcosok a napforgós sztrádán,
feltülköli kamionunk a sivatagi vöröset,
törött mosolyt nyelnek az elárvult tükrök, róka menti
kölykeiket, gyerekkori játékok a sugárutak mentén,
kezdetektől utazunk, talán együtt jutunk
el a sziklasírig, mely kijelöli majd a véget is.

Valaki a kőzetekre időtlen geometriát
rajzolt, azóta tartósabbá lettek az álmok,
vonalat húzok a homokba, álláspontom így
határozott lesz, álmodom a Napról,

a napról álmodom, mikor minden erőfeszítés
értelmét nyeri, ahogy K. B. Kúnó tanítja: válasszuk
azt a valóságot, melyben több a szabadság.

A dűnék mögött ívet húz az izzó gömb,
egy szerecsen asszony mosolyog, *pretty woman*
give your smile to me, a lecsorgó arany
napfolttá szelídül asztalomon, hol háborús
tervek születtek egykor, azóta sok minden történt,
nyomkövetőt varrtunk a galambokba, és nem
értjük a monitoron villogó üzenetet.

SÁRKÁNYOK, LOVAK ÚTJÁN

Drumul sǎnǎtǎŕii,
káprázatos lépcsőkön a megváltásig kitaposott út –
bokatőig árad a túlcordult alázat,

már mindent képkötő eljárásokkal vizsgálunk,
egymást is így, szövevényeket a koponyafalig átvilágítva –
ernyőre hányva zárványt, gyöngyöt, kibomló igazat,

vagy inkább ássunk el mindent, rohadjon, dögöljön
föld alatt a múlt, hiába születünk tükörben, hasad a függöny –
tollas sárkányok sütik fűszerágyon rózsaszínű májainkat,

mégis én leszek, ki utad állja, vagy térítőkig is elkísér,
naponta rajtam lovagolsz, én a szavak helyett küzdök majd:
hörgő bariton pegazus, tűzbe mártasz, repülünk.

ÁLLANDÓ

Árvidék nyomain az esti kövek –
edényben a gyűrött, vastag-fekete víz.
Nem változunk, te is tudod ezt.
Előtör halottaiból, zsigerekből a kín.
S ha kifeszítik is, a test éber
és mint a kő, álmodik; elszórt tájak,
sivatag, alakváltó terek poklain –
csontközi árnyakba tép a fog.
Lenn: állandósult bazaltvirág, szirmok
alatt maszkok, kinőtt bokasín.

KÉT NŐ, EGY KALAP

Fejtörősdí

Gyorsan válaszoljak a kérdésre, a románon és a magyaron kívül értem és beszélem az angolt, nagyjából értem, de nem beszélem a németet, és tizenöt évvel ezelőtt, amikor otthon voltam a fiammal gyereknevelési szabadságon, nekifogtam a spanyolnak. De nem ennek veszem ma hasznát, hanem a tízujjas gépelésnek, amit a lányoméért kapott két év alatt tanultam meg egy online program segítségével.

Ha van egy szabadnapom, akkor persze esnie kell az esőnek. Pedig nagy terveket szőttem a mai napra. Mindig nagy terveket szövök a szabad napjaimra, aztán ha felét sikerül véghezvinni, már az is több mint nagyszerű.

A reggel szépen indult, már-már kisütött a nap, és reménykedtem, hogy csak délután ered el az eső, a telefonom szerint. Nem csalódtam nagyot, már hétfőn láttam, hogy ha mára lovaglást tervezek, a nap első felében kell lebonyolítanom, mert délután esni fog. Ehhez képest tizenegykor már seholy sem volt a nap, felolvadt a sár, és szemerkélni kezdett az eső. Esőben nem lehet szénát hordani, úgyhogy kitakarítottam Larissza kuckóját, feltörtem a jeget a vizéről, szénát kapott, hogy legyen, amin rágódjon, amíg bambul bele az esőbe. Ha csak szemerkél, nem zavarja különösebben, van rajta egy vékony takaró, azon esőköpeny, miután jóllakott a reggelijével, szinte egész nap a legelőn téblábolt. Még mindig talál füvet, hajtásokat, amelyek mellett egész nyáron elment, de előszeretettel fogyaszt rügyeket a feltörekvő égerfa csemetékről. Most, hogy a fák levetkőztek, a konyhaablakból jól rálátok a legelőjére, szinte egész nap szemmel tudom tartani. Figyelem, mit csinál, hogy mozog, ha szekerek jönnek az úton, odaszalad-e megnézni a lovakat. Forgatják-e a fejüket a cigányok a szekér fa tetején az esőkabátos lovam után, vajon mit mondhatnak róla, és mit gondolnak rólam. A faluvégi kecskés cigányon kívül, aki idén tavasszal a kecskéit juhokra cserélte, hogy ő neki elege lett a kecskékből, de őszre az állomány fele ismét mekeg, „s még veszek melléjük!”, vigyorog lelkesen, senki nem tart lovat ridegtartásban. Errefelé azt gondolják, a ló valami egzotikus állat, télen pajtában a helye. „S, naccsága, a télen mi lesz véle, csak nem marad künn?” Nem hitték, hogy a szép

mozgású, finom csontozatú kis kancám megéri nálam a tavaszt. S lám, ez lesz a harmadik telünk együtt.

Felporszívóztam a házat, felmostam a padlót. A fiam hívott, hogy ő még egy napot marad Csíkban. A lányom, hogy ő jön haza, este majd érte tudok-e menni a városba. Elővettem a fagyasztóból egy zacskó róka gombát, és készítettem egy paprikást belőle. „Rántunk egy tokányt.” Így mondják itt. Gombából, húsból, ptyókából. Mindenből rántják a tokányt. Ahonnan én származom, ahol a konyhai és egyéb nyelvezetem kialakult, és végérvényesen bevésődött az agyamba, csak a tojásrántottát rántják. Ezt a rántást már soha nem fogom megszokni, pedig itt vettem magamnak sírhelyet a kicsi körtefa alatt, amit én ültettem, s ami eddig egyetlen körtét termett.

A mobilról és az új világról, amit a rohamtempóban fejlődő technológia teremtett körénk, eszembe jutott valami. Ha már így kibabrált velem az időjárás, megragadom az alkalmat, és elmesélem neked az idei évem nagy dilemmáját. Hátha segítesz kiötlöni valami megoldást. Bizony vannak dolgok, amikkel egyedül sehogy sem jutok dűlőre.

Négy évvel ezelőtt kezdődött. Volt egy ismerősöm, inkább barátom, s akkoriban időm is, mert olyan helyen dolgoztam, hogy a délutánjaim mindig szabadok voltak, mint a tanároknak. Még nem volt ló, nem igazán tudtam, mit kezdjek a nagy szabadsággal, eljártunk gombászni. Ismerte az erdőt, mezőt, nekem nem kell messze menni, gyalog is eljutok a környező erdőkbe, de általában autóval mentünk, volt egy hurbolható terepjárója. Szedtünk egy kosár ehető gombát, van egy kis nyaralója fent az erdőn, és vagy ott süttöttük meg, vagy én itthon a gyermekeknek. Ismerte az ehető gombákat, én pedig megbíztam benne. A nem ehetőket kevésbé, s én, amit találtam, mint a kisgyermek: ez vajon mi? Minden tiltakozása ellenére leszedtem, hazahoztam azt is, amiről fogalmunk sem volt, miféle gomba. Egy idő után a kis kirándulásainkra gombászókosárral, bicskával, fényképezőgéppel mentem. A gombászás abból állt, hogy ő szedte a vacsorára, másnap ebédre valót, én meg feküdtem az avaron, és minden szögéből fotóztam az ismeretlen gombákat, amelyeket aztán otthon egész este próbáltam beazonosítani. Vásároltam gombászkönyveket, könyvjelzőztem a legszakosított magyar gombászoldalakot, bújtam az internetet. Nem tudod elképzelni, hányféle gomba van nálunk, mérsékelt éghajlaton, de csupán tucatnyit ismernek, gyűjtenek az emberek. Pedig termőtestes gombából (minden, ami a föld felett nő, látható és nem penész) több ezer faj van, amelyek több mint ötven családba sorolhatók. A botanika, a növények rendszertana már egyetemen kedvenc tantárgyam volt, egyetlenegy vizsgára emlékszem, amikor regge-

lig tanultam, első éven a botanikavizsgára, és minden fáradtság és a kialvatlansági mámortól szédült fejem ellenére tízesre szóbeliztem. Azon kaptam magam, hogy órákat töltök a gombák azonosítási kísérletével, hogy közben olyan izgalom tölt el, amihez foghatót nem éreztem még. Amikor pedig megvan, megtaláltam, végre, ez az, csak ez lehet, mert az összes leírás talál – minikatarzis. Egyik a másik után. Függettem.

A gombászkönyvek fajleírásai szenzációsak, egyszer érdemes lenne elolvasnod egyet úgy, hogy előtted van a gomba a maga élő valójában. Se nem növény, se nem állat. Ahány példány, annyiféle megjelenés, ugyanazon a napon teljesen másképp néz ki reggel, mint este. Éjjel is növekednek, őket nem érdekli a fény. Ha esik az eső, másnap minden tele gombával. Másképp néz ki az erdőszélen, másképp a fa tövében, megint másképp, ha megeszi a csiga. Ugyanaz a gomba lehet zöld vagy kék, de bíborszínű is. Hihetetlen változatosság, egy új, ismeretlen világ, amiben végtelen sokáig barangolhatok. Amit sikerült beazonosítanom, még aznap feltettem a Facebookra, csináltam a gombáimnak külön albumot. Egy valamikori osztálytársam egy valamikori iskolából meghívott egy zárt gombászcsoporthoz, mondván, hogy ha én ennyire szeretem a gombákat, ott a helyem. Hamar kiderült, hogy amit én adott gombának hittem, nem feltétlenül az, úgy mondják, alakkör, amikor egy tágas faj, mondjuk a piros galambgombák közül trafáltam bele egybe. Hiába minden leírás, az állag, az illat, a színek túpontos és tömör megfogalmazása, talál az élőhely, az évszak, ott a nyírfa, amivel szimbiózisban él, a csoport adminisztrátora kijavít: *sensu lato*. Azaz nincs típuspéldány, amihez hasonlíthatnánk, ezért képtelenség biztosan eldönteni, hogy valóban szürke selyemgomba-e, amit én annak gondolok. És azt is meg kell tudnom ahhoz, hogy egy gombára ráhúzzam a nevet, amit nagy heurékával, több órai kutatás után valahogy végre megtaláltam, a gondosan őrzött típuspéldányon kívül mikroszkóp és DNS-vizsgálat is kellene. Ettől kezdve még jobban izgat a gombák világa. Mindig szerettem nevén nevezni a dolgokat, állatokat, növényeket. De mind közül a gombákat a legnehezebb tévedés nélkül megnevezni. Ha tízszer nem olvastam át alaposan, szóról szóra az ezerszer átlapozott könyveimet, egyszer sem. Legizgalmasabbnak az idén augusztus bizonyult, amikor két munkahely között kivettem egy egész hónapi fizetetlen szabadságot. A gombásztársam rég kikopott mellőlem, ezer egyéb dolga lett, és a nő, akivel együtt él, nos, az sem nézte jó szemmel a mi kirándulásainkat. Mentem hát a kutyáimmal, szedtem kosárszám a boldongombát, esett is eleget, nagy volt a bőség. Tele a gombászcsoporthoz képekkel. Otthon a kanapéról mások gombáinak azonosításával nyüglődtem.

Korán kelek, a gombafotók meg késő este kerülnek fel, mindenkinek akkor van ideje. Mire a gombaszakértők felébredtek vagy végeztek a munkájukkal, én már válaszoltam a kérdésre a fotók alatt: „Milyen gomba lehet?” Igyekeztem első lenni, hiszen, ha már valaki határozott, minnek odáírni, hogy én is erre gondoltam. Lángra kapott bennem a versenyláz. Eddig megismertem a csoport igazi szakértőit, amatőr gombászait, akik rendszeresen fél napokat járták együtt az erdőt. Van köztük mindenféle ember, de van egyetemi oktató, gombászkönyvek írója, vannak, akik adott gombacsaládokra szakosodtak. És jöttek, állandóan potyogtak be az új tagok, akik az érkezési lendülettel rendre átugrották a csoportszabályzatot, talán azt hitték, ez is amolyan száz oldalas halál unalmas *Terms and conditions*, aztán rakták fel a homályos képeket konyhaasztalon felszeletelt gombákról, az adminisztrátorok pedig véget nem érő türelemmel ismételtgették: gombát élőhelyen, természetes fénynél fotózunk, több szögből, teljes, sértetlen tönkkel, ha lehet, csatoljunk képet a hosszanti keresztmetszetről. Nem fajta, hanem faj! Gombát lábosba nem határozunk, recepteket nem osztunk meg, zsákmánnyal nem bőcsködünk, tanulni jöttünk ide.

Volt, hogy elakadtam egy-egy gombafotónál, azt sem tudtam, merre induljak. Ha nem tudom, melyik családban keresem, beírom a Google-be magyarul a főbb jellemzőket: vékony, fehér gomba, gyűrű nélkül. Rákattintok a képekre, és addig görgetek, amíg valamelyik hasonlít. Ha nem találok semmit, beírom angolul. És görgetek és olvasok és összehasonlítok. Egy ilyen kis, fehér, semmi gombánál nagyon elakadtam. Gondoltam, szétnézek a neten, hátha találok ingyenes online gombahatározót, bár régebben is próbálkoztam vele, de egyiket sem találtam megbízhatónak. Azóta tágas tárhelyű mobilom lett, és én biza letöltöttem az első online gombahatározót, még úgy is, hogy egyáltalán nem ingyenes. Évi százötven lejt megérhet, legyintettem, az első hét amúgy is próbahét, ha nem tetszik az eredmény, ha gyakran félrevezet, leállítom a bérletet. És felcsatoltam a vékony szárú, semmi kis fehér gomba képét, egyet a kalapfelszínről, egyet a lemezekről. Ennyit kér, két fotót: *side* és *buttom*. *Panaeolus semiovatus*. Gyűrűs trágyagomba. Fotók, leírás, hasonló fajok, étkezési érték, minden. Beírom a böngészőbe. Hát bizony, az. Beírom a csoportba. Jön a sok húha és ezigen. Az egyik tag bejelöl ismerősnek. Másnap felkér, hogy legyek a csoport adminja. Mentegetőzöm, hogy nekem erre csak most van időm, lovam van, és két gyermekem, akiket gyakran kell etetnem, s amúgy meg munkahelyem, ki tudja, milyen lesz az is, mert új, még én sem tudom, de sejtem, hogy gombászni nem sok időm marad. Erősködik. Erősködöm. Valahogy letesz róla.

De aztán kivesz három hét szabadságot, amiből egy délután meg akar látogatni. Hozná a barátját is, Géza bát, az okleveles gombaszakértőt, a gombászklub vezetőjét. Hogy menjünk együtt olyan jó három órát gombászni, és vigyem el a kedvenc helyeimre.

Szerencsére végül nem jöttek. Szerencsére messze vagyok, mindenkinek kevés az ideje, nehéz a szervezés. Mindenkinek ott egy nő, aki nem nézi jó szemmel, ha a pasija elvált, egyedülálló nővel barangol az erdőben. Aztán, amikor ismét jött volna, hogy meglátogat, nekem már ott volt a munka, az influenza-kurzus. Ezen a héten nem jó, mondtam. Nem kerestem többet. Néha ránézek a csoportban a gombákra, de már nem azonosítok, nem írok választ sem elsőnek, sem harmadiknak, ha látom, hogy nem találták el. Pedig a gombákat továbbra is szeretem, mert amikor valamitől ennyire beindulsz, ennyi örömet és izgalmat élsz át, az már több, mint hobbi, egyfajta szenvedély. Szerinted hogyan mászok ki ebből? Várjam meg, amíg lebukok, vagy valljam be a bűnömet? Hogy csalok, hogy nem én keresem a gombákat hosszú órák keserves munkájával, hanem egy okos applikáció, amelyik százból kilencvenkilencszer talál. Mert talál. Ott is eltalál, ahol a gombaszakértő téved, erre is volt példa.

Közben megfőtt a gombapaprikásom, és indulnom kell a lányoméért. Ha van valami ötleted, írd meg nekem. A tizenkettedik levélnél tartunk. Még egy ennyi, s kész könyvet írtunk. Vicceltem. Viccelődöm. Minek még egy könyv a világba? Hiszem, hogy te szeretsz olvasni, én is szeretek, néha, ha igazán jó könyv akad a kezembe, rá is szánom az időt. Olvasgatom, amit küldtél, szerencsére versek, leteszem, és akkor folytatom, amikor akarom. Tetszik amúgy. Nem kimondottan gyűjtök könyveket, könyvtárba járó, kölcsönző típus vagyok. Úgysem olvasom el kétszer ugyanazt. Minek halmozzak? Így is tele a nappali három ablakpárkánya könyvekkel, plusz egy könyvespolc, idén vennem kellett két polcrendszert a gyermekeim által a szobájukból kiszuperált könyvek számára, aminek egy része a saját gyermekkorom könyvei. Ha bedobozolom őket, ott ette meg a fene meg az eger, „a férgek”, ahogy nálunkfelé a rágcsálókat nevezik. A tokányrántással ellentétben a férgeket megszoktam. De nem adnám nekik gyermekkorom féltve őrzött könyveit. A lányom csinos, fekete könyvespolcán csupa szép, többnyire kemény kötésű, angol nyelvű könyv található, teljes sorozatok. Hatodiktól angolul olvas, nyelvosztályba jár. A fiam szobájáról nem szeretnék beszélni most. De inkább soha.

A könyvgyűjtésről mindig az jut eszembe, amikor az új tulaj átveszi a lakást, az előző, kihalt tulaj könyveiből ingyen turkálót nyit a legközelebbi

kuka mellé. Ennél szomorúbb dolog számomra nem létezik a világon. Valaki egy élet alatt dédelgetett kedvencei pár nap leforgása alatt kint áznak az esőben, és a kutyának sem kell Dosztojevszkij és Kriterion-sorozat. Tudod, amelyiknek a következő oldala átüt a vékony papíron, és az olvasásélmény mellett külön kihívás, hogy szemedet az aktuális oldal aktuális sorain vezesd, és ne engedd elszaladni az oroszoknak tűnő, tükörbetűs, halvány sorközökön.

Amikor veszek egy új lószerszámot, mindig eszembe jut, mi a fenét kezdenek majd mindezzel a gyermekeim. Hogyan oldom meg, hogy ne keserítsem az életüket a magam után hagyott, számukra haszontalan holmikkal? Adjak el, ajándékozzak el mindent, amire nem lesz szükségem odaát? De mikor? S attól fogva majd mit csinálok, ki tudja, még tíz évet kell várnom a nagy napra. Szeretnék az utolsó napig lovagolni, mint az angol királynő. Egyre gyakrabban gondolkodom, hogy kire bízhatom a kutyáimat, a lovat, a fafűtéses házamat, amelyben minden megfagy egy rendes téli napon, ha én nem vagyok. Vicc ide, vicc oda, jó lenne egy B terv. Minden felelős lovasnak van B terve arra az esetre, ha megsérülne, vagy bármi okból több napra el kell utaznia. Nem feltétlenül készülünk meghalni, bár az is benne van a pakliban. Anyámra bízhatnám a kutyákat, a macskát és a tüzekeket. Talán még a lovat is megpróbálná ellátni, éhen és szomjan dögleni biztos nem hagyná. De anyám korántsem a legjobb választás, idős már, hetvenkettőt tölt, nem neki való. A ló olyanak való, aki ismeri a lovakat, aki maga is lovas.

Hogy külföldre nem, azt értem, én sem mennék külföldre dolgozni, lakni. De az országon belül, ha mondjuk, nem kötődnél senkihez, elmozdulnál valamerre? Itt is van színvonalas magyar líceum, rögtön kettő. Te fiatalabb vagy nálam, jó eséllyel túlélhetsz engem, sokkal jobb eséllyel, mint anyám. Gondolkozz el ezen, amíg ellépek a vonatállomásra a lányomért. Vagy mielőtt közbe összeírunk itt egy könyvnyi levelet. Nem sürgős.

ZSOLTÁROZNÉK, URAM, MÉG NEM TUDOK

a *teremtés* fölötti örömhöz
jobban *illik* a „vers”, számra
a teremtett részletek. az íróasztal

előtti ablaknál tudok ülni úgy,

hogyan látvány bal felét Te foglald
el, ez a nyári gesztenye,
jobb felét a tégláig ütött-kopott gang.

a „jobb és bal” nem minősítés,

ha az íróasztal a szoba sarkáig
igazodna, kikerülnél
a képből, maradna a

„történelem”, oldalt, sarkon, szemben

három kis lakás, utánuk a padlásfeljáró,
rejtve a közös budit.
csak egy szomszéd használja,

mit kezdhethék vele

ebben a versben? egy Törpelány. iszik az anyjával,
a kocsmában rátalál egy szorongó és jólelkű
munkásra: „Bajusz”. (lassan húsz éve: „Bajusz”,
átlagos, tömött, így nyírja, rozogák lettek
a lábai, fújtat az emelettől,

kezdő ötvenes volt. mindjárt annyi leszek.)

éljük a gangot, óhatatlanul ismerkedünk: „Bajusz”,
ma már Tibi, ha a városba indul,
párja, a Törpelány (mára Évike) kihajol, várva
kíséri, a lépcsőház nyitott fordulójánál
kézcsókkal int.

*eljött a rádióból a borzasztó jóslat, „este rendkívüli
lehülés jön, irgalmatlan front”.*

belóg a korlátra rögzített ládánkból három,
a rózsaszín, a narancs és a vörös közt ingó
muskátli-pamacs, és ez új,
a szembe-szomszéd ajtaja, egyből nem tudom,
hogyan nevezik, vagy húsz centi széles, mereven
vastag műanyag szalagok sora,
hűtőházaknál láttam ilyen „hőfogót”?,
reális, magyar, buhera.

*kikönyöklünk, langyos zápor mossa a gesztenyét,
kírájuk a karunk, az arcunk, legszívesebben mindent.*

a saroklakás előtt néhány cipő,
addig nem ver be az eső, két negyvenes srác,
halomban a felszólítások (mára csak ilyesmit
hoz a posta), apjuk, anyjuk meghalt, folyamatosan,
de csak egymással beszélnek, köszönni előre köszönnek,
a közös költséget dachból sem fizetik, a közös
képviselő is dühös olykor: „billeg a sorsuk”.

*megindul, csendesül, nagy, júniusi
csöppek. alszol a gyerekekkel.*

meg akartam mutatni neki a vihart.
lesöpröm ezt a szerencsétlen szárnyas hangyát.
lesöpröm újra. kiforgat
a zivatar, leszaladok az emeletről, gesztenyénk,
itt is gesztenye, az udvari
lámpáktól vadul.

Fellinger Károly

FÁJDÍTÓ KONTÚR

Nyerges Gábor Ádámnak

A felejtés idomít, olyan virtuális képek
jelennek meg a szemed előtt, amiket szeretnél
nem megtörténtként megőrizni egy tág kirakatban;

a szembesítés konzervál, a félelem tisztára
glancolja a csizmát, a hóemberbe rejtett remény
elolvad, a hóemberrel együtt, így menekülve,

megkerülve a titok látszatát, a takarásban
lévő fal, ahova tükröt helyezett el a mester,
félreértésekre ad okot, üres látnivaló.

A sunyi titok bizonyíték hiányában vájkál,
tisztos sajtukukac a svájci sajt semlegességében.

Könyveken áll a tudás, mint lucaszéken a költő,
hogyan letörölje a könyvespolc tetejéről a port.

TEREPSZEMLE

Hommage a Sziveri János

Néhányan szemlét tartottunk
a gyakorlat előtt,
nem messze a lengyel–német határtól,
dimbes-dombos vidék,
juhok legelésztek,
volt, amelyik épp megellett,

nem zavartatták magukat,
úgy kezeltek bennünket, akár a
terelő kutyákat,

aztán a semmiből
ott termett egy elhagyatott, régi
szudéta katolikus templom,
amibe a bárányoknak
szabad bejárásuk volt,

a szobrokat már elhordattatták,
magukkal a szobrok szentjeivel.
Még látszott a falakon
a festmények nyoma,
Jézusé, aki maga az áldozati bárány,
akit körülvettek a kiválasztott juhok.

Ha villámlott, szakadt az eső,
ez lett a nyáj egyetlen menedéke,
a megszentelt hely, ami egykor
hívókkal volt tele
a misén.

A pásztor csak
szombat éjjel jött ki ide,
minden egyes alkalommal
elvitt magával egy fiatal,
jó bőrben lévő állatot,
az Isten bárányát,
vigyázva rá,
ha elvágja a torkát,
teljesen kifolyjon belőle a vére,
s nehogy megtörje csontjait.

DÉMENOTAR

A nyár derekán, amikor még tűrhető volt a meleg, de már készült a hőség, hogy minden mérgét kiokádja, s azzal az őszbe ájuljon, Démenotar az apja kíséretében utazott a Mezősége, aki alighogy *letette* a gyermeket, és szaladta körbe a testvéreket, az apját, vonatozott is haza. Ötven lejt nyomott a fia kezébe, s hagyta legkisebb testvérénél, aki alig palástolta a kellemetlen érzéseket, amit az őrzői szerep keltett benne. Démenotar szeme felcsillant az üveges verandás ház láttán. „Itt akarok aludni”, mondta, mert olvasmányai erős párlatai dolgoztak benne, „itt akarok aludni a verandán, egy tábori ágy biztosan akad a házban”, és nagybátyja nem hitt a fülének, bolond ez a gyermek, de ha akarja... és megkérdezte, „biztos vagy benne, fiacskám?”, és a gyermek boldogan intette, hogy igen, és Verne, J. F. Cooper, Karl May egyszerre ujjongott benne, milyen olcsón megúsza, anyja otthon egyszer hagyta, hogy a teraszon aludjon, megették a szúnyogok, ezért csak forgolódni tudott, fülgyulladás is összeszedett, hogy néhány nap múlva már ordított a fájdalomtól, és amikor orvoshoz vitték, csorgott a genny a füléből, hallását alig tudták megmenteni, de lám, milyen olcsón megúsza, nagybátyja hozott egy tábori ágyat, és vigyorgott, és Démenotar nem értette, miért vigyorg; vigyorgott, mert tudta, napközben az üvegezett veranda hőmérséklete elviselhetetlen, éjszakára pedig alaposan lehűl, de legalább a gyermek nem lesz láb alatt, de amit nem tudott a nagybácsi, hogy a gyermek ott legbelül érezte ezt, nemcsak olvasmányai hatására kérte a tábori ágyat, hanem a távolság tartására is, így nincs bent a házban, nem adósodik el; legszívesebben egy pohár vizet sem fogadott volna el, hiszen Monte-Cristo grófja is pontosan így cselekedett, ellenségei házában nem evett, nem ivott, keleti szokás, mondta, és amikor kivégezte első ellenségét, titokzatosan azt mondta, hogy egy, de kettőt, hármat már nem mondott, úgy tűnik, egy bosszú van, s annak tárgyai már lényegtelenek, egynek számítanak, akárhány darabból is tevődnek össze. Persze nem volt ez tudatos, mindössze érzékeny antennái jeleztek valami zavart, ezért öntudatlanul úgy döntött: nem lesz láb alatt.

És nem volt láb alatt: a néhány ezres lakosú városka minden utcáját bejárta, főként a vasúti sínek mellett tartózkodott, ahol egyszer aztán kis kavicsot helyezett a sínre, ami a vonat rázkódásától egyszerűen leesett, hát nagyobb kavicsot tett, amit a vonat valósággal felrobbantott; jó órát is várnia kel-

lett a következő szerelvényig, de megérte, mert ekkor már nagy kódarabot emelt a sínre, és amikor jött a vonat, a mozdonyvezető észrevette a követ, és Démenotar látta a szemében a rémületet, ahogy előrehajolt az ablakhoz, úgy nézte az akadályt, majd a fék után kapott, lassított a szerelvény, és sípolt, kétségbeesetten sípolt, fájó hangon szisszentek a kerekek, és belerohant a szerelvény az akadályba, és porrá zúzta, és nem történt semmi, és tovább ment a vonat, de – miként azt este a vasútnál dolgozó nagybátyjától megtudta – az állomáson tüstént megállt, gondosan végigkopogtatták minden kerekét, szerencsére nem történt semmi baj, „nem tudom, ki lehet ennyire hülye”, mondta a nagybácsi, s hogy a gyermek túl hamar kapta el tekintetét, és nézett a földre, elsápadt. „Te voltál? Az istenedet, ne is tagadd!” De a gyermek tagadott, bizonygatott, nem is volt ott, lám, sorsjegyet talált a piac mellett, hatlejes értékben, valaki eldobhatta, holnap beváltja, és nagybátyja hallgatott, nem mondta, hogy a sín pár a baromfipiac mellett vezet el, meg egyébként is minden mozdulatán látszik minden, és arra gondolt, felhívja az apját, vigye innen, de aztán nyelt egyet, sógornője vásznaira gondolt, a lisztre, olajra, amit ajándékba kapott a gyermek mellé, ezért hallgatott, bement a házba a feleségéhez, lányához, és megesküdt, több gyermeket nem csinál, s ha csinál is, hát ne legyen fiú, és Démenotar felfeküdt a tábori ágyra, és egy sárga könyvre gondolt, amit egy papírkereskedés kirakatában látott, és csak annyit tudott kislábizálni, hogy Hauff legszebb meséi, alul nagy betűkkel Kriterion, mi lehet az a Kriterion, biztosan valami összevont könyv lehet, mesék és egy Kriterion című kisregény, akkoriban gyakori volt ez a megoldás, bosszantó is olykor, mert nem mindig jók azok a kisregények, és így apránként megnyugodott, és haza kívánczolt, bűntudata volt, hogy majdnem kisiklatta a szerelvényt, ha ugyan, de legfőképpen az anyja hiányzott, aki bár szigorú szavak kíséretében, de megbocsát, anyja, aki amikor belépett a házba, és el akarta titkolni rossz jegyét, csak ránézett, és azt mondta: „ne hazudj!”, és ő elvörösödött, és mondta, ismét négyest kapott románból, elégtelent, és ez majdnem megbocsáthatatlan, ki kap ötödikben négyest, csak Lázár, akinek szülei falun laknak, és Lázárral valami baj lehet, ezért Lázár ingázik, nem engedik a városban lakni, és amikor ő is felelt románból, Ion Creangă *Gyermekkorom emlékei* művéből, azt mondta, „Nicu face pu-pu-pu”, és ennyit bírt kinyögni, a pupázá, vagyis a búbos banka történetéből, és az egész osztály röhögött, estek ki a padból a gyerekek, még Istvána tanárnő is elmosolyodott, és leültette Lázárt, mert Lázár nem tudott románul, úgyis átengedték, a kommunizmusban tilos volt buktatni, és Démenotar következett, és hiába tanulta meg a leckét, valami erős izgalom

megakadályozta, hogy feleljen, csak makogott, vörösödött, és Istvána tanárnő elkomorodott, „tőled többet várok el, fiam”, mondta, „addig nincs Tarzan-könyv, amíg ki nem javítod a jegyeidet”, és beírta a négyest, és a gyermek szíve dübörgött, majd nagyokat ugrált, ki-ki hagyott, de a könyveit sikerült visszafojtania, aztán leült, babrált a töltőtollával, pandafejet formázott a kupakja, soha nem kedvelte, kicsi volt a kezének, de nehéz volt töltőtollat kapni, a golyóstollat pedig tiltották a tanárok, s azokkal is baj volt, állandóan beszáradtak, kis pacákat ejtettek, melyektől összeragadtak a lapok, nincs Tarzan-könyv, visszhangzott benne, Edgar Rice Burroughs teremtménye, ha nem is különösebben, de elvarázsolta, miként az a kitüntetés is, hogy beléphet Istvána tanárnő házába, nagy magánház volt, hűvös, díszes falakkal, tornáccal, sok-sok virággal, falakat beborító könyvtárral, kész csoda, hogy el nem kobozta a rendszer, küldte a tanárnőt, férjét, gyermekeit a Duna-deltába, hogy évekkel később megnyomorodva halássza elő onnan, küldje haza a rendszernek kellőképpen megtörve. Holnap megveszem azt a könyvet, gondolta Démenotar, amikor magához tért a kalandozó gondolatok özönéből, felfeküdt a tábori ágyra, és próbálta legyőzni egyre erősödő honvágyát, végül a kiállt izgalmak erős fáradtsággal lepték meg, s a késő délutáni melegben elaludt. Nagybátyja felesége ébresztette, a vidéken jellegzetesen édes ízű kenyerét és egy nagy pohár aludttejet tett eléje, „vacsorázz, te gyermek”, mondta, „egyél, és ne csinálj bolondot belőlünk, mi lesz, ha kisiklik a vonat, láttam a szemedet, a szemed mindent elárult, na ne félj, nem mondok semmit nagybátyádnak, de jegyezd meg, a nők sokkal finomabban reagálnak a hazugságra, hát ne hazudj, fiacskám, nekünk ne, soha”, és otthagya Démenotart, aki alig bírta megenni a különös ízű kenyeret, melyet heti egyszer sütöttek a szomszédban, majd az udvarra ment, felmászott a fészker kis padlására, melyben felállni sem lehetett, és lapos elemről működő fényt kapcsolt, kis lámpa, melyet ő eszkábált össze, valamicskét értett a villamossághoz, gyakran elmosolyodott, hogy őt már hároméves korában megrázta a villany, nem emlékezett, de édesanyja sokszor mesélte, apja barátjának garzonjában jártak, melyet éppen alaposan átjavítottak, s mire a férfiak észrevették volna, szöveget, csavarhúzóval dugott a konnektorba, talán ott is hal meg, ha Sándor, apja barátja le nem rúgja kezét az érintkezőkről, mert ő már elvenni nem tudta a heves áramcsapás miatt. Feküdt a kis lámpa fényében, hányingert érzett a legyűrt kenyér, aludttej miatt, talán a közelben lévő disznó mellé kellene okádnia, gondolta, s mosolygott, és ismét elővette a honvágy, hát próbált a Hauff-könyvre gondolni, mikor nagybátyja kiáltásait meghallotta az udvarról, de nem ment le, nem akarta felfedni bűvőhelye

hollétét, megvárta, amíg nagybátyja finoman káromkodott, majd bement a házba, csak ekkor mászott le. „Holnap még dohányt szedni”, mondta a férfi, aki az üvegezett verandán idegesen cigarettázott. Démenotar meghökken, még soha senki nem mondta, hogy meg dolgozni, ha tetszik neki, ha nem. „Csak szandáloed van?”, kérdezte nagybátyja, s úgy beleszívott cigaretájába, hogy kétoldalt behorpadt az arca. A gyermek bólintott, mire a férfi elgondolkodott. „Majd húzz jó vastag zoknit. Jó éjszakát!”

És pirkadatkor felverték, és hideg puliszkát s aludttejet reggelizett, és egy csoporttal kigyalogolt a több kilométerre lévő mezőre, mire megérkezett, alaposan megszomjazott, a Nap is felkelt, meleg volt, verejték, por, a dohánymező mellett néhány percig megpihentek, és egy öregasszony megmutatta, milyen leveleket törjön, és hogyan, nagyok voltak a levelek, ragacsosak, szúrósak, szagosak, és tépte a leveleket, és rakta kupacokba, és amikor nem bírta tovább a karja, odament a csoportvezetőhöz, akire a nagybátyja bízta, és csöndesen azt mondta, ő most hazamegy, vakációzni jött, nem kényszermunkára. A csoportvezető megvakarta a fejét, legszívesebben pofon csapta volna a nevetlen, elkényeztetett kölyköt, lám, a többiek szó nélkül dolgoznak, nem tápos városiak, akik beszarnak a házba, de nem szólt semmit, úgymint mindjárt itt a déli pihenő ideje, akkor hazaküldi valakivel, egy vénemberrel, hogy aztán ebben a melegben hőgutát kapjon, de van elég kenyérpusztító, nem kár értük, „majd mindjárt pihenő, akkor hazamegy, addig is szedd le ezt a sort”, szólt, de Démenotar megrázta a fejét, hogy ő a kisujját sem mozdítja, egész testét beborítja az a ragacsos szar, és a csoportvezető keze már emelkedett volna, de eszébe jutott a gyermek apjának természetete, ereje, mert elment innen ugyan, de a híre itthon maradt, hát csak annyit mondott, „akkor majd délben hazakísér az öreg Pali, az úgysem bírja már a munkát, de látod, itt van, nem lopja a napot, mint te”, ám a gyermek megvonta a vállát, hazatalál ő magától is, csak egy pohár vizet kér, a többi nem számít.

És elindult. Néhány tagja a csoportnak bámulva nézett utána, amíg a csoportvezető rájuk nem förmedt, hogy ebédig még van húsz perc, ne lopják a napot. Kavicsokat rugdosott, nézte, ahogy kilövell a por a lábbelijéből, egy kődarab felsértette a lábát, sziszegve kapott oda. Az ültetvényen a dohány árnyékában nem érezte annyira a Nap erejét, amely most telibe kapta, hamarosan felforrósodott a feje, viszonylag fehér bőre égett, szája hamar kiszáradt. Ahogy a Cooper, May könyveiben olvasta, próbált a kisvárosra koncentrálni, nem gondolni a fájdalomra, a szomjúságra, a kerék- és állatnyomokat nézte a poros úton. Kezét a feje tetejére tette, érezte, tűzforró a

haja. Tovább haladt, és lassan megszűnt időérzékelése, erős szomjúságot érzett, szíve egyre hevesebben vert, szédült, hányingere volt, le kell ülnie. Árnyék – schol.

„No, gyorsabban, gyermek”, tűnt fel mellette Bolond Rudi. „Ha már meglógtál a munka elől, legalább hazáig bírd ki”, folytatta a bolond, s megfogta Démenotar kezét. „Adj innom valamit”, hebegte a gyermek. „Vízet itt nem találsz, be kell érned a városba”, mondta Rudi, és rágyújtott. „Mit keresel te itt?”, kérdezte a gyermek, s maga is csodálkozott, hogy ki bírta mondani a kérdést. „Mit, hát mit, hát mit keressek, hát itt a legjobb a szivar, mindjárt az ültetvény mellett, töröd a szárított dohányt, sodrod a cigaretta-t, tömöd a pipát, pöfékelsz, mint a török basa, hát hogyan jönnek ide, te gyermek, de szedd a lábad, mert összeéget a Nap”, dobta el a csikket Rudi, és kapta el a tántorgó Démenotart. „Adj innom, Rudi, könnyörgöm, legalább egy korty vizet adj, látod, pénzt énekeltem össze neked, anyám pedig fánkot, lisztet, cukrot, olajat adott neked, hát egy korty vizet adj, Rudi, az isten szerelmére!” „Nincs itt víz, gyermekem, de gyere, itt a város, ott egy ház, a ház udvarán kút, s a kútban víz és hűvösség, és iszol, és a kút hidege rád árad, és körülfog, lehűt, nem lüktet a fejed, nem sajog a bőrod, megnyugszol, gyermek, és minden rendben lesz.” „Nekem most kell víz, Rudi, én most halok szomjan, látod, már öklendezek, nem bírja a gyomrom az aludttejet, az édes kenyeret, mind jön fel, Rudi, hát adj egy korty vizet, és ígérem, mesélni fogok neked indiánokról, medvékről, vadászokról, mesélek a Holdról, a Holdanya leányáról, aki lemondott a halhatatlanságról, hogy megszüljén azt a fajt, amely összekötött minden patakot, minden folyót, minden tavat, minden tengert, minden óceánt a földön, annyi itt a víz, Rudi, bár egy kortyot szerezz nekem.” „Nincs vizem, gyermekem, fél kortynyi se, pedig adnék, kőből, lelkemből, szívemből, dohányomból fakasztanék, tavak, patakok, folyók, tengerek, óceánok minden vizét adnám neked, a vizek királyává tennék, cserébe csak annyit kérnék, hogy éj el addig a házig, a ház udvarán van egy kút, a kútban víz és hűvösség, és magához ölel a hűvösség, és felissza testedet a víz, és soha nem leszel szomjas, árva, bánatos, soha nem érzel fájdalmat, éhséget, csak a házig éj el, gyermekem, csak a ház kútjáig, ott vár rád az élet, gyermekem, ott várlak én.” „Bolondokat beszélsz, Rudi, mellettem vagy, kezem fogod, lábam húzod, bolondokat beszélsz, Rudi.” „Nem vagyok itt, Démenotar, a kút mellett vagyok, hát igyekezz hozzám, igyekezz, s én vigyázok, nehogy a kút magához öleljen, alja megnyíljon, magával hívjon az öreg bányász, elvigyen, a Holdanya drágaköve mellett

őrizgessen.” „Bolondokat beszélsz, Rudi, nem vagyok én drágakő, nem vagyok... én öreg ... bolondokat ... Rudi ... nem vagyok ... kútnál...”

Kórházban tért magához. Ágya mellett infúziós állvány, alig látszott az elsötétített szobában, feje hasogatott, tarkója fájdalmasan merev volt, bőre annyira fáj, hogy mozdulni is alig bírt, szája felhasadozott, szeme a kevés fényt is nehezen viselte el. Pánik környékezte, lemászott volna az ágyról, hogy elrohanjon, soha nem szúrtak még bele infúziót, nem fáj ennyire a feje, nem égett ennyire a bőre, lemászott volna, de nagybátyja felesége lépett a szobába, amitől megkönnyebbülten tette vissza fejét a párnára. „Napszúrást kaptál, gyermek”, mondta a fiatalasszony, karján ott volt a kétéves gyermeke, aki tüstént az infúzió csöve után kapott, szerencsére idejében elrántották. „A város széli néne házában talált rád este a nagybátyád, amikor kiderült, hogy önféjűen hazafelé indultál a mezőről”, mondta, majd felsóhajtott: „Kellte ez nekünk, már két napja fekszel itt, az orvosok Vásárhelyre akartak szállítani, csak az öreg belgyógyász erősködött, hogy maradjál itt, nem bírod ki az utat, fiatal vagy, legyőzöd ebben a kórházban is.” Démenotar az anyját akarta, de hallgatott. „Hogy aztán nagybátyád mit meg nem tett érted”, folytatta a nő, és közben a nyafogó gyermeket csitította, „azt el sem lehet mondani, csak úgy tömte az orvosokat százasokkal, mert nem volt se infúzió, se vitamin, se gyógyszer, de aztán – hát lett, gyermek vagy, nem érted még ezt”. Nagybátyja lépett a kis szobába, s azonnal a dolgok közepébe vágott. „Gyermek, az a vonat majdnem kisiklott; hát hogy neveljelek? Verjelek el, hogy üssön meg az apád? Küldjelek haza, hogy szomorítsam az anyádat, milyen rossz gyermek voltál? Az ültetvény jobb ötlet volt, legalább megtanulod, mi a munka, nem csak a könyvek között bóklászol, s megy el az eszed. Holnap nem, de holnapután kiengednek, akkor érted jön a nagyapád, hozzá még, ki a tanyára, egyedül van, jót tesz neki a társaság. És hallgass erről, gyermek, ne aggódjon az apád, anyád, hát mit érsz el vele, ha elmondod, csak bánatot szerzel nekik, elmondtam volna én, hogy valami meghűléssel a kórházba kerültél, de csak azért, hogy kivizsgáljanak, ám a hőségtől leszakadtak a telefonvonalak, minden telefon süket a városban, még a postai vonalak, a sürgönyök sem működnek, de minek is az, rövidesen kutya bajod.” A feleségére nézett. „Menjünk, esteledik, éhes a gyermek.”

„Állj!”, kiáltott Démenotar. Életében először érzett gyűlöletet, ami ki is csendült a hangjából, s az idegenség, amit a hangnak kölcsönzött, nem csupán rokonait, hanem őt is meglepte. „Hallgatok, ha megkapom a sárga könyvet a könyvkereskedés kirakatából. Hauff legszebb meséi és Kriterion a címe”, mondta.

Nagybátyja vállat vont. „Holnap beküldetem, ha csak ennyi a bajod. Most jó éjszakát”, terelte ki feleségét, gyermekét a szobából, csukta be az ajtót, majd a folyosón jól hallhatóan odaszólt a nőnek: „Ez megbolondult.” Még hallott valami hangokat, majd kövér nővér lépett a szobába, gyenge levest hozott, s addig erősködött, amíg az étvágytalan gyermek valahogy magába erőszakolta. „Nem játék, fiacskám, meg is halhattál volna, szükséged van táplálékra”, szolt, majd kitapintotta a pulzusát. „Tökéletes”, csettintett a nyelvével, és megsimogatta a fiú homlokát. „Hozok a bőrödre borogatást, éjszakára altatót kapsz, különben a fájdalom nem engedne aludni.” „Két napot aludtam”, okvetetlenkedett Démenotar, de a nővér leintette. „Az kómaszerű állapot volt, nem alvás, ne ellenkezz!”

Ha másnapra nem is, de harmadnapra megérkezett a könyv, a nagypajával együtt. „Nagybátyád a holmikát is küldi”, tette le a nagy hátizsákot az öreg az ajtó mellé, s törölte le a homlokát, vette elő zsebkendőjét, fújta ki az orrát. „Fene ezt az öregséget, az orromban folyton gyűl valamitől a víz”, mondta. Az ágyra ült. „Hogy van a bőröd? Nekem is volt napszúrásom. Elefántokat láttam átvonulni a vörös mezőn, trombitáltak veszettül, azt hittem, eltaposnak. Nagyanyád alig bírt árnyékba húzni, aztán a szomszéd segítségével megkötözött, mert el akartam szaladni, pedig estem össze, annyira gyenge voltam. De túléltem, mindent túlél az ember, túlélted a műtétet is, hogy van a kakas?”, kacsintott unokájára, s Démenotar tüstént visszaröpült a négy évvel ezelőtti műtőasztalra, ahol nem tettek vásznat eléje, nem altatták, s amikor felemelte a fejét, meglátta szétszabdalt péniszét. „Mit csinálnak velem?!”, kiáltotta, többször is, de az orvos csak hümmögött valamit, az asszisztens oda sem nézett, csak egy újabb szúrást érzett, „nővérke, több zsiibasztót”, sürgette az orvos, és újabb és újabb szúrás, de világosan érezte, ahogy felvágták a bőrt, ahogy visszavarrták, fitymaszűkületét orvosolták; és egyetlen autó nem volt azon a rohadt vasárnapon a városban, egyetlen taxi, egyetlen ismerős sem, aki hazahozta volna őket a kórházból, ahová ünneplőruhájában ment fel, előtte szigorú parancsot kapott, hogy alaposan mosakodjon le, és vasárnap reggel volt, tehát volt meleg víz, és mosta magát a kádban, és remegett, mert előző este az apja elmondta, hogy műtété lesz, és elővette a nemi szervét, és megmutatta, miért kell műtété legyen, és Démenotarnak hányingere támadt, napokig nem bírta elfeledni a látványt, akkor sem, amikor a műtét végeztével leszállt az asztalról, végignézett a mindenféle színben pompázó péniszén, melyen világosan látszottak a varratok, és bejött az anyja, és felhúzta a nadrágját, és az orvoshoz fordul: „Köszönöm, Darkó úr”, úr, mert az orvos nem tűrte, hogy elvtársazzák, és

volt akkora orvosi hírneve, hitele, hogy ezt az elvtársak el is nézték neki, és egy borítékot csúsztatott az orvos zsebébe, aki a borítékból egy százast elvett, egy ötvenest a nővérnek adott, a többit visszaadta az asszonynak, „tegye el, ez a dolgom, kötelességem, emlékszem is magára, az egyik legjobb tanítványom volt a kurzuson”, mondta, és a gyermek anyja el sem hitte, hogy az orvos visszaemlékezett rá a hat hónapos egészségügyi kurzusról, melyet néhány évvel a fia születése előtt végzett el, s aminek már két ember köszönhetette az életét, az egyik félrenyelt, Heimlich-fogás volt az ő gyógyszerre, míg a másiknak agyvérzése volt a gyárban, csak tátogni tudott, folyt a nyál a szájából, s a nő azonnal hívta a mentőket; a férfi teljesen felépült, hű udvarlója lett az asszonynak, „istenemre, magának köszönhetem az életemet”, mondogatta, „tegye el azt a virágot, Laci, vigye a feleségének, na meg a férjem is agyonveri”, nevetett Démenotar édesanyja, „megölöm, ha magához nyúl”, mondta a férfi, mire a nő még jobban nevetett: „nem ver az, nem is akar, nem is mer”, és a férfi sajnálkozni kezdett. És a kórház kapujában kétségbeesve kereste az autót, aztán fordult a gyermekhez, „nincs mit tennünk, haza kell gyalogolnunk”. Démenotar óvatosan lépegetett, kihalt volt a város, nagy meleg uralkodott, a lyukas aszfalt okádta vissza a meleget, és mentek lefele a Kolcza-hegyen, ahogy a dombot hívják, melynek tetején a kórház van, és az a legenda járta, hogy a domb árkaiban öltek már embert, és annak a szelleme visszatér kísértetni, de ez néhány szerelmest nem zavart, oda jártak szeretkezni, a város közepén, de jól elrejtőzve a sok bokor és egy tűzfal mellett, mert nem zavarták őket a gyermekek, féltek a kísértettől, a felnőtteknek volt hol együtt lenniük, és ment le a dombon az anya és a gyerek, és Démenotar érezte, lassan múlik ágyékából a zsibbasztó hatása; mire tömbházuk közelébe értek, úgy érezte, felrobban a húgyhólyagja. „Anyá, pisilni kell, mondta”, „hát nem bírod ki hazáig?”, kérdezte az, és a gyerek megrázta a fejét, és megálltak az egyik épület mellett, az utcán nem volt senki, és Démenotar pisilni próbált, és amikor megjelentek az első vizeletcseppek, akkorát üvöltött a fájdalomtól, hogy anyja rémülten kapott hozzá. „Bírd ki valahogy, gyermekem, bírd ki, otthon már nem fog annyira fájni.” Hazudott, mint minden anya, aki legszívesebben magára venné gyermeke fájdalmát, és általában veszi is, de ez a hazugság jótékony placebo volt, az első vizelés kínjai után a második már könnyebb volt, de ettől még a szomszédok is felébredtek a fájdalom hangjaira, már vizet sem ivott, hogy nem vécézzon, jární úgy bírt, ha nemi szervét két marokra fogta, lábait szétvetette, jóformán lábujjhegyen ment, és tréfával próbálta elütni nyomorúságos kinézetét: „úgy járok, mint Pókember”, mert ismerte Pókembert, becsem-

pészett képregényekből, filmekből, igaz, nem gyújtotta fel túlságosan képzeletét a szuperhős, megvoltak már az ő hősei, melyek valószínűtlenségük ellenére sokkal valóságosabbak, élethűbbek voltak, mint Pókember és társai; két hét is elmúlt, mire jobban érezte magát, a varratok maguktól estek le a fürdőkádban. „Húzogassa”, mondta az utolsó ellenőrzéskor az orvos, elégedetten nézve a nem túlságosan jól sikerült műtétet, így a fiú orvosi tanácsra fedezte fel a maszturbációt.

„Jól van”, mondta az unoka olyan hangon, hogy a nagyapja megértette, kár lenne a témát tovább feszegetni, és egyúttal meg is lepődött, mennyire akaratos a kis ember, mennyire öntudatos, ennek észrevétele jól is esett neki, nem lesz tubuk, nem lesz bolond, tudni fogja, mit akar, gondolta, és önkéntelenül rápaskolt a gyermek karjára, amitől Démenotar felkiáltott. „Még éget”, mondta, mire az öreg rámondta: „kibírod!”, de azért nem adta rá a nehéz hátizsákot, vászonzacskót nyomott a kezébe, benne Hauff legszebb meséivel, ezt a gyermek még nem tudta, hát cipelte a zacskót, benne a könyvvel, a könyv mellett friss orda, szalonna, sajt, paradicsom és kenyér. És mentek a tanyára, és Démenotar csodálkozva fedezte fel, hogy ott időközben minden összezsugorodott; lecsökkent a mezőváros és a tanya közötti távolság, az udvar, a gémes kút, a csűr, a ház, a gyümölcsös jóval kisebb volt, csak a köves út gödrei lettek nagyobbak, és az idő ette be mindenhová magát, a kerítés lécei korhadtak voltak, miként korhadni kezdett a terasz, a házban a bútorok, az ablakok, melyek szintén kisebbnek tűntek, és pakolt volna be az egyik szobába, de a nagyapja rászólt, hogy ne, majd együtt alszanak a konyhában, és Démenotar ideges lett, de nem mutatta, hanem elkezdte kipakolni a vászonzacskó tartalmát a szüette asztalra, és kezébe került a sárga könyv, melynek lapjai közül kiesett az ötven lej, szórakozottan nyúlt érte, vágta zsebre, kinyitotta a könyvet, s azzal megszűnt számára a világ.

„Az apád is sokat olvasott, csak nem volt annyi könyv, mint mostanában”, jegyezte meg a nagyapja, s azzal magára hagyta az unokáját, a karámbhoz ment, ahol néhány juhott tartott, megfejte az állatokat, hozta be a tejet, a gyermek még mindig az asztalnak dőlve olvasott, örömmel látta, hogy a Kritérium nem kisregény, hanem a könyv kiadója, és ekkor tudatosult benne, hogy minden könyvnek van kiadója, a könyvek nem maguktól születnek, hanem sok-sok ember munkáját hordozzák magukban, és egymásra támaszkodnak, és valójában egy nagy egységet alkotnak, és beleszédült ebbe a gondolatba, varázslatosnak találta, akár *A gólyakalifa*, *A kis Mukk történetét*, igazi kedvence *A kőszív* lett, beleszédült Munk Péter, az Üvegmanó és Hollandiás Miska történetébe, mint a könyvkészítés gondolatába. Nézte a

nagyapja, miközben a tejet öntötte a sajtárból, hogy később a tejközpontba vigye, nézte, és egyre nehezebb lett a szíve: ő az elmúlás küszöbén, szeme már nem fogja a betűket, a Szabad Európa a mindene, a Kossuth Rádió, istenem, mennyit ette valamelyik nyáron a gyermek, hogy meghallgassák minden este Misi Mókus kalandjait, és most olvas, hogy kiesik a világból, vagy másikat teremt magának, és annak idején ette az apja is, hogy hozzon könyveket neki, de a kommunisták elől sokan eldobták az olvasnivalót, a városka könyvtárát kifosztották, falni való betű alig akadt, csak néhány ártatlan klasszikus; ez a gyermek nem tudja, mennyire szerencsés, mennyire könnyű neki az élet, gondolta, majd szólt, hogy elég, üljön asztalhoz, egyen, és Démenotar feleszmélt, rádöbrent, mennyire éhes, letette a könyvet, tömte magába a tejet, a paradicsomot, a kenyeret, az ordát, evés közben megpillantotta az öreg ágya mellett a botra rögzített szuronyt, és felugrott, a kezébe vette. „Teszed le azonnal!”, csattant fel nagyapja, „petróleumba van mártva, ha megszúrod magad, nézheted”, és a gyermek sajnálattal tette vissza az erős botra szorított szuronyt, és óvatosan visszaült az asztal mellé, mert még fáj a megégett bőre, és a hirtelen mozdulat nem tett jót neki, s a napi verejték is csípte. „A világháborúból van?”, kérdezte. „Még az elsőből”, válaszolta az öreg, „kell ide, egyedül vagyok a tanyán, de mit értesz ehhez, te gyermek, ne mondd el senkinek, baj lehet belőle”. „Öltek már vele?”, kerekedett ki Démenotar szeme, mire nagyapja rövid habozás nélkül elmondta, hogy a dédapja szűrt át embert vele, itt van elásva mélyen a ház mögött, többet ne kérdezzen, háború volt, zavaros idők jártak, többet ő sem tud, a pontos helyet sem, ahol nyugszik az idegen katona, idegent mondott, mert nem tudta, pontosan melyik hadsereg olvasztótégelyéhez tartozott az áldozat, aki részegen követelte magának a dédapja feleségét, indult volna az asszony, hogy le ne lője férjét, de az egy óvatlan pillanatban átdőfte a mellkasát, órákig tartott, amíg elvérzett, addig hol segítségért könyörgött, hol az anyját hívta, a legtöbb katona halálakor mindig az anyját hívta, érdekes, tűnődött el az öreg, állt meg a bicska a kezében, amivel a szalonnát faragta, mert tudta, nincs sok neki hátra, ha nem is szurony oltja ki az életét, hanem maga Isten, s bármennyire is egyedül volt már évek óta, porcikája sem kívánta a halált, főként azért, mert gyermekeire semmit sem hagyhatott, mert elvették a földjeit, ezért inkább ő szorult a segítségükre, a kollektívben nem keresett eleget, ereje a kerthez már nem volt, a juhok is keveset hoznak, hát járná át mellkasát az a szurony neki is, de a földjeit kapja vissza, hogy valamit hagyasson gyermekeire, mind a kilencre, annak ellenére, hogy szakmát adott a

kezükbé, mert ha föld nincs, akkor mesterségből kell élni, tudták ezt jól a zsidók, a nagysármási zsidók, semmijük sem volt, mégis lemészárolták őket.

„Nagyapa”, ocsúdott fel unokája hangjára, hozta vissza az élők közé a fiatal generáció, mert olykor bizony halottnak érezte magát a számtalan egyedül eltöltött nappal és éjszaka után, és hirtelen szégyellni kezdte a kertben lévő pottyantós vécét, majdnem színültig telt, nem is akarta kimeretni, mert minek, ő már nem éri meg, amennyi bélmozgás, melléktermék maradt hátra neki... annyit már nem ér, annyiért már nem érdemes, és nem is viszik el olcsón a szart, nem úgy, mit régen, amikor néha még fizettek is érte, és mit szól most a gyermek, a gyermekek sokat pottyantanak, ráadásul ez városi, nem ismer kíméletet, kimondja, ami az agyában, a zsigereiben van, ebben rá hasonlít; „nagyapa”, mondta ismét a gyermek, „besötétedett, hol a villanykapcsoló?”. „Nincs itt semmiféle villanykapcsoló, te gyermek”, hökkent meg a nagyapja, „gázzal világítunk még mindig, mindjárt meggyújtom, csak tedd be az ajtót, mert bejönnek a bogarak, de talán a denevérek is a bogarak után”, és Démenotar betette az ajtót, és izgatottan várta, hogy nagyapja meggyújtsa a gázlámpát, mert felrémlt emlékei közül a mindent sárga fénybe borító láng izzása, és nagyapja gyufát vett elő, meggyújtotta, megengedte a gázt, hozzáértette a lángot az elhamvadt, lyukacsos harisnyához, melyet a cső végére húztak, hogy szórja a gázt, de a a mozdulat túl erős volt, hozzáért a harisnyához, s az szétesett. „A kurva istenit!”, káromkodott az öreg, „sötétben fekszünk le, ez volt az utolsó, holnap veszek a városban, folyton elfelejtem, mert alig használom”. A konyha ablakában kotorászott, gyertyát gyújtott, elégedett hümmögéssel tette az asztalra, csak úgy az asztal lapjára csöppentette a megolvadt viaszt, úgy ragasztotta oda. „Nem vagyok álmos”, mondta Démenotar, „mosakodnék is”, mire az öreg meghúzta a vállát: „akkor a Hold fényében, fiam”. És vett egy vödöröt, és a gémes kúthoz ment, elemlámpával világított, valamiért szégyellte kérni unokáját, hogy segítsen, és húzott az ihatatlan vízből, és a házban mosdótálat vett elő, tette ki a tornácra, adott házilag készített szappant a fiúnak, durva törölköző, és Démenotar az égitestek sziporkázó fényében mosakodott meg, kevés szappant használt, mert bőre még mindig érzékeny volt, de már hámlott, ami a fájás szűnését is jelentette egyben, és nézte, ahogy testén csurog a víz, és ezüsthényben ragyog a karja, a hasa, a combja, és amikor a durva törölközőre került sor, alig használta, alig érintette a bőréhez, inkább óvatosan felitatta a Hold és a csillagok fényét a bőréről, s a tisztaság érzetével megjött az álmoság is, nagyapja addig megvetette a konyhai ágyat, melyben – miként kiderült – szalmazsák volt, és a szalma úgy törte bőrét, hogy csak forgolódott,

és zavarta a mellette hortyogó férfi is, annak nyugodt álma, testi közelsége; mikor hajnal felé végre elaludt, az öreg felkelt, nézte a nyugtalanul szuszogó unokáját, és pontosan tudta, ezek az utolsó napok, amikor láthatja, hát jól beitta a látványt, alaposan megnézte a kövérkés testet, a szorosan lehunyt szemeket, a kissé vékony, dacos fintorba merevedett ajkakat, az erős kezet, mely aligha fog szerszámokat forgatni, szerszámokat, melyek feltúrják a földet, s nem rejtett kincseit rabolják el, hanem benne teremtenek kincset, hogy az a kincs éltesse őket, családjukat, a népeket, legyenek azok idegenek, ismerősök, barátok, ellenségek, világosan látta, hogy a könyv felé fordul az unokája, erős gondolatai majd árkokat szántanak homlokán, megkeményítik arcvonásait, egy pillanatra a jövendő is bevillant, melytől megriadt, mert a pusztulást látta, és ez a pusztulás teljesen magatehetetlen volt, a magáéhoz hasonló, melyet szintén megérezett évekkkel ezelőtt, mikor feleségét holtan találta az udvaron a méteres hóban.

Felöltözött, megmosakodott, az asztalra aludttejt, kenyeret tett, paradicsomot, egy kevés szalonnát, a gyermek egy pillanatra felébredt, aztán vissza is sülyedt zavaros álmai közé, egész életében kész történeteket álmodott, ritkán vidámakat; majd vette a táskáját, s a város felé indult. Itt-ott a kertekre dohányleveleket látott felfűzve, jellegzetes szaguk az orrába költözött, és ha közelebb ment, tüszentett is, annyira nem kedvelte, azokat is megszólította, akik természetették, hogy halált szórnak az emberek közé, azok meg bámulva nézték, és nem igazán értették a cigaretta és a dohányfüst közötti összefüggést, bolond a vén szabó, gondolták, agyára ment már a raktári állás a kollektívben, nem is csoda, ki bírja észben tartani a sok termést, lopást, kárt, szállítmányokat; már a városban járt, amikor az öreg belgyógyással találkozott, illően megbökte szalmakalapját, az orvos a kórházba igyekezett, behozták az öreg református papot, cirózis, pedig az istentiszteleteken kívül soha nem ivott, nem húzza soká, nem tehet érte semmit, innen a többi már az erős nyugtatók dolga, majd lerövidíti a szenvedést, ismeri a módját, hogy senki rá ne jöjjön; „hogyan van a gyermek?“, kérdezte Démenotar nagyapját, „barna lett, mint a kenyér, hámlik a bőre, mintha elevenen nyúznák“, válaszolt az. „Ha a fejét nem fájtatja, nem émelyeg, akkor semmi baj“, bólintott az orvos, mire az öreg kissé csodálkozva nézett rá, hogy miért fájtatná? „Hát napszúrást kapott, majdnem az úton maradt, nem tudsz róla?“, csodálkozott vissza az öreg orvos, és innen szótlánul folytatták útjukat, csak a kórház előtt bökték meg kalapjukat, s a nagyapa nem a kollektív, hanem az állomás felé kanyarodott, belépett a jegyirodába, s a legfiatalabb fiának akkora pofont adott az apró helyiségben, hogy a másikat a fal adta, és orrából eleredt a vér.

„Javították meg a vonalakat?”, kérdezte az öreg, mire a fia bólintott. „Akkor hívd az apját, anyját, s add a kagylót!” Fia zsebkendőbe fogta az orrát, noteszében lapozott, tárcsázott, átadta apjának a telefont, aki a rövid beszélgetés alatt elsápadt, majd el is vörösödött, aztán bontotta a recsegő vonalat. „Két nap múlva érte jönnek, hamarabb nem tudnak.” „Miért?”, kérdezte a fia, de az öreg szótlánul fordult ki az irodából, ment a munkahelyére.

Késő október volt, de a nyár bőségesen hagyott meleget az ősznek, olyanira, hogy ingujjban jártak az emberek, a diófa termése beérett már, de levelek határozatlanul hulltak, mintha a fa így fejezte volna ki álmélkodását a melegtől kínlódo őszelet; Démenotar a bádogasztal mellett ült, kezében könyv, nagyanyja a házban tett-vett, aztán kihozta a kis fazék levest, az abroszra helyezte, pléhtányért, kanalat, kenyeret tett a fiú elé, mert a levesből, és szótlánul leült a zöld olajfestékekkel bekent pad túlsó felére.

„Egyél, te gyermek”, mondta, amikor látta, hogy kezébe sem veszi a kanalat, hanem egyre a könyvet nézi, de a szeme elárulta, nem olvas már, csak nem akar, nem tud felnézni, világosan érezte, nem tud mit kezdeni nagyapja halálával, éppen úgy, ahogy ő sem, pedig nem jött hirtelen ez a halál, már Szibériában megkezdődött, ahol nyers, rohadó krumplival, káposztával etették, túlélte a vérhast, hazajött, itthon gyomra jókora részét el kellett távolítani, egyik cigarettát a másik után gyújtotta, ivott is melléje, s mikor fia, lánya a városba költözött, még többet, mert remélte, hogy maradnak, itt építenek házat, csinálnak gyermeket, visszaszerzik a földeket, mert nem tarthat ez a rohadt rendszer míg a világ s két nap, hát megölte a kollektív elnökét is, úgy hírlett, de mondani nem mondták, csak tudták, mint annyi mindent tudtak falun az emberek, s olyan tudás volt ez, ami apró mozdulatokból, pillantásokból született, mára meghalt, örökre elveszett, ha csak a halottak vissza nem térnek, s járnak a földet élőhalottként, borult elmével, húst szaggatva, vért szürcsölve, csak akkor támadna fel ez a tudás, csak akkor lenne szükség rá; hányszor borult rá a szekér, rúgta meg a ló, futott neki bika, dőlt melléje fa, fejszével ölt húsába kapó medvét, de túlélte, túl kellett élnie, hordozta magában a halált, ami végül rákká terebélyesedett, s magának követelte tüdejét, légcsövét, végbelét, de ő most sem adta könnyen magát, négy napot volt kórházban, éppen elegendő időt ahhoz, hogy visszakössék a telefondrótokat, hazaérjen az unoka a temetésre, megtapintsa holttestét a koporsóban, s érezze, ennek az anyagnak semmi köze már az élőkhez, de a holtakhoz sem tartozik, egyszerűen van, közömbös mindennel szemben, éppen időre érkezett az unoka, hogy éjszakára egy pohár vizet

tegyen az asztal egyik sarkára, s azt ő a másik sarokra tolja, így jelezve az elmúlás értelmetlenségét, tiszteletlenségét, hiábavalóságát.

„Egyél, te gyermek”, mondta az öregasszony, de Démenotar éppen csak a tányérba merítette az alumíniumkanalat, titkos pillantást vetett nagyjára, aki néhány éve egy nyáron kiabálva rakta ki a házból, mert „nincs nekem időm a kölyködet pesztrálni, amikor nyakunkon a szénacsinálás, a nyári munkák”, „csak egy hétre, anyuka, mi is meszelünk otthon”, könyörgött az anyja, de a vénasszony bosszúsan intette a *nemet*, majd el sem búcsúzva, bement a házba, s akkor Démenotar nyomást érzett a gyomrában, hideg-lélet idegrendszerében, hogy nem akarják őt; és most haragot érzett, de csak egyetlen pillanatra, aztán már csak nézte az öregasszony hihetetlenül tiszta kék szemét, nincs olyan tengerszem, amely versenyezhetne ezzel a tisztasággal, és letette a kanalat, és eszébe jutott, hogy akkor az anyja elvitte a keresztanyjához, aki örömmel fogadta, aki férjének kis asztalosműhelye volt, és szabadon garázdálkodhatott a műhelyben, készített miniatűr fűrészbakokat az öreg útmutatásai alapján, kísérté el az öreget házat építeni, és el sem hitte, hogy két öregember mindössze egy hét alatt felépített egy egész istállót, igaz, alapok nélkül, csak úgy, gerendára és nagy kövekre, egy szobával, és abban az istállóban nem volt egyetlen szög sem, olyan fortélyosan rakták össze, és közben szidta egymást a két öreg, már-már úgy tűnt, össze is verekednek, de ilyenkor vagy rágyújtottak, vagy kértek egy pohár vizet Démenotartól, vagy meghozták az ebédet, és lecsendesedtek, mintha valami gondviselés vigyázott volna arra, hogy az a bizonyos húr pontosan addig feszüljön, ameddig. A keresztanya házában is szabadon garázdálkodhatott, hát mindent felkutatott, legnagyobb örömeire könyveket is felfedezett, köztük a *Sáska Sógort*, Imreh Lajos tréfás történeteit, aki a faluban élt, és úgy fúrta magát a történetek közé, hogy már az öregnek is szemet szúrt, és mondta, nem egészséges, ha egy gyermek annyit olvas, inkább menjen, törje kezét, lábát, másszon fára, essen árokba, verekedjen, kapjon tüdőgyulladást a patak hideg vizétől, és Démenotar néhány napra ezt meg is fogadta, gátat épített a szomszédos gyermekekkel, absztrakt faalkotásokat hozott létre, nem volt ujja, melyet el ne vágott volna, tönkretette az öreg vasvágó fűrészét is, amiért szigorú, intó szavakat és egy szelíd nyaklevest kapott; az igazi botrány akkor tört ki, amikor kilopta a házból a beretváéles kenyérvágó kést, mert pont jó lesz az deszkát hasítani, és amikor a bükkfa deszkára helyezte a pengét, és nagyot csapott rá a kalapáccsal, a kés eltörött. Megijedt. Nézte a deszkába alig milliméternyire hatoló pengét, kezében a nyelet, aztán kikapta a pengét, a fásszínbe szaladt, ott a hasogató tőkébe verte a fejsze fokával, a

nyelet pedig a ganédombra dobta, s mint aki jól végezte dolgát, bement a házba ebédelni. „Elvitted a kenyérvágó kést?”, kérdezte az asszony, akinek gyomra képtelen volt megemészteni a húst, ezért tizenéves kora óta nem evett egyetlen vágásból sem, még tyúkhúst sem, halat sem, inkább puliszkát, tejet, kevés kenyeret, gyümölcsöt és zöldséget, ez volt minden tápláléka. „Elvitted a kést?”, kérdezte ismét, mikor látta, hogy a gyermek megrázta a fejét, „mert ha igen”, folytatta a különben nagyon szelíd nő felemelt hangon, „akkor lesz itt baj, az a kés nagybátyád anyjától maradt örökbe, ahhoz Imre nagyon ragaszkodik”. És Démenotaron végigfutott a remegés, és alig bírta enni a levest, és váltig tagadta, hogy ő lopta volna el a kést, és közben az asszony pakolt, Imre bácsi és fia az erdei tisztáson kaszáltak, Szartamásnak hívták a helyet, és nem volt ritka a medve sem a környéken, mert Szartamáson gyümölcsfák is voltak, és bepakolt az öregasszony, és kézen fogta a gyermeket, és majdnem futva vitte ki a kapun, közben mondogatva, hogy „te azt a kést eléadod, muszáj lesz, mert Imre szíjat hasít a hátadból, hát jól gondold meg”, aztán elhallgatott, a gyermek megkönnyebbült, azt hitte, nem árulja be az öregasszony, de az út felénél ismét kezdte, hogy „add elé a kést, mert ha nem, baj lesz, nagy baj”. És megérkeztek a tisztásra, és az öregasszony tálalt, a két férfi leheveredett az árnyékba, ettek, majd rágyújtottak, az öreg nyújtotta a vizeskorsót a gyermeknek, hogy „hozz vizet, ott a forrás a fák között”, mutatott kelet felé, és Démenotar szó nélkül fogta a vesszőbe font vizeskorsót, elment megkeresni a forrást, meg volt ijedve, azt sem bánta volna, ha medvével találkozik, csak haza ne kerüljön, mert nem bírja el a szégyent. Aztán ahogy a fák közé ért, a rossz érzések valahogy feloldódtak: kis völgyet talált mindjárt az erdő szélén, a völgyben patak csordogált, s a forrás ott volt a patak szélén, és mindenhol olyan kellemes hűvös volt, olyan csendesen ringtak a fák, olyan halkán neszezett az avar lábai alatt, hogy nem is volt kedve visszamenni a meleg tisztásra, és a forrás felé hajlott, lassan tölteni kezdte a korsót, lassan, mert apró kis állatkák úsztak a kristálytisza vízben, alig pár milliméteresek, bámulva nézte a víz fenekét, ahol falevelek oldódtak a vízben, majd ivott a korsóból, a víz hideg volt, üdítő, és leengedte a korsót, és körülnézett, és megpillantotta egy medvét, amint az avaron heverészett, követte minden mozdulatát, és a gyermek mozdulni sem bírt, egyre a nagy állatot nézte, de az meg sem mozdult, néha nagyot fűjt, és Démenotar lassan-lassan kihátrált a forrástól, ki az erdőből, az erdő szélétől már rohant, messziről üvöltötte, hogy medve van az erdőben, mire Imre bá felült, s azt mondta, még szerencse, hogy ott van, mert ott a helye, nem a faluban. Elvette a sápadt gyermektől a korsót, nagyot húzott belőle,

rágyújtott, leheveredett a pokrócra, felesége ezalatt összeszedte az edényeket, indultak hazafelé a gyermekkel, aki már egyáltalán nem törődött a késsel, egyre a medvére gondolt, alig bírta szedni a lábát, a házban a belső szobába húzódott, ott múlt el végleg az ijedsége. Másnap vasárnap volt, hát nem ment kasználni az öreg, a fia udvarolni volt, tett-vett az udvaron, aztán odaszólt a gyermeknek, hogy menjen utána. Egyenesen a tőkéhez vezette, leült rá, elővette zsebéből a kés pengéjét. „Miért verted belé?”, kérdezte, s hangjában annyi lemondás volt, hogy Démenotar meg sem bírt szólalni, csak elvörösödött. A másik zsebből a nyél került elé. „Ezt meg a ganédombról, gyermek”, gyújtott rá Imre bácsi. „Az a bajom, hogy szóltál volna nagynénédnek, nekem, hogy ne tagadtad vóna, érted?”, folytatta, mialatt a gyerek meg sem moccant. „No”, állt fel az öreg, s ment be az istállóba. Estig bírta a szegyet a gyermek, tétlenkedett az udvaron, a kertben, alig mert bemenni a házba, eszébe sem jutott, hogy kitegye a lábát a kapun; este aztán az öreg nyakába szakadt, sírva kért bocsánatot. Hümmögött az öreg, letette a cigarettát, leválasztotta magáról a gyermeket, mondta, most már nincs baj, a lecke megtanulva, kérjen bocsánatot a feleségétől is, aztán lássanak a vacsorához, a nagyanyja küldött csomagot, evés után kibonthatja.

„Egyél, te gyermek”, mondta az öregasszony, és Démenotar a kezébe fogta a kanalat, és eszébe jutott, hogy a csomagban Radu Tudoran könyve, a kétkötetes *Dagadó vitorlálakkal* volt, Anton Lupan, Gherasim, Ieremia, Ismael, Mihai és a többiek lebilincselő, izgalmas története, eddig kétszer is elolvasta, és nagyanyja bocsánatkérése majdnem felért azzal, hogy kitétte a házból. De nem bírt enni, ellökte magától a lassú tűzön főtt tyúkhúslevest.

„Egyen maga, nagymama”, mondta.

Az megrázta a fejét, folyni kezdtek a könnyei, köténye sarkával törölte.

„Látod-e, milyen jó ember volt”, mondta váratlanul, „nem olyan, mint én”.

„Maga sem...”, mondta az unoka, de az öregasszony leintette. Szél kerekedett, hullani kezdtek a diófa levelei.

„Egyél”, mondta a nagyanyja, s olyan szelíd kérések voltak a hangjában, hogy valahogy legyűrte a tányér levest. Délután megérkezett édesanyja, hazaküldte.

„Látod, milyen szép?”, kérdezte három nap múlva, amikor nagyanyja ott volt felravatalozva a tisztaszobában. Démenotar látta a templomba járó ruhát, még a kis táská is ott volt a holttest mellett, látta a fényesre vikszolt cipőt, a fejkendő fejét, a sárgás kezeket, melyeket összekulcsoltak, az arcot,

melyet fekete fejkendő keretezett, s mely alól kitüremkedett az őszes haj, éppen csak a nagyanyját nem látta sehol.

„A platinafog elrepedt a szájában, ahogy előreesett”, folytatta édesanyja. „Amikor az ágyra fektettem, mosolygott.” Sírni kezdett, ami a fiát tanácsalansággal töltötte el. Kiment a tisztaszobából. A házban minden tükröt letakartak, a temetésen részt vevők csöndesen gyülekeztek az udvaron. Démenotar szeretett volna menni az elhantolásra, de az apja nem engedte. A házban téblábolt, ahol az egyik rokon takarított, kutatott, a szekrény fiókjait húzogatta. Írást pillantott meg a fiókok oldalán, s ahogy olvasta az ormótlan betűket, rájött, nagyanyja a teljes családfát felírta a fiókokra.

Éjszaka a konyhában aludt, lefekvés előtt a tisztaszobában az asztalra lopott egy pohár vizet, ugyanarra az asztalra, ahol a koporsó volt. Reggel sietett megnézni, de a pohár nem mozdult, víz sem hiányzott belőle.

Éjszaka a diófa minden levelét elhullatta, össze is zsugorodott, magába fordult, mintha többé nem akarna erre a világra pillantani.

———— Vermesser Levente

IKAROSZ

Orra: karvalycsőr, energiája
túl vad, zabolátlan,
(miért maradsz ott lent – kérdi apját –
miért kell egyedül törnöm az ég felé),
nem érdekl, honnan jött, ez nagy baj,
az sem, hova ér majd, ez még nagyobb,
csak repül a nyár végi tűzben,
amíg szárnyai elolvadnak,
és a szörnyű zuhanás végén
halakat etet nagy bánatával,
így lesz olyan, mint mi:
vízbe fúlt szárazföldi ember,
akit a tenger ölel magához.

Galántai Zoltán

A TÜZEK KOZMOSZA

HÉLIOSZ FOGATA

Majd nem Daidalosz hanem Ikarosz lezuhan.
Héliosz fogata majd örökre keresztülrobajlik
az égen: ez a magasság súlyos fényből van
ám ha felnéznek: én úgysem látnék el odáig
és a fényben különben sem láthatnám önmagam
mert csak az istenek és a szárnyas héroszok
válnak fénnyé/oldódnak fel a vak ragyogásban
én pedig semmi se: még Héliosz árnyéka sem vagyok:

árny mielőtt meghalnék és aztán nem isten csak a fény:
majd a négy szárnyas ló is átbukik a világ peremén.

Coda

Láng a kozmosz láng. Ikarosz belezuhan a fény tengerébe
az égen keresztül ott vágat el Héliosz fény és láng fogata
mert fény ez az isten és kilobban de te sem felnézve:
halandó vagy filozófus nem pillanthatja meg őt sem soha
miközben a fény zabláját rángatva zuhan és nyihog
a négy ló patái alól szikrák záporoznak a kozmoszok

AZ ÖREG EPIKUROSZ

Az idő átzúdul rajtad és elorozza:
ó azok az arasznyi kis lét-terek
amiket valaha önhittén birtokoltál:
az univerzumok egyetlen atomja
voltál és most a gazos kerteted
úgyis elönti a tejút meg a láthatár.

A gyomok pedig mint a csillagok
és a fény is csak por és úgy szítál:
a világok közötti fénylő ürességben lebeg.
És majd aláhull végtelen virágágyásod felett

ÉJJEL AZ ÓKEANOSZ PARTJÁN

A tengerpart homokja a fekete hullám a partra is kicsap.
Csupán az üres kagylóhéj mindenütt csupán a homok:
nem tűz amikor ott jársz felhős tükörkép a csónak
a túlpárt is. A dagály visszahúzódik sziszeg és lobog
Ókeanosz sodorja el és a hullámok elmossák a nyomát
csak a bűz: csak síkos ezüstösen a tátogó halak:
a teremtés vége. A hold előtt vékony felhő rohan át
és partra vetődve hidegen vonaglik az egész világ

TAVASZ ALEXANDRIÁBAN

A verseim elvésznek ezek a versek a Könyvtár leég
itt is csak a ritmusra fellobbanó fekete láng a kozmosz
a könyvemben tustinta és füstszínű fény lesz a tavaszi ég
és én majd könnyező szemmel hajolnék a verssorokhoz
csak mert Alexandriában elhamvad egy Hérakleitosz-kézirat
csak a füst. A Kozmosz nem hó- hanem lánggal felé halad

Coda

az idő ellobbantja a könyveket is mert engem is megöl
bár Alexandria örök legalább Kavafisz verseiben az
úgyis vége. A könyvtárak pernyéje hull le a semmiből
egyre hull ránk a semmi a fény a semmi a tavasz

Újvári Dorottya

IGAZI ARC, HŰ KÉP. HÁROM PETŐFI- PORTRÉRÓL

Ez az igazi Petőfi-arc! – olvasom a kijelentést az 1900-as évek eleji híradásokban, aztán az 1920-as években, a Petőfi-centenárium idején közölt cikkekben. A *Szabad Nép* 1948. március 25-i számában pedig ezt találok: „A város falai, üzleteinek kirakatai tele vannak rosszul sikerült nagybajuszú, lengősörényű ál Petőfi-arcképekkel. Petőfi egyetlen hiteles daguerrotíp-arcmását a Petőfi-házban őrzik.”¹ Így megtudom, hogy az igazi mellett vannak ál-Petőfi-arcképek is.

De mitől nem igazi egy arckép, vagy mitől lesz éppen hiteles egy Petőfi-portré? Olyan kérdések ezek, amelyek már Petőfi halála után is folyamatosan foglalkoztatták nemcsak a szakmabelieket, hanem a közvéleményt is. Sőt, foglalkoztatják ma is, példa erre a *Blikk* 2021-es képes összeállítása, amely *Petőfi, Kossuth, Arany arca: nem úgy néztek ki, mint a tankönyvekben – itt vannak a fényképek* hangzatos címmel jelent meg. Felvezetőjéből kiderül, hogy az „idealizált olajfestmény vagy egy tankönyvi festmény (sic!)”² nem megfelelő emlékezési célokra, ahhoz fényképek kellene. Ezt követően a szerkesztőség Kossuth Lajos, Jókai Mór, Deák Ferenc, Petőfi Sándor és Arany János különböző technikákkal (grafika, olajfestmény) készült portréit helyezi a fényképek mellé, majd a nézőre bízzák, hogy média- és médiumtörténeti, valamint társadalmi vonatkozásokat következtessen ki belőlük. Az összeállításban a fényképek még mindig a valóság leképzésének legmegfelelőbb eszközeként lépnek fel, miközben feltalálásuk óta köztudott, hogy nem a valóságot adják vissza, és bulvárlapról lévén szó, zömében olyan képek jelennek meg a cikk mellett, amelyek erősen retusáltak és/vagy manipuláltak.

Térjünk vissza a fentebbi két kérdéshez: az igazi arckép jellemzőire és a hiteles Petőfi-portréhoz. A költő születésének bicentenáriuma alkalmával

már nem keresnek korabeli, hiteles ábrázolásokat róla, hiszen az elmúlt bő százötven év alatt kialakult az ikonográfiája, felkutatták és összegyűjtötték a róla készült korabeli vizuális ábrázolásokat. Mostanra az összegzés maradt, a különféle ábrázolások elemzése. A kortárs vizsgálat tárgya a különböző korokban készült Petőfi-arcképek mai használata lehet: például festmények, szobrok, kisplasztikák összegyűjtése, értelmezése stb. Jelen írás egy rövidebb összegzésre vállalkozik: azoknak a sokszorosított grafikai eljárással készült Petőfi-portréknak az írott bemutatására, amelyek a költőnek még az életében készültek, valamint a már említett dagerrotípiának az ismertetésére, amelynek története (elkallódása, majd megkerülése, aztán restaurálása) érdekes tudománytörténeti adalékokat tartalmaz. Kitérek a már emlegetett *igazságra*, *hitelességre* is, amely, mint láttuk, folyamatosan visszatérő kérdése a Petőfi-ábrázolásoknak, de nem a költőhöz van köze, hanem sokkal inkább hozzánk, a képeket nézőkhöz.

Hans Belting *Faces. Az arc története* című monográfiájában a portrét egy kép képének határozza meg, s kifejti, hogy az európai kultúrában az újkori portréval egy egyedülálló maszk jött létre, amelynek célja, hogy „egy személy természetből adott arcán jelenítsen meg társadalmi szerepeket”.³ A portré pedig nemcsak az arcot jelenti, hanem egyúttal az arc médiuma is – Belting példaként a táblaképeket hozza fel, amelyeket szállítani lehetett, és képesek voltak olyan személyt reprezentálni, aki nem volt jelen.⁴ Ehhez kötődik a portrék emlékezéshez és emlékeztetéshez kapcsolódó ereje, valamint „eltárgyasító” mivolta is: akit megjelenít a kép, az soha nincs ott, ahol az ábrázolását szemléljük.⁵

Petőfi portréin keresztül jól szemléltethető az emlékezés és az eltárgyasítás együttes megjelenése. Portréinak médiuma gyakran valamilyen kiadvány – folyóirat, könyv – volt, amely a sokszorosító grafikai eljárással készült ábrázolásokat nemcsak még szélesebb körben tette elérhetővé, de kontextust is biztosított számukra. Életében csak néhány ábrázolás készült a költőről, amelyek aztán kiindulási pontként szolgáltak a halála után alkotott újabb és újabb Petőfi-portrék készítéséhez.

Belting szerint a portrék kettős célt próbálnak beteljesíteni, amelyből feszültség származik: a *természetes/individuális arc* visszaadására törekednek, amely a privát élethez kötődik, valamint megjelenítik a *szerep-arcot* is, amely már társadalmi célokkal rendelkezik. Ha a portrénak sikerül az ebből fakadó ellentmondást megoldania, akkor egyetlen személyen keresztül tud a társadalomnak tükörképet felmutatni.⁶ Petőfi halála után már nem lehetett, sőt, nem is kellett a *természetes arcát* keresni, csupán a költőt és már-

tírhálalt halt forradalmárt volt szükséges bemutatni. Így a portréi duplán maszkká változtak, ábrázolások ábrázolásai lettek: az élő, emberi arc már nem látható, ám az újabb és újabb ábrázolásokban a közönség továbbra is a hiteles Petőfi-arcot kutatja, arra támaszt igényt. Egyszóval a költő halála utáni ikonográfia erősen a *hitelességet* szerette volna megragadni.

Az első kiadvány, amely a Petőfi-arcoképek összegyűjtésére vállalkozott, 1922-ben jelent meg. Ez Ernst Lajos *Petőfi arcképei* című katalógusa volt, amely tartalmazta gyűjteményét, valamint ezen tárgyak leírását is.⁷ A XX. század közepén ketten is visszatértek a témához: Várkonyi Nándor 1940-ben jelentetett meg cikket *Petőfi arca* címmel, amelyben elemezte a különböző Petőfi-portrékat, sajnálatát fejezve ki azért, hogy elveszett az egyetlen fénykép a költőről, így már a kortársak szerint sem „hű” grafikák maradtak csak. Ezek kudarcát abban látta, hogy „Petőfinek nem volt markáns, jellegzetes arca”.⁸ A költő ikonográfiáját Rózsa György állította össze 1951-ben, s ő volt az is, aki megtalálta az addig elveszettnek hitt dagerrotípiát Petőfiről.⁹

A Petőfi Irodalmi Múzeum 2012-ben adott ki egy újabb kötetet, amelyben Androvitz Anna összeállításában és válogatásában mutatták be azokat a Petőfiről készült képeket, amelyek még életében készültek róla. A kötet Rózsa Györgynek a már említett cikkére épít, a klasszikusnak mondható művészettörténeti bemutatást helyezve előtérbe, a költőnek 31 meglévő és 13 lappangó, elveszett ábrázolását bemutatva. Androvitz három típusú Petőfi-ábrázolást különböztet meg: az első csoportba kerülnek azok a portrék, ahol egyedül jelenik meg a költő, a másodikba tartoznak azok, amelyeken másokkal, egy esemény résztvevőjeként tűnik fel, a harmadik csoport pedig az Orlai Petrich Soma által készített festményeket tartalmazza.¹⁰

A költő első nyilvános arcképe a *Pesti Divatlap*-ban jelent meg 1845 júniusában, három alkalommal.¹¹ Az előfizetőket előre értesítették az eseményről, hiszen ebben az időszakban már magyar nyelvterületen is nagy divatja volt a sorozatban megjelenő táj- és arcképek gyűjtésének. Petőfi portréját Barabás Miklós rajzolta, majd Walzel Ágost Frigyes metszette. Androvitz értelmezésében pedig épp az imázsváltása idején ábrázolja Petőfit: ekkor lesz a bohém színészből komoly költő, aki a reformellenzék által is viselt atillában mutatkozik be.¹² A képen felfelé tekintő, ábrándos arcú Petőfinek nem ez az ábrázolása terjedt el leginkább, hanem a következő évben készült portréja. Ezt szintén Barabás rajzolta, majd Tyroler József fordította át metszetbe. Miután Petőfi eladta a munkái megjelenési jogát Emich Gusztávnak, az új díszkiadáshoz portrét szeretett volna csatolni. Már az

előző esetben is kitűnt, hogy ruháival is üzeni akart a nézőknek: ebben az esetben sem történt másképp. Itt jelenik meg az az öltözete, amelyet a későbbiekben a Petőfi-öltözetként tartunk számon. Byront és Shelley-t követve kitűrt inggallérral ábrázoltatja magát, nyakkendő nélkül, szintén atillát viselve. Az imázsát tudatosan építő és ezt vigyázó költő jellemvonása abban a levélben is megjelenik, amelyet Tyroler metszőnek írt. Ezt a szándékosan rossz németességgel írt üzenetet minden Petőfi-ábrázolásokkal foglalkozó cikk közli, így most is említenem kell. Petőfi azt kérte Tyrolertől, hogy a metszeten alakítsa át szakállát, hiszen már másképp hordja, mint amikor Barabást felkereste. A könnyebb eligazodásért egy rajzot is csatolt magáról leveléhez, amely mára elveszett.¹³

A Barabás által készített Petőfi-portrékat a szakirodalom egybehangozóan úgy értékeli, mint idealizált, eszményített megjelenítéseket. Nem is készülhettek más felfogásban ezek a képek, hiszen a festők konvencióknak engedelmesskedtek mindig, és az arcot koruk társadalmi feltételei szerint ábrázolták.¹⁴ Így térünk vissza a már emlegetett hitelesség kérdéséhez, amely a Petőfiről készült dagerrotípiá léteéhez kapcsolódik. Érdekes módon, első felbukkanása idején, 1874-ben még nem gondolták azt, hogy a metszetek ne volnának igazi Petőfi-portrék, és csak a fénykép tölthetné be ezt a szerepet. *A Hon* című lap számolt be először arról, hogy Beliczay Imrétől, Petőfi Zoltán barátjától előkerült egy dagerrotípiá: „A kép, bár meglehetősen elmosódott s még igen ifjú arcot mutat, mégis nem csekély hasonlatossággal bír a Barabás-féle általánosan elterjedt képekhez, úgyhogy akik csakis e képek után ismerik a Petőfi vonásait, ezen régi fénykép után azonnal ráismernek a költőre, ami biztos jele annak, hogy nem lehet igazuk azoknak, akik azt állítják, hogy a Barabás-féle kép majd semmit sem hasonlít Petőfihez” – írták.¹⁵

A dagerrotípiá minden valószínűség szerint 1845-ben készült, azután, hogy Barabás először lerajzolta Petőfit. A datáláshoz a költő öltözködését szokták alapul venni, ugyanis itt még a nyakán többszörösen körbetekert nyakkendőt hord, nem pedig nyitott gallért. A dagerrotípiát, amelyen Petőfi ülő alakját látjuk, egy szék támlájára támaszkodva, a szűk család ismerhette, s mivel Szendrey Júliánál volt, majd fiukhoz, Zoltánhoz került, többen is úgy vélték, hogy Júlia számára készült.¹⁶

Miután a kép az 1870-es évek közepén felbukkant, többen is lemásolták – a fényképes reprodukciók mellett Jankó János is készített róla egy rajzot.¹⁷ A *Koszorú*, a Petőfi Társaság havi közlönyének első száma 1879-ben egy ilyen másolattal indított – Klösz György fényképészt kérték fel

arra, hogy a rossz minőségű dagerrotípiá alapján készítsen fényképet. A lap ugyanezen számában jelent meg Kertbeny Károly cikke is, amelyben saját, Petőfihez kötődő emlékeivel és a költőről életében készült ábrázolások számbavételével megpróbálta rögzíteni Petőfi arcképét.¹⁸ Először nála jelenik meg a későbbiekben aztán folyamatosan visszatérő gondolat, hogy a hamisítatlan kép csakis a dagerrotípiá lehet, hiszen nem művész alkotása, hanem a természeté. „Aki közülünk még látott daguerreotypiát, be fogja ismerni, hogy annak sok hátrányos tulajdonsága mellett van egy olyan előnyös oldala is, mellyel kevés művészet dicsekedhetik: nem szokott és nem tud hazudni sohasem. Ezüst lapján kérlelhetetlen szigorúsággal tükrözteti vissza a lemásolandó tárgyakat, míg testvérművészete: a photographia már megtanult hízelegni, s nem egy igénytelenebb arcot emel ki a retouche segítségével.”¹⁹ Kertbeny véleménye azért is kiemelendő, mert különbséget tesz a fényképezési eljárások között, a dagerrotípiát pedig úgy emlegeti, mint azt az eljárást, amely a valóság visszaadására tényleg képes volt.²⁰

A következő évtizedekben a dagerrotípiá újra lappangó képpé válik, a források nem térnek ki részletesen arra, hogy mi lett vele. A Petőfi-centenáriumra készülve, 1922-ben a Petőfi Társaság elkezdte a keresését, nyilvános felhívással is próbáltak nyomára akadni, azonban nem jártak sikerrel. A keresést az is nehezítette, hogy az emberek már nem tudták, mi is az a dagerrotípiá.²¹

A dagerrotípiá végül a szabadságharc centenáriumára, 1948-ra került elő, és a már említett Rózsa György találta meg a Beliczay család leszármazottainál. Ekkorra Magyarországon is kialakult a különböző személyiségek ikonográfiai kutatásának módszertana, amely Vayer Lajos művészettörténészhez köthető. Ő a fényképet tartotta a legautentikusabb ábrázolási típusnak, ezzel pedig kijelölte a Petőfi-portrék kutatásának irányát is.²² Így jelenthette ki Várkonyi a dagerrotípiáról, hogy az az *igazi* Petőfi-arc, amely minden további ábrázolás kiindulási pontja kell legyen,²³ s ezért nevezhette Rózsa is a *leghitelesebb* képnek.²⁴

Ez az igazság és hitelesség érdekes módon egy olyan képhez kötődik, amely vizuálisan erősen roncsolt. A nem megfelelő tárolási körülmények miatt a kép a 20. század közepére erősen besötétedett, alig lehetett felismerni az emberi alakot rajta. Megtalálása után néhány évvel Escher Károly fotográfus restaurálta a képet, egy vitatható eljárással, melynek során eltüntette ugyan a különböző kémiai folyamatok miatt kialakult sötét réteget a lemezről, de ezzel a fényérzékeny anyagot is megrongálta.²⁵ A korszakban léteztek már olyan restaurálási megoldások, amelyekkel az állagmegóvás

sikeresebb lett volna, de ezeket Escher valószínűleg nem ismerte. Így kevésbé a technikai kivitelezés róható fel neki, a problémát inkább az jelenti, hogy nem dokumentálta pontosan jó minőségű fényképekkel a dagerrotípia beavatkozás előtti és utáni állapotait. A munkafolyamatról több cikket is közölt, amelyek elsősorban személyes hangvételük, nem pedig pontosságuk²⁶ miatt igazán érdekes olvasmányok.²⁷

A Petőfi-dagerrotípiának nemcsak felbukkanása és restaurálása kalandos, de magának a kép készítőjének a személye sem tisztázott. Sokáig Strelisky Lipót fotográfus műveként emlegették, majd felmerült, hogy inkább Egressy Gábor színész, amatőr fényképész lehet a dagerrotípia készítője. Erre utalhat az, hogy nem műtermi kép, mivel a műtermekben ekkor már voltak speciális, nyaktámasztóval ellátott székek, amelyek segítettek mozdulatlanul ülni az akár egy-két percet is igénybe vevő exponálási idő alatt. Az amatőr, vagy ahogyan a korban nevezték, műkedvelő fényképész szerzőségét erősítheti még az is, hogy a lemezből, amelyre a dagerrotípia készült, levágtak, ugyanis nem talált a mérete a fényképezőfelszerelés valamelyik részéhez, gyakorlott fényképész pedig hasonló hibát aligha vétett.²⁸ Mindezek mellett pedig Egressy Gábor fiának, Ákosnak a visszaemlékezéseiben írott forrás is van arra, hogy apja fényképezte le Petőfit. Androvitz azt feltételezi, hogy Egressy több képet is készített a költőről, a mimika tanulmányozására használva a képeket. Petőfi pedig csak egyet tartott meg ezek közül, mivel „csalódást okozott a retusálatlan valóság”²⁹. Szalisznyó Lilla 2018-ban megjelent alapos tanulmánya azonban óva int attól, hogy egyetlen írott forrás, egy visszaemlékezés alapján fogadjuk el az Egressy szerzőségét. Mindezt azért, mert a családi levelezések és egyéb források sokszor ellentmondanak az Egressy Ákos visszaemlékezésében közölt információknak, aki Szalisznyó szerint azért tesz túlzó állításokat, hogy a Petőfihez kötődő kapcsolatukat erősítse.³⁰ A tanulmány nemcsak a visszaemlékezésben lévő pontatlanságokra hívja fel a figyelmet, hanem azzal is foglalkozik, hogy mennyi a valószínűsége annak, hogy Egressy Párizsból dagerrotípia készítéséhez szükséges felszerelést vásárolt. Androvitz és mások is úgy gondolják, hogy 1843–44 telén, amikor Egressy Gábor tanulmányútra ment Párizsba, vásárolt egy felszerelést, valamint a képek készítésének alapjait is elsajátította. Ebben a korai időszakban, alig néhány évvel a fényképezés 1839-es bemutatása után, mindez nem számított olcsó befektetésnek: a fényképezőgép mellé vegyszereket kellett venni, valamint az előhíváshoz szükséges egyéb tárgyakat is be kellett szerezni. Egressy Párizsból írt leveleiben egyszer sem tesz említést arról, hogy ilyesmit vásárolt, sőt, gyakran

pénzhiányról panaszkodik. Szobája kibérlésekor olyat választott, amelyben nem volt kályha, mert az olcsóbb volt, és a színházi belépőkön is próbált spórolni, hogy minél több előadást megnézhesen, hiszen azért utazott a francia fővárosba.³¹

Petőfi dagerrotíпия-arcképét jelenleg a Petőfi Irodalmi Múzeum őrzi, állandó kiállításnak nem része, csak kiemelt alkalmakkor lehet megtekinteni. A digitalizált változata azonban elérhető online, így aki kíváncsi, az belenagyíthat a költő arcába. A relikvia, ahogyan a tárgy digitalizálását bemutató cikk nevezi,³² így újabb médiumon keresztül elérhető, s képernyőinken most láthatjuk a legtöbb részletét ennek az *igazi* képnek. A kamerába öntudatosan belenéző Petőfi még csak ismerkedett azzal, hogy a fénykép és a fényképezés mit jelent. Úgy tűnik, hogy ezt azóta sem tudtuk eldönteni.

JEGYZETEK

¹ *Szabad Nép*, 1948.03.25., 4.

² Séra Tamás, 2021: Petőfi, Kossuth, Arany arca: nem úgy néztek ki, mint a tankönyvekben – itt vannak a fényképek. <https://www.blikk.hu/galeria/petofisandor-arca-festmeny-fenykep/m41e323> (letöltés dátuma: 2022.11.16.)

³ Hans Belting, 2018: *Faces. Az arc története*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest, 168.

⁴ Volt olyan időszak, amikor az örökösödési jogok igazolásához az elhunyt személy portréjára volt szükség. Bővebben lásd: Belting, 2018, 31, 162.

⁵ Belting, 2018, 31.

⁶ Uo. 171.

⁷ Adrovitz Anna – Kalla Zsuzsa, 2012: *ARCPoetica*. In: *ARCPoetica. Petőfi Sándor életében készült képmásai*. Petőfi Irodalmi Múzeum, 9. https://library.hungaricana.hu/hu/view/ORSZ_PIMU_073/?pg=5&layout=s (letöltés dátuma: 2022.11.12.)

⁸ Várkonyi Nándor, 1940: Petőfi arca. In: *Nyugat*, 1940, 1. sz. <https://epa.oszk.hu/00000/00022/00648/20826.htm> (letöltés dátuma: 2022.11.14.)

⁹ Rózsa György, 1951: Petőfi Sándor képmásai. Ikonográfiai tanulmány. In: *Irodalomtörténet*, 1951, 39. évf., 207–218; Adrovitz – Kalla, 2012, 10.

¹⁰ Adrovitz – Kalla, 2012, 13.

¹¹ Uo. 41.

¹² Uo.

¹³ Uo. 51.

- ¹⁴ Belting, 2018, 171.
- ¹⁵ *A Hon*, 1874.07.10., 2.
- ¹⁶ Rózsa, 1951, 209.
- ¹⁷ Várkonyi Nándor, 1940: Petőfi arca. In: *Nyugat*, 1940, 1. sz. <https://epa.oszk.hu/00000/00022/00648/20826.htm> (letöltés dátuma: 2022.11.14.)
- ¹⁸ Kertbeny Károly, 1879: Petőfi arcképeiről. In: *Koszorú*, 1. 10–22.
- ¹⁹ Uo. 18.
- ²⁰ Minden dagerrotípa egyedi darab, ezzel az eljárással nem készíthető negatív, így nem sokszorosítható.
- ²¹ Még nem került meg Petőfi daguerrotipje. In: *Magyarország*, 1922.06.06., 9.
- ²² E. Csorba Csilla: Költőkép térben és időben. In: *ARCPoetica. Petőfi Sándor életében készült képmásai*. Petőfi Irodalmi Múzeum, 111–117, 115–116.
- ²³ Várkonyi, 1940, <https://epa.oszk.hu/00000/00022/00648/20826.htm> (letöltés dátuma: 2022.11.14.)
- ²⁴ Rózsa György, 1951: Petőfi Sándor képmásai. Ikonográfiai tanulmány. In: *Irodalomtörténet*, 1951, 39. évf. 207–218, 212.
- ²⁵ Az eljárás technikai részleteiről lásd Flesch Bálint cikkeit: https://archfoto.tripod.com/petofi_dagerotip.html (letöltés dátuma: 2022.11.17.)
- ²⁶ Escher több évszámot is említ a restaurálás időpontjaként, erről lásd: Stemplerné Balog Ilona: Escher Károly restaurálásai a Petőfi-dagerrotípa előtt. Legendák és tények. http://www.fotomuveszet.net/korabbi_szamok/201102/escher_karoly_restauralasai_a_petofidagerrotipia_elott?PHPSESSID=45c54530d4ab8dbecd271fe6674d2453 (letöltés dátuma: 2022.11.17.)
- ²⁷ Escher Károly: *A Petőfi-daguerrotípa*. https://maimanohaz.blog.hu/2012/03/15/petofi_egyetlen_hiteles_arckepe (letöltés dátuma: 2022.11.17.)
- ²⁸ Bővebben lásd: Flesch Bálint: Kísérlet a Petőfi-dagerrotip szerzőjének megállapítására, dagerrotip lemezek adatainak számítógépes értékelése segítségével. <https://archfoto.tripod.com/petdagel.html> (letöltés dátuma: 2022.11.17.)
- ²⁹ Androvitz tényként kezeli, hogy Egressy a kép szerzője. Lásd: Androvitz – Kalla, 2012, 43.
- ³⁰ Szalisznyó Lilla, 2018: A Petőfi-daguerrotípa és az Egressy család: a szakirodalmi hagyomány és a források. In: *Irodalomismeret*, 2018, 4. sz., 35–62, 47.
- ³¹ Uo. 57.
- ³² A Petőfi-dagerrotípa digitalizálása. <https://digitalizalas.eu/egyeb/petofi/> (letöltés dátuma: 2022.11.18.)

Sebestyén Mihály

PRO DOMO

Azt gondoltam, hogy valamiképpen megfogalmazom mindazt, ami velem mostanában – akaratomon kívül, mégis kedvemre – történik. Hazudnék, ha azt állítanám, hogy nem élveztem. Bár titkon azt reméltem – a remény legjobban akkor gyötör, ha titkos, a kikiáltott remény veszít nyomatékából és életképességéből –, hogy egyszer szülővárosom megtisztel azzal, hogy díszpolgárává választ. A megtiszteltetésre vonatkozó óhaj szerintem legyen váratlan, keltsen valódi meglepetést, legyen titokzatos, nem tudni, milyen „sötét” erők összjátéka folytán kerülnek célkeresztbe, választanak ki és be a kérészéletű „halhatatlanok” sorába.

Márpedig annyi tévedés történt ebben az ügyben az idők folyamán, hiszen az különféle rendszerek, kormányzatok, ízlésdiktatúrák és divatok sokszor a nem megfelelő, sokkal inkább mondhatnám: méltatlan egyént választották díszük és ünneplésük tárgyává, tüntették ki hízelgő, álságos jelzőkkel, és emelték égbe, de még az első emeletig sem ért fel a magasztalás, a hivatalos égbe menesztés. Nyögve cipelték fel egy hevenyészetten összeácsolt emelvényre, ahol aztán a feledés semmivel sem törődő, blazírt bakója nyakazta le. Az idő kegyetlen hóhér tud lenni.

Olykor egy-egy múltat kaparászó helytörténész rábukkan a díszpolgár tetemére, bebalzsamozott múmiájára; megpróbál életet lehelni belé, azaz kihúlt érdemeit, sosem volt érényeit, hamis dicsőségét megkísérli különféle fogásokkal, segédeszközökkel, szépirodalmi jelzők kenceficéjével és történelmi kozmetikumokkal újrafényezni – kevés sikerrel, amennyire én tudom. A korábbi dicséreteken, laudációkon, elalélt szólások olvastán felszisszen, a közhelyek megdöbbennek, amint egyre mélyebbre ás, úgy kedvetlenedik el, vagy ha elég ostoba és hiszékeny, figyelmeztetni próbálja saját kései jelenkorát, hogy mekkora hibát követett el az utókor, amikor feledésbe merültek a díszbürger dicsó tettei, magvas mondásai, útmutatása Nyugat vagy az Örök Kelet felé, jótékonykodása, az árvák és özvegyek istápolása, parlamenti interpellációi, közvitái, kegyes alapítványai, utazásairól közzétett benyomásai (lapos közhelyei) és könyvei-cikkei vagy kormányzati cselek-

ményei. Szóval megfeddi, felelősségre vonja az utódokat, maga is erkölcsi magaslatokba kíván emelkedni, hogy onnan szólhasson a fennköltség ékes-szólásával az alant hullámmzó névtelenekhez. Csakhogy józanabb kortársai csupán annyit látnak mindebből a szárnypróbálgatásból, röpködésből, mint mikor a baromfiudvar porában vergődő kakas sassá szeretne válni. (A tyúkok cinikus összevigyorgása közepette. Már ha a tyúkok képesek az összevigyorgásra. De tételezzük fel a megtalált hasonlat kedvéért.)

Természetszerűleg akadtak az elődök korában is telitalálatok, jól megválasztott díszpolgárok, városi büszkeségek, a meritokráciából kirívó esetek, kiérdemlett méltányítások, valódi és hiteles személyiségek, akiknek a kortársak közmondásos köldökbámulása, jó, legyen: rövidlátása ellenére – valamilyen felszabadító hályogműtét során váratlanul világosság gyúlt az agyukban. Jobban láttak, nem a pillanatnyi érdek, játszma, fanyalgás, irigység, üzleti számítás, önérdék, a felsőbbséghez való igazodási igyekezet, alpári sunyi szándék, az ellenfelek megbüntetése, kibuktatása, az erőfitogtatás vezette a választók vokstát, a tanács hangulatát, akaratának máskor sokfelé ágazó sodrát, hanem felismerték az igazi nagyságot, a valódi érdemet, az aranyértéket és középutat. Ritka, de nem lehetetlen. Ilyen emberek mindig akadnak kis társadalmunkban. Nem nagy a választék, pláne egy városon belül, különösen a számontartott eliten belül, de olykor azon kívül is kereshető. (Azok között, akik kivonultak, akiket nem fogadtak be, akik etnikai–vallási–társadalmi okok miatt különböznek a többségtől, kisebbségbe szorultak, tartósított kisebbrendűség, kishitűség üli meg lelküket, másnak születtek, depressziós alkatok, egy másik kaszt tagjai, vagy csak egyszerűen irtóznak a népszerűségtől, krónikusan magányra vágynak.)

A jó választás az igazi telitalálat, véleményem szerint. Felér egy vérfrissítéssel. Új emberek kerülnek be a mókuskerékbe, új szemlélet terjed a központban és a periferiákon, a választás végre nem egotrop. A másféle értékrend érvényesülése előbb halovány, aztán megerősödve ereszt gyökeret, hajt levelet és virágot. Valami más jó, a megszokás meghaladása. Lehet véletlen, lehet rövidlátás (messzelátás?), bosszúállás a korábbi silány választásokért, egy váratlan/akaratlan melléütés, pillanatnyi megtévelyedés, amit nem tudnak megszégyenülés nélkül visszavonni, semmissé tenni, hatályon kívül helyezni. A jó választás, mindig kétes újkorában, előbb heves ellenzést szül, szerencsére a kisebbség részéről, amíg megerősítést nem nyer, amíg a polgárok (a dísztelenek) megkedvelik, rábólintanak, elfogadják különösebb kifogások nélkül. Utóbb még ragaszkodnak is hozzá. Meggyőződéssé válhat. Van rá esély.

Ha az előbb a visszavonásról is szót ejtettem, akkor azt is elárulhatom közvetlen tapasztalatból, hogy a városi közigazgatásnak nem a legfontosabb teendője – mely álmatlan éjszakákat szerezne a közigazgatóknak – a díszbürger megnevezése. Ez afféle járulékos nyereség általában. S ha a rendszer, a kormányzat, az egyenruhák és koronás fők, városatyák és atyamesterek változtak, a díszpolgári cím visszavonását nem tűzik napirendre, emlékeim szerint, nem kezdeményezik, nem forszírozzák, nem vesznek róla tudomást, ejtik a dolgot, egyszerűen hagyják feledésbe merülni, beporosodni akár még a díszpolgár életében.

A kiválasztás nem egyszerű. A rendelkezésre álló készlet véges. Mindig véges. (Ha csak arra nem vetemedik az önkormányzat, hogy *post mortem* díszpolgárokkal szaporítja a városházi aranykönyvet. Akkor vissza lehet nyúlni Decebalig, Traianusig, Mátyás királyig vagy akár Hódító Vilmosig. Minden a tanácsstagok történeti jártasságától függ.) Fejtörés, névsorépítés, mérlegelés előzi meg. A lehetséges ellentmondókra is figyelni kell. A helyi kakaskodásokon túllépve, a haragosokra, ellenségekre, indulatokra, előítéletekre is számítani lehet. A tekintettel levés is tudomány, de szerencsére a tanácsban (a választóbizottságban) mindig akadt egy jobban informált, a városi pletykákkal, fű alatt terjedő, könnyen fertőző vélekedésekkel és összeesküvés-elméletekkel tisztában levő beltág is. Ez közbeszól, felvilágosít, óvatát nyújt be, akadályozza a kialakulóban levő konszenzust, egyszerűen kellemetlen fráter hírére csak ráérősít, és a bizottság mély sajnálatára az ő különvéleményét is meg kell jeleníteni, amikor ismertetik a szavazattöbbséggel hozott döntést. Mondom, egy város (község, közösség, kommunitás) keretén belül a szóba jöhetőek száma viszonylag csekély, hacsak nem kezelünk minden polgárt valós érdemén túl, ha mindnek kiváló osztályzatot adunk hivatalból. (Ostoba és rövidlátó jóhiszeműség, opportunizmus, félsz és gyávaság, kényelem és annak az illúzióknak a szárba szökkenése, hogy végtelen számú *alkalmas*, lehetséges, régóta várakozó, érdemeit eddigelé nem kimerítő módon méltányolt, pedig hajaj be' rátermett, reménybeli helyi egyed közül választhatunk.) Az efféle demokrácia, egyenlődsdi, emancipáció rengeteg hibalehetőséget ránt magához – vagy inkább *kizárólag* azokat.

Választani tudni kell – ez magától értetődő. Sőt, muszáj. Végül is ez a cél. A város nem maradhat díszpolgár nélkül! Kényszermegoldások is szóba jöhetnek, csak jól kell eladni a közvéleménynek, a médiának. Csakhogy a zsűri, a bíráló és javallattevő bizottság – mint már jeleztük az előbbieken folyamán – nem minden tagja akként ismeretes, mint az emberi, polgári erények, kiváló teljesítmények, önzetlenség, évtizedes munka birtokosa.

Gyengélkedhet erkölcsi szempontból. A véletlenszerű, felületes, félfüllel hallott, elégtelen, hézagos, (szelektív) tapasztalat és hallomáson alapuló vélemény hangoztatása egyáltalán nem vezet sehova. Jobb esetben továbbadható adoma lesz. Más szóval, nem mérvadó, nem reális, nem használható, nem gyümölcsözők. (A baromfiudvari hasonlatot cáfolva, nem minden vak tyúk talál szemet. A közmondás igazságtartalma 1:100 arányban igazolható a valósággal szembeesítve.)

Illik ismerni a kitüntetésben részesülőt. Ez evidencia, akár le sem kellett volna írnom. Legjobb esetben rendelkezésre állnak életrajzi vázlatok (inkább csak egyes számban említendő), csodával határos módon fennmaradt, mi több, irattárból előkereshető valamilyen kéréshez/kérvényhez mellékelt önéletrajz, életút-interjú, önfényező nyilatkozat, csupa pozitívummal terhelt, legrosszabb esetben a családtagok kikérdezése folyik, melynek titkosságára azonnal felhívják a faggatóra fogott családtag figyelmét, hivatali kartársai, egykori beosztottjai vagy főnökeinek emlékeit is latba vethetik a hiteles életrajz (laudáció, indoklás) megalkotása érdekében, ami aztán számos, de legalább háromszoros mérlegelés tárgyát fogja képezni, és legtöbbször – kényelemből, beletörődésből, „ha már rá gondoltunk, és annyi munkát feccöltünk belé, má’ nehogy ne adományoznánk neki azt a fránya díszítményt” típusú hozzáállásból – képződik meg, válik engedélyezetté. Rábólintanak. Nihil obstat. Az áldozat, a kiszemelt vad, a körbecsaholt polgár pedig az utolsó pillanatban értesítést kap a boldogító eseményről, melyre tiszteletteljesen meghívják, és örömmel jelentik, hogy az idén a városi kegyosztó grémium rá gondolt, őt találta a legméltóbbnak... satöbbi, satöbbi. A felsőfokok felsorakoztatása tetszés, ízlés és stílusérzék függvényében történhet.

Ha most már a másik oldalról próbálunk ráereszkedni a kitüntetésre kiszemelt vagy már ki is dekorált polgár lelkiületére, akkor azt tapasztaljuk/ azt feltételezhetjük, hogy még a legelvetemültebb dicsőségre vágyó kiváltságban is felmerül a jogos kétely, megrettenés vagy bizonytalanság: miért éppen én? Mit vétettem? Hol tévelyedtem el, szédültem meg? Vajon a félreértés, téveszmés döntés, melléfogás teljesen kizárt? Nem fogják az utolsó pillanatban lefújni, megtorpedózni, bocsánatot kérve visszavonni, kihátrálni mögüle? Nem egy oltári kandikamerás átverés áldozata vagyok én? A kishitűség úgy belenyomul tudatába, mellkasába, mint a kullancs vérszívókájából bejuttatott vírusok a bőr alá.

Mert hiszi, vallja, sejti, érzi, tudja, hogy akadnak mások, akik sokkal többet tettek, ügyködtek, küzdöttek, kötélen, borotvaélen táncoltak, az emberiség javáért, a tömegek üdvéért izzadtak, az ismeretlenség homályában,

mindenkitől félreismerve, mégis szorgalommal és kitartással, a kudarcoktól és kukacoktól meg nem hátrálva végezték haszonteremtő, önfeláldozó, jótékony fejlesztéseiket, továbbléptek, megmászták a Csalhót vagy a Cséretetőt, kitisztították Napóleon sebeit a waterlooi ütközet után, megjavították George Washington protézisét, felhőkarcolókat építettek, és a felhők ennek ellenére sértetlenek maradtak, betörték a világhírnevet dédelgető fizikusok, kutatóorvosok, tőkehal-biológusok, büntetőjogászok, békeharcosok, zebra-csikósok elefántcsont-pagodájába új felfedezéssel, találmánnyal, szokatlan módszerrel, eddig ismeretlen eljárással, karikás ostorral, laktózmentessé tették a Tejutat, vagy fejre álltak a Marson, csudás bravúrokat hajtottak végre, és eddig kutyába se vették őket, elnyomták, ma sem akarják érdemeiket elismerni politikai, vallási, metafizikai, tudományos körök, neuraszténiás irigység és konkurencia, a gerontokrácia, az elit páholyok egyeduralkodó miatt.

Miért pont én? Ki tudja, hány ellenséget szerzek azáltal, hogy kiemelnek kényelmi zónámból, túlzottan is ismertté leszek, folyton nyaggatni fognak a sajtó kisszorgalmasai, tévék és alapítványok. Felkérnek díszelnőknek, szalagvágónak avatáskor, részvénytársaságok akarnak megnyerni igazgatótanácsukba, holott annyit sem értek az üzlethez, a gazdasághoz, a számok világához, mint hatéves unokám a matchboxok márkáihoz. Az ünneplés hamar elmúlik, maradnak a szürkeség napjai, a zacc, amikor csak legyintenek a környezetemben az ismeretlenek, a boltban a kiszolgálók, a nyugdíjasok a parkban, hogy magának könnyű! Egy díszpintynek minden jár, minden-hová szabad bejárása van. Az öltönyviselés: minél kisebb a város, annál inkább elvárt. Biztos rengeteg pénzt is kapott a címmel együtt, vélik, állítják magabiztosan társaságokban, korcsmákban, kártyaasztal mellett. Mert az lehetetlen, hogy csak úgy szárazon a mellére tűzik azt a díszpolgári csaholmányt, vagy rásóznak egy nagy pecsétetes oklevelet, és nem jár mellé semmi lé. Aztán egy életen át magyarázhatod, hogy tényleg csak a kitüntetés jár az emberfiának, hozzá semmiféle pénzbeli megbecsülés, boríték, hálapénz, nem hiszik el, hogy az előnyök elenyészők. Na persze, jól mutat a CV-ben, de ki kíváncsi a curriculum vitae-re, hiszen a díszpintyi státust akkor szokták osztogatni, amikor az ember már díszes senkifia, nyugpenészes penzionátus, szépkorú félholt, nincs már munkahelye, nem csenget hozzá más havi rendszerességgel, csak a nyugdíjpostás, az embert a gyermekei véletlenszerűen (random) keresik fel, hívják telefonon, szkájpólnak vele, vagy Vaszi bácsi, a nyugdíjpostás is kimarad, ugyanis a nyugdíjat egyenesen a bankfiókodba folyósítja a jószágos hivatal. A szomszédok tőled kérnek kölcsön – hiszen

nektek aztán van, kell hogy legyen. Sőt, köszönnek neked a lépcsőházban, az utcán, a sarki trafikban. Már ha újságolvasók egyáltalán.

Trivialitások, banalitások szorítanak össze. Kötöttpályás járműhöz hasonlítasz. Csak üldögélsz és nézegeted a balkonról, hogyan suhannak el a lányok görkorcsolyával, a városi parkban egy padon újságot olvasnál, de melléd telepedik doktor Akárki, aki tőled reméli, hogy zseniális felfedezéséhez, lakáskérelméhez, kártérítési nyugdíjához, hadifogoly-jóvátételéhez kitaposod helyette az utat, vagy melléd ül egy valaha jobb napokat látott és jókat hörpintett kéregető, és el kell mesélned az életedet, ami, valljuk be, elég egyhangú és unalmas más ember számára. Vagy be sem csukhatod az ablakodat – nem illik egy valódi díszpolgárhoz, ismert emberhez –, mert éppen alatta szereli három hete gépkocsiját egy harsogó marha, miközben a panelnegyed közkedvelt nyugdíjasai és lófráló munka nélküli vagányai körbeállják, tanácsosi minőségben. Megismered a bajnoki tabella állását, a negyed rémhíreit, a szervi és képzelt betegségek tulajdonosait. Fűvet nyírnak gépi kaszával, szétfűjják a faleveleket a közmunkások, suhancok pattogatják idegesítően a lasztit.

A díszpolgártól elvárják – már ahol létezik efféle kulturális elvárásrendszer, -háló, kötelező nyilvánosság –, hogy részt vegyen, megjelenjen, meghallgassa, tapssal jutalmazza, hátba veregesse a rendezvények előadóit, a tárlatnyitó aktuális zsenit, a performansz aktorait, a tömegőrület/unalom rendezőit, a fiatal tehetségeknek mondjon valami magvasat, amit azok egy életre (azonnal) elfelejtenek, és nem is emlékeznek rád. A díszpolgárság kötelezettségekkel jár: támogatja a városvezetést erkölcsileg, a választási kampányban buzdító nyilatkozatokat várnak tőle, az exit pollnál ő az első exitáló, nagyobb ünnepek előtt felkeresik és lesik, mit is hord össze az ünnep jelentőségéről, amit aztán fel lehet használni a vasárnapi, az ünnepi számban, ha áremelés van, benzinhiány lép fel, az ellenzék megnyugtató, csillapító ígéretet remél tőle, de leginkább soha nem kerül be a város történetébe. Egy *satöbbi* sírhantja alatt nyugszik elfelejtve.

Ha szerencséje van, akkor temetése esemény, gyászjelentése feketébb keretben megjelenik a helyi/országos lap negyedik oldalán sok jelzővel, himnikus megtoldásokkal. Bár az elföldelés távolról sem olyan színes, szélesvásznú, mint a díszpolgári címadományozás ceremóniája. Eljönnek a kötelezők, a közömbösök, a kíváncsiak, a temetők örök látogatói, a ráérők, a bűntudatot táplálók, feltűnnek tisztos távolságban ellenségei bűnbánat nélkül, volt munkatársai, néhány öregasszony, azok a mindentudók, akik a végtisztesség háta mögött összesúgnak egy-két nő láttán: ez volt, ez a rémség volt a sze-

retője?!; egymáshoz hajolnak a közelállók, halk hangon adat- és információcsere zajlik valami egészen oda nem tartozóról, míg a pap és a kijelölt szónokok dicsérnek, dicsőítenek, közhelyeket szajkóznak, aztán hazamennek, és a dolgok a rendes-rendelt kerékvágásba zökkennek vissza. Megindul a felejtés halk zümmögésű gépezete. Marad néhány fénykép, amiről a közvetlen hozzátartozók még tudják, kiket ábrázol, még felismerik, még fűznek hozzá néhány emlékszerű foszlányt, aztán már azok sem beszélnek róla, akik még megtehetnék. Senkit sem érdekel. A következő nemzedék kiviszi az ócskaszerre, és egyéb limlom között eladásra kínálja a díszegyed maradék életművét. Ha volt neki olyan. És akkor jön, felbukkanhat egy ifjonc és akarnok várostörténész, tanár, oknyomozó újságíró, aki a felejtés falába ütközik.

A felsoroltak folyományaként az írás első bekezdésébe foglalt óhajítás sokat veszíthet értékéből, következtetései pedig már-már határozatlanná teszik az alanyt.

NÉZŐTÉR

Molnár Flóra

FÉLRESIKLOTT SORSOK, NŐI TRAGÉDIÁK

A FIGURA STÚDIÓ SZÍNHÁZ *BOLDOGTALANOK* CÍMŰ
VENDÉGJÁTÉKA MAROSVÁSÁRHELYEN¹

„Szeretett Szerkesztő úr!” – kezdi a *Nyugat*-ban megjelent levelét Füst Milán, *Boldogtalanok* című darabjának ősbemutatója után. – „Kilenc évvel ezelőtt írtam, 1914. május 30-án fejeztem be (...) Egyetlen színház sem fogadta el, egyetlen könyvkiadó sem vállalkozott rá, hogy kiadja. (...) »Sivár, sivár« – ismételte egy másik kitűnő író. – »Ó, kérem, lehet olyat írni, ami a közönségnek is tetszik, s amellet jó is« – tette még hozzá. Sok okos ember pedig egyszerűen csak fanyalgott, mikor véleménye felől érdeklődtem, más értékes emberek viszont csupán annyit kérdeztek tőlem, hogy hát vajon valóban ilyen sötét-e az én világszemléletem?»²

Füst Milán *Boldogtalanok* című darabját olvasva a befogadónak joggal támadhat tehát olyan érzése, hogy a mű borús hangulatával nem tud mit kezdeni. Az író kortársai közül is sokan így vélekedtek a szövegről, s részben emiatt fordulhatott elő, hogy a darabot csak kilenc évvel a mű befejezése után játszották először az Írók Bemutató Színházában. A szöveg keletkezés-körülményeit vizsgálva azonban nem szabad elfelejtenünk, hogy a darab az első világháború előtt készült el, a háború után közvetlenül pedig, amikor mintegy tucatnyi kabaré nyitotta meg kapuit Budapesten, nehezen talált volna magának közönséget ez a súlyos élettörténeteket bemutató dráma. Talán nem túlzás azt mondani, hogy a *Boldogtalanok* színreviteléhez olyan közönség is kell, aki meg tud birkózni e történetek tragikumával, aki azonosulhat egy-egy karakterrel, vagy átérezheti ezen emberi sorsok kilátástalanságát.

A darabhoz század eleji bemutatója óta számtalan feldolgozás kapcsolódik, ilyen például a Madách Színház 1962-es előadása, vagy Ács János 2005-ben bemutatott rendezése (melyben özv. Hübérné Törőcsik Mari játszotta). Erdélyben is több színház vállalkozott a *Boldogtalanok* bemutatására, gondolhatunk Tóth Árpád székelyudvarhelyi adaptációjára, Radu Afrim Szatmárnémetiben rendezett előadása Galló Ernővel és László Zitával a főszerepben, vagy a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Bodó Viktor nevével fémjelzett, 2004-ben bemutatott produkciójára, amely máig eleven része a vásárhelyi színházi emlékezetnek.

Albu István és a Figura Stúdió Színház tehát egy viszonylag sokat játszott, mégis nagyon megosztó alapanyaghoz nyúl, amikor Füst Milán szövegét adaptálja. Egy olyan darabról van szó, ami az emberi lét legkiábrándítóbb, legméltatlanabb formáját tárja elénk. Morális és érzelmi fertőben gázolunk, a század eleji munkásosztály nyomorában. Egy olyan közönségnek, mint a marosvásárhelyi, akik közt sokan mindennap találkoznak az utcán hasonló nyomorral, különösen sok tétje van a vendéggjátéknak. Ez a közönség ugyanis rögtön megérezheti a kilátástalanság hiteltelen ábrázolását, ha színházról van szó.

A rendező alapvetően nem is fukarkodik a kegyetlenséggel, ami a formai eszközöket illeti. Az előadás vizuális jellemzőit tekintve a fekete-fehér szín dominál, a színpadra nyers húsok tömkelege kerül, szexuális aktus, szinte szexuális erőszak tárul elénk a maga naturalizmusában. Mindezek mellett nagyon erőteljes formai megoldásként, a fekete-fehér filmek korszakát idézve, mindvégig kamerák segítségével rögzítik és vetítik ki a színpadon történeteket, így rögtön két történeti sík vetélkedik a néző figyelméért.

Úgy gondolom, ezen formai megoldások, bár segítenek megragadni a néző figyelmét, és valóban mehökkentők a rendezői koncepció világán belül, kevésbé izgalmasak, mint maguk a karakterek kidolgozása és a történetek variációinak lehetséges változatai. Mindezek mellett azonban, mivel egy olyan markáns keretszerkezetet látunk a színpadon, ami a karakterek megjelenítéséből kevésbé adódik, szánnék néhány sort magára a filmes intermedialitásra is.

A produkció több kamerával dolgozik, amelyek különböző szemszögből, olykor különböző plánozásban mutatják a színpad történéseit. A különös formai megoldás apropója Vilmos nyomdászatának produceri irodává vagy filmes szerkesztőséggé való átfarmálása, ezzel „aktualizálva” az előadást. Az azonban, hogy a darab aktuális-e vagy sem, a legkevésbé sem köthető ehhez a gesztushoz. Véleményem szerint a szövegben, mint ahogy a gyergyószent-

miklósi előadásban is, nagy szerepet játszik a múlt század társadalmi rendszere, annak stigmái, amelyek miatt leginkább a női karakterek szenvednek. A házasságon kívüli szex, a lányanyaság, a homoszexualitás, amelyet Albu István kissé önkényesen a doktor karakterével emel be az előadásba, mindmind a múlt század környezetében jelentettek igazán nagy problémát. Azaz, hogy a rendező egy olyan környezetbe emeli az előadást, mint a filmek „városias” világa, kissé ellene megy a szerzői törekvéseknek. Elképzelhetőnek tartom ugyanis, hogy a felsoroltak egy vidékibb, kispolgáribb európai környezetben ma is hasonlóan stigmatizált devianciának számítanak, mint Füst Milán idején, a filmes környezet megjelölése azonban határozottan tompítja a társadalmi nyomás meghatározó körülményét, hiszen a filmipar egyértelműen a nagyváros értékrendszeréhez kapcsolható.

Mindezek mellett a valóságmegkettőzés a laza és kellemetlen narratív indoklás ellenére jól működik, ha elidegenítésről van szó. A cselekmény drámaiságát tekintve nagyon jó ötletnek tartom a néző érzelmi bevonódásának ily módon való szabályozását, mely teret nyújt a darab gondolati szegmenseiben való elmélyülésre. A színészi játékot továbbá felfokozza, aprólékosabbá, természetessé teheti egy ilyen formai megoldás. A színészvezetés szempontjából azonban nem feltétlenül tűnik tudatos döntésnek a kamera ilyen módon való használata.

Játék tekintetében a Vilmát alakító Sosovicza Anna az egyetlen, aki finom gesztusaival rá tud hangolódni a kamerák képvezetésére. Jelenléte cseppet sem harsány, inkább hitelesen tragikus. A fiatal színésznő hagyja, hogy karakterének szélesvásznos való megjelenése értelemmel teljen meg. Néha olyan érzésem támad, mintha Vilma volna az egyetlen hús-vér ember a színpadon, aki nem tud mit kezdeni a körülötte lévők heves indulataival. Emiatt az előadás alatt leginkább az ő természetességéhez sikerült kapcsolódnom, amely könnyen idomul Füst Milán eredeti szövegéhez. Vilma az író és Albu István átgondolásában is egy olyan tisztaságot képviselő vidéki lány, aki keselyűk karmai közé szorulva meglátja züllésének valószínű kimenetelét: a társadalmi kizártságot, a Sirmával (Kolozsi Borsos Gábor) való érdekviszony kialakulását, a félprostituált életmódot, az anyaság szentségének lezüllesztését. Mivel sem gyermeki, sem házastársi, sem anyai szerepét nem tudja beteljesíteni, Vilma végül az öngyilkosság mellett dönt.

D. Gulácsi Zsuzsanna Rózája sokkal erőszakosabban bizonygatja igazát a nézőnek. Reakciói hevesek, színpadiasak, a régmúlt iskoláit idézik. Esetében semmi funkcióját nem láttam az oly gyakori félközeliknek, hiszen jól látható gesztusokkal dolgozott. A karakterépítés terén is hiányosságokat

véltem felfedezni. Róza sem áldozat, sem igazi ellenfél nem volt aznap este, sokkal inkább egy újabb „tipikus nő”, aki nem érti meg férje lelkét, annak szabadságvágyát. Úgy tűnt, a rendező értelmezésében Róza a férfi házisárkánya, akit szánunk, de valahogy meg is vetjük hisztérikusságáért. Felmerül bennem a kérdés, hogy szerencsés-e a huszonegyedik században ilyen nőábrázolásokban gondolkodnunk, ha annak látszólag semmilyen koncepcióbeli támasztéka nincs, hovatovább fekete-fehérré egyszerűsíti az eredeti szöveg lélektani lehetőségeit (is). Az előadást tekintve eszembe jutott a rendező általam látott két másik előadása is: a szatmárnémetiek *Woyzeck* című előadása, illetve a marosvásárhelyi *Karamazovok*. Mindkét előadásnál hiányoltam a női karakterek kidolgozottságát: Büchner darabjánál egy erkölcs-telen, a halált megérdemlő Marie jelent meg, hiszen csak a férfi főszereplő személyes történetébe kaptunk betekintést, mintegy indoklásképpen a gyilkosságra. Közép- és Kelet-Európában, ahol a családon belüli erőszak rátája az eget veri, ezen bűncselekmények áldozatai pedig zömmel nők, különösen nagy felelősséget tulajdoníthatunk a színpadi nőábrázolásoknak. A *Karamazovok*nál véleményem szerint a női karakterek teljes profanizációjának lehetünk szemtanúi. Ebben az esetben nem arra gondolok érvként, hogy a darabban férfi szereplők játszanak női karaktereket, hanem arra, ahogyan ezen karakterek történetei hogyan (nem) jelennek meg, ellentétben az alsoneműjűnkkel.

Ellentétes volt továbbá Húber (Moşu Norbert-László) és Dr. Beck (Dávid A. Péter) kapcsolata, melyben értelmezésem szerint a homoszexualitás nem két férfi (vagy legalább az egyik) reménytelen szerelmét mutatja be, hanem a bűnt halmozza csupán. A doktor ugyanis rendkívül részvétlen, kevésbé tudom elképzelni róla a platói reménytelenség tragédiájának megélését, karaktere pedig következetlen például az érintések tekintetében. (Hol irtózik az érintéstől és a fertőzésektől, hol indokolatlanul létesít testi kontaktust.) Összességében nem gondolom, hogy a két férfi kapcsolatának megjelenítése különösebb érzelmi amplitúdókkal gazdagítaná a produkciót, inkább a szexualitásról szól ez a kapcsolat is.

Székely Ferencet, a pap igazgatót (Farágó Zénó) ugyancsak nem kímélte a rendezői újragondolás, azonban pozitívan látom karakterének metamorfózisát: az adaptáció kihangsúlyozza Vilma és Székely kapcsolatát. Nem véletlen hát, hogy a férfi igazi gazemberként tűnik fel a színpadon: felsejlik Húber kisstílűsége, valamint az a gondolat, hogy a fiatalabbik lányt valójában nem is Vilmos, hanem maga Székely indította el az erkölcsi lejtőn. A szereposztás szempontjából így rendkívül jó lépésnek tartom a pap Faragó

Zénó általi megjelenítését, ahogy egyébként Szilágyi Míra Rózsija is rendkívül autentikus volt. Rózszi ugyanis, ha Vilmos szemszögéből tekintjük, maga a felejteni kívánt múlt, a szégyen megtestesítője. A színész nő érzéketlenül hozza Rózszi ezen variációját. Sajnos a prostitúcióra kényszerült Rózszi karakterívének kidolgozásához maga a szerző sem ad túl sok támaszpontot, ezek hiányát így valóban nem lenne elegáns felróni az alkotócsapatnak.

Az a benyomásom támadt azonban, hogy a négy fő női karakterből kettő csak Húber szemszögéből értelmezhető a feldolgozásban, ami bizonyos perspektívából tekintve nem túl korszerű értelmezés. A női test ábrázolása szintén kínos kérdéseket feszeget: vajon Vilma meztelen teste áll-e párhuzamban a nyers hússal, vagy a Sosovicza Annáé? Hatásosabb-e a gondolati párhuzam, mint a jelenet vizualitása, és egyáltalán érdemes-e a szexualitást kihangsúlyozni az összes felsorakoztatott „bűn” közül?

Meglátásom szerint csupán Tamás Boglár alakítása menti meg Húberné karakterét is a sztereotípiá sötét vermétől: az özvegy kiszolgáltatottsága minden humorosnak szánt momentum ellenére újra és újra kiviláglik. Megdöbbenően hatásos volt a halála előtti utolsó mondat, amely egyszerre értelmet ad az egész karakternek: „Elmegyek oda, az én jó istenemhez, ahol jó lesz nekem. Elmegyek oda, ahol az öregasszonyt ápolja az Isten.”

Az utolsó felvonásban a két főszereplő nő öngyilkossági kísérlete is hasonlóképpen szívszorító, a képi ábrázolás rendkívül jól megoldott: az asztal alatt még valamelyest látjuk a két szereplőt, de az árnyék már megmenti a nézőt a halál kényelmetlen nyílt színi ábrázolásától. A vetélés pillanata tökéletesen kifejezi a kilátástalanságot, amellyel a hátramaradottaknak szembe kell nézniük. A zárlat így egy költőien szép metaforával dolgozik, a színészi játék azonban meglátásom szerint itt sem idomul a forma követelményeihez.

Mindazon szempontok miatt, amelyeket fentebb felsorakoztattam, felmerült bennem a kérdés – vajon mennyiben társadalmi felelőssége az alkotóknak, legyen szó íróról vagy színházcsinálóról, hogy a karaktereit, főleg ha a társadalom kitaszítottjairól van szó, hitelesen ábrázolja? Mennyiben lehet szembesítő a társadalmi megbélyegzés témájában egy ilyen szöveg, és nem azért nehéz-e befogadnunk, mert túl aktuális? Végsősoron pedig: van-e bármilyen hatása a sztereotíp és átgondolatlan nőábrázolásoknak, gátolja-e valami az adott szöveg/előadás országos, vagy akár világszintű sikerét?

munkatárs: Sosovicza Anna; Özvegy Húberné, Vilmos anyja: Tamás Boglár; Sirma Ferenc, hentesmester: Kolozsi Borsos Gábor; Dr. Beck Gyula, orvos: Dávid A. Péter; Székely Ferenc, igazgató: Faragó Zénó; Rózsi, Vilmos testvére: Szilágyi Míra; Pista, hentesinas: Fodor Alain Leonard; Öreg paraszasszony: Bartha Boróka; Mihály, operatőr: Molnár Zsolt; Televíziós munkatárs: Tálás Eszter; Árva gyerekek: Barabás-Tamás Vidor, Fodor Aida, Kozma Panka. Díslettervező: Huszár Kató. Jelmeztervező: Sikó Doró. Zeneszerző: Kolozsi Borsos Gábor. Dramaturg: Keresztes Franciska. Operatőr: Forizs László, Molnár Zsolt, Kozma Péter. Vágó: Fehér Csongor.

JEGYZETEK

¹ Marosvásárhelyi Nemzeti Színház, 2022. 11. 14.

² Füst Milán: Levél a boldogtalanokról és Forgács Rózsiról. In: *Nyugat*, 1923/5.

Kósa-Szigety Zsófia

NEM TUDOM, MIT ÍRJAK

CHRISTOPH MARTHALER *NINCS ÖTLETEM* CÍMŰ
ELŐADÁSÁRÓL

Inspirációs válságban szenvedek. Kell az ihlet. Nincs ötletem, mondják az alkotók. Így legalizáljuk a lustaságot, a kedvtelenséget. Ezekkel a varázsszavakkal, mondatokkal ismerjük el a rossz időszak létjogosultságát. Ki-ki megbirkózik vele saját eszközeivel, egyesek belerokkannak, vannak, akik időnként háborúznak, máskor pedig szerelmeskednek fantáziátlan, klisés szüleményeikkel. Mindenki együtt él velük valahogyan. Fejtegetjük az okait párban, kisebb-nagyobb csoportokban, és rettegünk, ha ezt a munkát egyedül kell elvégeznünk. *Kreativitás – merj önmagad lenni, és hagyd kibontakozni*

az egyéniséged, A kreativitás kódja, A művész útja – self-help könyvek tucatja beszél arról, hogyan űzzük ki azt a világot a fejünkből, ahol minden boszszantóan egyhangú, ahol a színek semmitmondók, a formák elavultak, szereplőink pedig más emberek fantáziájában már ezerszer eljátszották az általunk felrajzolt karaktert. „Pusztulnia kell!” – hangzik a csatakiáltás agyunk egy másik szegletéből: a haderők elindulnak, apró szikrázó kardélek semmisítik meg egy pillanat alatt azt az univerzumot, amelyet több óra, nap, hónap alatt, egyre csökkenő lelkesedéssel építgettünk. „Nem élhetett, hiszen nem volt, mi éltesse” nyugtázzuk magunkban, talán még könnycseppet is ejtünk, természetesen magunkért.

De milyen lenne, ha ezek a világok kegyelmet kapnának? Ha elkezdhetnék bájosan érdektelen életüket? Ha elvetett és meggyalázott ötleteink boldogan tengetnék tőlünk némileg független életüket?

Nem vizsgáljuk a rossz képzeteket. „A rossz az rossz, mit kell vele foglalkozni?” Ha törődnénk velük, akkor már felelősséget kéne vállalni, időbe, energiába, túl sok rágódásba kerülne. Christoph Marthaler vállalja a felelősséget mindnyájunk helyett. Betekintést nyújt elménk azon részébe, ahol fantáziátlan ötleteink maradványai nyugszanak, és ezekből egy utópiát épít.

Nem ismerem az ő munkásságát. Kelet-európai néző vagyok, akinek kialakulóban lévő értelmezési tartománya először fogadja be a svájci rendezőt. Ezek csak az első benyomások, egy szubjektív értelmezés.

Tudás híján, kapaszkodhatok anekdotákba, melyekből könnyű túl egyértelmű következtetéseket, nagy életigazságokat és tanulságokat levonni. Megkísérlem nem ezt tenni, hanem úgy használni a *Nincs ötletem* előzmény történetének frappáns összefoglalóját, hogy az egy talaja lehessen értelmezésemnek. Így szól a fáma: a nagy múltú alkotópáros újra összeáll. Christoph Marthaler és Graham F. Valentine kiegészülve Martin Zellerrel, új előadást akarnak létrehozni. Csak várják és várják az ihletet. Türelmesek, de lassan kifutnak az időből. Elvégre hamarosan itt a bemutató, nekik pedig még mindig nincs ötletük. Mi mentheti meg az elsüllyedni készülő produkciót? Ha felinstalálják azt a mikrokozmoszt a színpadra, ahol *nincs ötlet*. Azóta ezt a történetet gyakran emlegetik. Mentegetőznek? Még ha ez a munkafolyamat belső zavart is okoz az alkotóban, nézőben egyaránt, a végeredmény erénye, hogy nem rejti el az ötletelenséget. Felmenti a két oldal résztvevőit a büntudat alól, márpedig ha a leküzdendő szakmai akadályokról beszélünk, legalábbis a magyar nyelvterületen, minden színházcsinálónak számolnia kell a büntudattal vagy annak hiányával. Hiszen vannak azok az esték, amikor nem úgy jön össze... És vannak azon produkciók, amelyek

csak szabadkozni tudnak – elmés beharangozókat hirdettetnek magukról, benne röviden összefoglalva a félresikeredett alkotói szándékot, interjúkban és kerekasztal-beszélgetésekben magyarázzák, hogy „ez igenis rólunk szól”. Nemcsak a néző érezheti becsapva magát, az alkotók belső énje odabent tombol, már alig kap levegőt. Rendszerszintű probléma, kulturálisan egyre mélyebben gyökerezik, az átörökített tudás elemévé vált a mondani-való kikerülése. Szerencse, hogy az előbbi mondat túl határozott kijelentés ahhoz, hogy egyértelműen igaz legyen. Azt gondolom, igazságot mond ki az a produkció, amely ebben a kultúrközegben azt meri kijelenteni: „Néz-zétek, unalmas vagyok! Nagyon unalmas!” Talán nem ilyen harsányan hirdeti, inkább így: „Hát, elég unalmasak vagyunk, tudjuk.” Közben szerényen bólogat, és a padlót nézi.

Mínta az előadás díszletének harmonikus barna-bézs színskálája, a kockás egyenöltönyök, az egyforma ajtók, a postaládából hulló hétköznapian borítékolt levelek, de még a cselló emberi hangjai is azt példázzák, milyen szögletesek vagyunk valójában. Elrajzoltan, az időt kifeszítve teszi ezt, egy belső érzékelést helyez a színpadra. *Öltönyös férfi kimért pontosság-gal agyoncsap egy legyet a színen. A fürdőszobából eredő idegen hangok után kutatva helyezi fülét a kulcslyukra. Komolysággal olvas egy véget nem érő szöveget. Újra és újra felveszi a postaládából leesett leveleket, míg el nem lepi a levélkupac.* Olyan lassú, olyan emberi. Egy örökkévalóság odabicegni a postaláda-hoz, derekunkat kézrátétellel biztosítva lehajolni, rácsodálkozni arra, hogy üzenet érkezett a lányunktól. Rácsodálkozni arra, hogy van lányunk. Valljuk be, ez tényleg fárasztó. Nézni is, csinálni is. Bizony, a közönségben elszór-tan néha lekoppannak a szemek, de azon sem csodálkoznék, ha az egyik színész elfelejtene belépni a megfelelő időben. Megengedett, sőt célja is, hogy időnként rosszul érezzük magunkat a dekoncentrálttság miatt. Ez a módszer élesen szólít fel arra, hogy többet gondoljunk arról, amit látunk, és mint néző, pozicionáljuk magunkat. Civil érzést vált ki belőlem, unatkozom, ezáltal többet gondolok a színházra mint formára. Arra kényszerülök, hogy ne csak a látottakat értelmezzem, hanem a saját befogadói személyemnek adjak értelmet. A publikum ki- és bekapcsolódik, asszociatív jelenetsorral dolgozik, ezért saját mozink sokszor előtérbe kerül. A jelenetek mikroszkopikus cselekménnyel rendelkező szituációk. Kevés jelentőséget társítanánk azokhoz a cselekvésekhez, amelyek a színpadon végbemennek. Kinagyításukkal a reális tér-idő kontinuum megnyúlik, és ezek a dolgok, amelyeket nagy valószínűséggel tudattalanul végzünk el, végre megfigyelhetővé válnak. Ők is kitüntetett pozícióba kerülnek, mint a magasztos dolgok, amelyek a színpa-

don olyan mutatószámok, és valljuk be, a kis hétköznapi tetteink, elfoglaltságaink tetszelegnek ebben a szerepben. Joggal vagy fölöslegesen? Nem tudom, ritkán látni őket a repertoáron, egy alkalom után pedig nem ítélezhetek.

Martin Zeller csellója ezt az emberi mindennapiságot egyszerre emeli ki a színház előtti lépcsők porából, hozza be a színpadra, ebbe a túlharmonizált installációba, és engedi közel a mérhetetlen, de hozzánk tartozó unalmat, szürkéséget a szívünkhöz.

Nincs ötletem, nincs zárógondolat. Ülök a számítógép előtt, éppen meggyőzni akarom magamat arról, hogy egyszerűen ma ennyi volt bennem. Punktum. Most el kell menni feltöltődni. Közben arra gondolok, hány ötlet születik meg térségünkben zsebpénzből, félretett vakációzás árából, dupla műszakból... Hány ötlet nem valósulhatott meg az anyagiak miatt?

És ki engedheti meg magának, hogy ne legyen ötlete? Én megtehetném?

Théâtre Vidy-Lausanne (Svájc). Játsták: Kolozsvári Állami Magyar Színház, Interferenciák Fesztivál 2022. Szereplők: Graham F. Valentine, Martin Zeller. Ötlet és rendezés: Christoph Marthaler. Dramaturg: Malte Ubenauf. Díszlet: Duri Bischoff. Zene: Martin Zeller. Jelmezek: Sara Kittelmann. Rendezőasszisztens: Camille Logoz, Floriane Mésenge. Hangmérnök: Charlotte Constant. Világosító: Jean-Luc Mutrux. Műszaki vezető: Stéphane Sagon. Ügyelő: Stéphane Devantéry. Öltöztető: Cécile Delanoë. Díszletépítés és kellékek: A Lausanne-i Vidy Színház műhelye. Feliratfordítás: Camille Logoz, Dominique Godderis-Chouzenoux. Gyártás: Lausanne-i Vidy Színház.

Burkhardt Zsófia

HALÁLOS KÖZÖNY ÉS
DERŰS BELETÖRÖDÉSMÁRTON EVELIN: *FARKASHAB*. LECTOR KIADÓ,
MAROSVÁSÁRHELY, 2022.

(Bevezetés) Visszásnak tetsző és paradox kísérlet olyan műről írni szabályszerű kritikát, amely többek között éppen a társadalmi és mindenféle szabályok értelmetlenségét, az azoktól való menekülést tematizálja. Mégis megpróbálom többé-kevésbé szabályos formába önteni a könyvvel kapcsolatos szakmai és néhol személyes gondolataimat, abban a reményben, hogy a végtermék hű marad a regényhez, és fogódzókat, kiindulópontokat nyújthat annak lehetséges értelmezéseihez.

(Téma és nyelviség) Márton Evelin regényében naplószerű bejegyzéseken keresztül bontakoznak ki egy kamaszlány mindennapjai és reflexiói az 1980–90-es, majd a korai 2000-es évek romániai, ezen belül főleg a kolozsvári társadalmának kontextusában. A fejezetekbe tömörített rövid bejegyzések az emlékezés asszociációs működését követik, lineáris kompozíció helyett egy szabadabb, lazább regényszerkezetet hozva létre. Az elbeszélést egyfajta megtörhetetlen derű és pajkos játékosság hatja át: „Másod-harmadnaponként tuaregnek öltözöm. Még pár hónap, és kilencéves leszek. Felnőtt! Rémes dolgok következnek, de mit tegyek? Addig is tuaregnek öltözve hordom az ócskavasat a villamossínre, amely átszeli a kertünk végét.” (6.); nyelvi gazdagságának és leleményességének köszönhetően üdítő olvasásélményt nyújt a befogadónak. A szöveg nem cselekményközpontú, a hangsúly sokkal inkább a nyelviségre, stílusra és az időkezelésre kerül. Mindez szinte szükségszerű is, hiszen ha csupán a cselekményszálra figyelünk, elvesztődhetünk az epizód szereplők és a jelentőséggel nem feltétlenül bíró, többletjelentést nem hordozó (néha abszurd, megbotránkoztató) jelenetek, viszonyok tengerében.

(Időkezelés, elbeszélismód, elmosódások) Annál érdekesebb azonban az időkezelés és elbeszélismód kapcsolatát megvizsgálni. A naplóbejegyzések nem lineárisan következnek egymás után, hanem, akárcsak az emlékek, kötetlen asszociációk mentén követi egyik a másikat, néha visszarepülünk a nyolcvanas évekbe, aztán előre a kilencvenesekbe, kétezrekbe, majd megint vissza, és így tovább. A naplóbejegyzéseket évszámok, dátumok tagolják részekre (vastagított karakterekkel, zárójelbe téve); ezek utalhatnak a személyes emlékek mellett bizonyos jellegzetes romániai vagy kelet-európai történelmi eseményekre (például a csernobili atomkatasztrófa, a rendszerváltás, a napfogyatkozás stb.), amelyek mentén az elbeszélői emlékezet és talán maga az olvasó is az időben próbál tájékozódni. Néha az idősíkok egymásra csúsznak a narrátori reflexiókban, nehéz határozottan megállapítani egy-egy cselekménymozzanat, szereplői replika vagy elbeszélői megjegyzés pontos idejét. Ahogy sokszor azt is, hogy az egyszerre gyermeki és felnőtt nézőpontot képviselő narrátor éppen melyik életkorában szólal meg az adott kontextusban. A nézőpontok határai elmosódnak, mint oly sok más minden a regényben, például az identitáshatárok, a nemiség és szexualitás határai, az etnikai határok, a regény címének referenciaértéke, vagy mint a tudat Paradis úr bélyegének (háziilag kotyvasztott kábítószerének) hatására.

(Zenei aláfestés) Egy érdekesség, amely a könyv elején feltűnik, hogy egyes fejezetcímekhez (összesen hat címhez) a szerző zenei aláfestést jelölt meg. Különleges, hangulatteremtő hatású ezeket a fejezeteket zenehallgatás közben olvasni, a nagyrészt közel-keleti vagy afrikai – az interneten könnyen megtalálható – művek rezonálnak az olvasás ritmusával, összekapcsolódnak a könyvben tematizált indián-, tuareg- és kirgizteknős-lét vágyával, valamint egyes szereplők törökös, arabos, tatáros hangzású nevével. Az olvasó saját benyomásai alapján asszociálhat egyéb hangulatokat vagy képzeteket a dalokhoz, például játékosságot vagy monotonitást, nyugalmat vagy nyugtalanságot, ősiséget vagy idegenséget.

(Térbeliség és nyelvezet) Noha a térbeliség helyett inkább az időbeliség válik hangsúlyossá a regényben, erőteljes a szöveg helyi beágyazottsága is: a település konkrét megnevezése nélkül beszél a kolozsváriságról, tágabb értelemben az erdélyi, romániai (magyar) létről. A szövegben időnként dőlt betűvel szedett helyspecifikus vagy tájnyelvi kifejezések utalnak a helyszíntre és annak etnikai sokféleségére: *hóstát*, *blokk*, *kétvízköz*, Cukorgyár utca, Újpiac; néhol román kifejezések és nevek: *albă-neagră*, *în plata Domnului*; Prodan, Graubvogel úr, Gafar Küres bácsi stb. Az ilyen jellegű, játékosnak ható, különböző nemzetiségekhez társítható nevektől, multietnikus tértől

és a 80-as évek tematizálásától Bodor Ádám-os hangulatot nyer a szöveg. A dőlt betűs kiemelések szerepe lehet egyrészt annak az érzékeltetése, hogy az adott szó tipikusan erre a földrajzi/etnikai térségre jellemző, másrészt néhol az elbeszélői nézőpont kettősségére is felhívja a figyelmet, például a gyermekként felnőttektől hallott kifejezések jelennek meg dőlt betűvel. Ugyanezt a funkciót tölthetik be a magyarázatokat, kiegészítéseket tartalmazó lábjegyzetek is.

Kolozsvár mellett jelentős szerepet kap a bizonyára Székelyföldön elterülő „Falu” is, ahol az elbeszélő családjának apai ága él. A két helyszín két külön világot képvisel az elbeszélő számára: míg a falu a szabadságot, a természetet, a személyiség zabolátlan felfedezésének és kibontakozásának a helyszínét, a menekülés célhelyét jelenti, addig a városhoz a fogság, bezárt-ság, elnyomás, látszólagos és értelmetlenné tűnő társadalmi szabályozás, idegenségtapasztalat, depresszió fogalmait kapcsolhatjuk.

(Körvonalazódó korkép – kórkép?) Abból a szempontból azonban mindkét helyszín azonos, hogy lakói nem képviselnek egy fiatal lány számára követésre érdemes magatartásmintákat, értékeket. Mintha itt is, ott is ugyanazokkal a típusokkal találkozoznánk: lezüllött, megkeseredett, dekadens életmódú idős emberek, instabil elmeállapotú és abszurd viselkedésű asszonyok és férfiak, koravén, szexuálisan túlfűtött, napjaikat parttalanul tengető gyerekek, fiatalok. Általános a kiszolgáltatottság: „Órákat veszítettem el az emlékezetemből fent a bokrokban Innim doktorral együtt, habár lehet, hogy ő régtől el van veszve, neki óra, idő nem számít. (...) A doki arról hadovált, hogy édeskés vérszagom van, és ez így lesz még vagy negyven évig, vagy annál tovább is, ez attól függ... Hogy mitől, arra nem válaszolt. Csak beszélt összevissza, és folyton vizsgálni akart. Ha úgy vesszük, a bolhák mentettek meg tőle aznap.” (85.); a felfordulás: „Új szomszédaink vannak pár hónapja. Hihetetlen cirkuszok folynak náluk is, éjt nappallá téve nyomják, akárcsak mi.” (33.); a helyzetből való kilépés eszköztelensége: „Iszonyatos mennyiségű és minőségű alkoholos italt iszunk *mindahányan*, és minden lehetséges módon bódítjuk magunkat, *mindkiába*. (...) Alig vonszoljuk magunkat ágytól ágyig, fürdőtől ágyig, ágytól asztalig. (...) A végső cél a teljes öntudatlanság, agy és izomzat ernyedése és bomlásának kezdete.” (102–103.)

Mindez azt érzékelteti, hogy a főszereplő környezetét a kilencvenes években a morális fogódzók teljes hiánya jellemezte. Ehhez társul a serdülők útját egyengetni hivatott oktatási intézmények hitelvesztése, tekintélyfosztottsága („A pénteki órarend egyébként kámpó és unalom. Délben egy órától polgári nevelést tanít nekünk Mrázik úr, aki abban az órában már túl

van legalább két féldecin és sörön. A tárgyat ugyanannyira unja, mint mi, és hozzá is úgy passzol, mint hozzánk. Tudjuk, hogy mit illik, és a jogainkat is nagyjából, de nem sokat érünk vele. Ezzel Mrázik tanár úr egyetért, de azért könyörtelenül leadja az anyagot, és vissza is kell neki bőfögni. Ő mondja így, és nekünk tetszik, holott érezzük a kijelentésben rejlő mélységes lenézést és bánatot. [...] Az utolsó óra torna, de ellógtunk a tanárral együtt.” 46.), valamint a hagyományos családmodell szétesése („...az új lakás tetszik, de az új életünk egyáltalán. Anyám szerint azért, mert elszoktam a *rendes családi élettől*, ami hülyeség, mivel soha nem is szoktam hozzá, és nem is értem, hogy miért kellene.” (31.)

Az érzelmi és erkölcsi instabilitás, támasznélküliség, az életkorának megfelelő támogató, szociális háttér hiánya pedofil kapcsolatokba juttatja a kamaszlányt: „Egyszerre tudom és nem tudom, hogy mit cselekszem, amikor mondjuk a doki vizsgálatainak alávetem magam, vagy Rezimmel gombászunk, Paradisszal fekszem a városbeli ágyamban nyári délelőttökön, vagy Kacsza bácsi ölében ücsörgök az Adóhivatalban, iskolaidőben.” (92.) A kilencvenes években felnövő kamaszlányt így könnyen az örület vagy depresszió határára sodorhatja a mindennapok (ön)tapasztalata, legkézenfekvőbb szabadulási, menekülési lehetőségként pedig Paradis úr bélyege kínálgatik, amelynek „[g]yakori fogyasztása tompulást okoz, gyötrő fáradtságot és halálos közönyt minden iránt, amit az élet nyújthat, de egyszersemind derűs beletörődést is”. (28.) Máshol így vall: „Fraktálok és kémiai elemek bonyolult kristályrendszere működtet, miközben igyekszem meggyőzni magam arról, hogy lehetetlen a kapcsolatok fonalait kézben tartani, és nem megbolondulni a sok párhuzamos történettől, újabb szálat sodorok a többi közé, hogy egész biztosan becsavarodjak. Ha nem teszem ezt, bánatos vagyok, és kételyek gyötörnek. Ha ezt teszem, bánatos vagyok, és kételyek gyötörnek.” (61–62.)

(Befejezés) A *Farkashab*, ha úgy tetszik, egy kortárs naplóregény, amelynek működési elve a folyamatos önreflexió. Nem akar beavatni, kiábrándítani vagy lázítani, nem akar elgondolkodtatni és szórakoztatni sem, s mégis teszi mindezeket egyszerre, kifinomult nyelvezettel, szubtilis humorral, a világra való filozófiai érzékenységgel.

Finta Klára-Enikő

EOZINHASADÁS. A ZSOLNAY-KULTUSZ

P. HORVÁTH TAMÁS: *TÜNDÉRVÁROS – ZSOLNAY MIKLÓS TITKOS ÉLETE*, PRAE KIADÓ, BUDAPEST, 2014; *A Zsolnay – Egy dinasztia eredete*, PRAE KIADÓ, BUDAPEST, 2019.

„A bölcsesség itt a terv, az erő a pirogránit, a szépség pedig az eozin” (*Tündérváros*, 218.). Mottóul és az élet fizikai–metafizikai kapcsolatának értelmezéseként is választható a regénymondat. Héphaisztoszi zsenialitást, tengermélyi remekművet sugall, az alkotó ember kettős világát: a küldetést, hogy a materialist anyagon túlivá, szépséggé lehessen formálni. Fennköltnek tűnhet a megközelítés, de ez az esszé is azon a mezsgyén egyensúlyoz, amelyiken a regény: a Zsolnay-kultuszt egyszerre kívánja mint zsenialitáslenyomatot és mint emberi küzdelmek krónikáját bemutatni.

Az antik mítoszokban Éósz a hajnal görög istennője, akitől a csillagok születtek, és aki gyors fogatán az éjszakából fényt hasít. A *Magyar etimológiai szótár* szerint nevéből ered az *eozin* szó, a ‘színjátszó kerámiamáz’, amely a pécsi Zsolnay-gyár számos munkájának ismertetőjegye. Ebben a mitológiai és fizikai, alkotói térben ér össze a görög mítosz és a Zsolnay-dinasztia története. Zsolnay Vilmos és fia, Miklós, Éószként hasítanak a kulturális fejlődés és gazdaságpolitikai felvirágoztatás fogatán, mitikussá válva. Míg az idősebb Zsolnay a művész zsenialitásával vezette a porcelángyárat, addig Miklós feladata a hagyomány és örökség pragmatikus megőrzése, a gazdasági fellendítés: „Nem volt képzőművész. Az üzlet, a fejlesztés, a kereskedelem, az újítás és az élet művésze volt. Igazi polgára volt korának” (*Tündérváros*, 192.). Másként alkotott, mint az apja. Más szabályokat hozott, de közös hagyományi alapon, amihez a szabadkőművesség eszmerendszere is hozzájárulhatott, azon intézmény világlátása, amely egyszerre „filozofikus, filantropikus és progresszív” (*Tündérváros*, 21.). Zsolnay Miklós beavatási szertartásakor nemcsak a szabadkőművesség alapjait ismeri meg az olvasó, hanem a fiatal Zsolnay életprogramját és értékrendszerét is: „közkerécsiség, művelődés és felebaráti szeretet terjesztése és a jótékonyosság gyakorlása” (*Tündérváros*, 21.). Ehhez az eszméhez igyekszik hű maradni Miklós,

melyet a porcelángyár működésében is alkalmaz, és amelyet a munkások általános elégedettsége is mutat – csak két alkalommal jelentenek be sztrájkot, de azok is gyorsan rendeződnek. Ennek alapján láthatjuk tehát, hogy Zsolnay Vilmos és Zsolnay Miklós életében a küzdelem nemcsak az egyéni törekvésből indul, hanem a családi küldetés beteljesítését is jelenti.

A két regény két hangon szól a Zsolnay névről: *A Zsolnay* az édesapa útját követi, a dinasztia alapítását, míg a *Tündérváros* Miklós modern várost alkotó igyekezetét, a családi hagyaték továbbéltetését. Az utóbbi esetében a történetvezetést egy megalkotott keret határozza meg: a Pintér János – Zsolnay Miklós nagyon közeli barátja – által a Zsolnay-hagyatékot és -emléket őrizendő lejegyzett élettörténet adja a szerkezetet, amit Pintér felesége, Horváth Irma visszaemlékezései kísérnek. A *Tündérváros* azonban nemcsak életrajzi regényként működik, hanem Pécs fejlődésének meghatározó időszakáról is tudósít. Emellett a szöveg a pikareszkregény és a történelmi regény jegyeit is magán viseli. Miklós sokszor a tényleges *Pécsi Napilap*ban is úgy tűnik fel, mint valami kalandos életű agglegény, vagy mint rejtélyövezte izgalmas regényalak. Ez az édesapa életútjára is igaz, aki fazekasból Pécs díszpolgárává lesz, meghatározó kulturális és közéleti alakká.

Az apa és a fiú fejlődéstörténete a P. Horváth-regényben olyan, mint egy tudósítás, egy korrajz, amelybe beleíródik a szájhagyomány, az adoma, és ez utóbbiak olyannyira összeforrnak a tényekkel, hogy a Zsolnay-történetben szétszalazhatatlan lesz fikció és valóság. Mint oly sokszor az irodalmi szövegekben, itt is összemosódik e kettő. A *Tündérváros* Prológusában is, a talált Pintér-kézirat hitelességét sokszor elbizonytalanítja a szubjektív értelmezés: bár P. Horváth alapos levéltári kutatómunkát végzett a regényírás előtt, a pintéri nézőpont, amely megszólal a regényben, szubjektív korlátozottsága miatt nem lehetne mindentudó, mint ahogy azt a regény sokszor sugallná. A történet többször ad olyan lélektani leírást vagy család-történeti betekintést, ami még Pintér előtt is bizonyára rejtve volt, ahogyan azt a kor társadalmi és társasági normái megkívánták. Ettől függetlenül a visszaemlékezés magasztosabb hangvétele és Horváth Irma néhol nosztalgizáló, néhol múltleveníítő szöveg-ékjei megteremtik a korhangulatot, és mitikussá, sejtelmessé finomítják Miklós alakját, ami kiemeli a regényben akár vezérmotívumként értelmezhető igyekezet és törekvés fogalmait, a *haladást*. *A Zsolnay* esetében pedig az első fejezet teremt mitikus kontextust, mágiakusságot Teréz álomlátásaiban, amikor a még számára ismeretlen Zsolnay Vilmos csábító varázslóként jelenik meg előtte. Az álomkép sejteti a beteljesülő szerelmet, de a hihetetlen életutat, a varázsos Zsolnay-jövőt is.

A *Tündérváros*ban a történelmi szálat a Merényi-történet egészíti ki, ami a csalás, megtevesztés, a hedonizmusba fúló életmód képét, egy vizionárságos, hányattatott életutat vázol, ellenpontozva a Zsolnay-kultusz erkölcsös törekvéseit. Bár Zsolnay Miklós élete is összefűződik frivolsággal, az átkártyázott vagy kétes múltú nőekkel töltött éjszakákkal, a vérbajjal, mégsem azonosítható ebben a hasonlítási pontban sem a Merényi-alakkal. A Merényi-történetből hiányzik a lélektani mélység, melyet Miklósnál egy régi szerelem tragédiája, a szabadkőművesség és a humanista elvek összessége alakít. Az ifjúkori szerelem majdhogynem mint *sanctus amor* jelenik meg, és az ifjú Zsolnay teljes hitbéli és világi életére hatással van. A szerelme és minden törekvése tiszta, és még kicsapongásai is az erkölcs és humanizmus tervét erősítik: amikor „a lelkiismeret néha elővette, hogy miért nem apja útját járja [...] elment kártyázni vagy a színházi lányokkal mulatni. Reggelre mindent helyén talált a fejében, és a gondolataiban is” (*Tündérváros*, 192.). Merényivel ellentétben Miklós nem az önérdeket és a gyors meggazdagodást választja, hanem édesapja emlékéhez híven saját hagyatékot épít, a Tündérváros gondolatát, a kiállítást. A Zsolnay név nem a becsvágy, hanem az építő szándék gondolattársítása lesz.

A *Zsolnay* a zsenikultusz hagyományába is illeszkedik, valóban az eredet regénye. Nemcsak egy dinasztiaé, hanem a kerámiaművészetben és a tágabb magyar művészeti közegben is egy innovatív kiindulási pontra mutat rá a regény. Zsolnay Vilmos olyan művész és feltaláló, aki egyszerre a hagyomány és az új utak ötvözője, hazai és nemzetközi porondon is elismert alkotó-kereskedő. A fiatal Zsolnay Vilmos képzőművészetről, festészetéről álmodozott, de apai utasításra a kereskedőmesterséget tanulta ki: „Vilmos értette és elfogadta apja érveit, és belátta a kereskedelem, a családi cég fontosságát, [...] de titokban, a lelkében szabad és romantikus festőművész maradt.” (*A Zsolnay*, 17.) Ez a szabadság és romantika pedig messzire vitte őt és a Zsolnay nevet is: az 1878-as párizsi világkiállításon elnyerte a Grand Prix-t, méghozzá mint fazekas – a kiállítás történetében elsőként a világon. Vilmos humanista eszméi átöröklődnek fia törekvéseibe. Ahogy biblikusán az apák vétkét a fiakban bünteti meg az Isten, úgy az apák érdemét a fiakban fel is virágoztathatja a *sors bona*. Miklós megörökölte az apai szorgalmat, tehetséget és éleslátást, még ha ezek más formában is manifesztálódtak élete során. Mintha Vilmos a Zsolnay-titkot adta volna át, ami csak vér szerint örökíthető: nemcsak egy alkímista titkos receptúra, hanem életáldás, intelem, és ami bár a pécsi és magyarországi nagyobb emberi közegre is jótékony hatással kiterjed, mégis csak egyedül a dinasztia kiváltsága. Átadni

a zsenialitást génekben és nevelésben. A titokban ott van a Bibliára, derék-szögre és körzőre tett eskü is, a *Bölcsesség tervezze, erő tartsa fenn, szépség ékesítse!* jelszó, a szabadkőművesség minden értékteremtő és értékmentő igyekezete. Vilmos fejlődése a pécsi városfejlődéssel együtt követhető nyomon – a haladáseszmében.

A *Tündérvárosban*, mint a korábbi irodalmi hagyományban sokszor, a városszövet és szövegszövet egymásra vetül, a pécsi lakóközösség fejlődése, szerveződése a városfejlődéssel kapcsolódik össze. A Zsolnay család felemelkedésének története mellett a trilógia két része Pécs regényei is. A város szereplővé válik: a pécsi kávéházak, szalonok, éttermek zsibongása, zajlása a budapesti és nagyváradi világi élettel vetekedik. P. Horváth regénye kor- és mítosz-prezerváló lenyomat. A szecessziós jegyeket mind a szövegformálás, mind a tartalom követi: a lakomák, a gasztronómiai kincsek leírása érzékletessé és elevenné teszi az éppen bemutatott asztalképet és asztaltársaságot: „A vacsora tárkonyos fácánragulevessel kezdődött, majd erdei gombákkal és somlekvárral tálalt fácánmellel folytatódott, főételnek sült szarvashátszint tálaltak paprikás gesztenyemártásban, valamint – az erdélyi vendégekre való tekintettel – szarvasgombás puliszkával, és végül egy kis meggykrémes csokoládétorta adódott.” (*Tündérváros*, 68.) Megelevenedő ízek és színek szinesztetikus kavardása maga a zajló élet. Az esküvői kép is, Pintér János és Horváth Irma lakodalma a szecessziós kidolgozottságban teljesül ki, a finom részletek, fények–homályok együttesében: „Az esküvői vacsora után a menyasszony, lámpalázáról meglepedkezve, érzelmes és frivol dalokat zongorázott a feketén ragyogó, vadonatúj Bösendorferen.” (*Tündérváros*, 118.) Ebből is kitűnik, hogy a mellékszálak, ahogy Merényi viszontagságai is, a Zsolnay-történet egyenjogú párjai. Nem olvasást könnyítő intermezzók, hanem önmagukban is regénnyé formálható sorsok és tragédiák leírói. A Merényi által *megejtett* Vilma rövid története az angyalcsináló és a boszorkányság pogány s ősi szimbólumait vonja be a regényvilágba, tovább halványítva a fikció és a valóság közötti kontrasztot. A mágikus realizmus is mintha belopódzna egy-egy szövegfoszlányra a regénybe. Mitizálás, ráolvasás, halál, káosz: Vilma édesapja söréttel üldözi a csalárd Merényit, miközben lánggra kap az udvarház a szégyentől terhes télben. A *megejtett leány* története pedig Miklós szerelmi bánatával is párhuzamba vonható: a fiatalkorában tőle elszakított Katalin szintén gyereket hozott a világra, majd ő is és a gyermek is meghalt a szülés során. Az ifjabb Zsolnayt felnőttkoráig kíséri ennek árnyéka, ugyanis csak egy véletlen folytán tudja meg, hogy szerelme már évek óta halott, hiába vár hírt felőle. A *véletlen-*

motívum pedig a regény egészét meghatározza. Mint a kalandregényekben, úgy hányattatódnak Fortuna gyermekei: maradnak beteljesületlen terveik és szívügyeik. A beteljesülés is, a siker is olyan, mint a véletlen – váratlan és hihetetlen.

A *hibetelenségek* pedig végigkísérik mind az apa, mind a fiú életét. Ennek egy fontos beteljesüléspontja az 1907-es Pécsi Országos Kiállítás és Vásárra megépülő új városrész, amelynek végén ünnepélyesen átadásra kerül a Zsolnay-szobor: „az első emlékmű Európában, amit nem valami politikusnak, szentnek, hadvezérnek vagy királynak állítottak, hanem egy egyszerű fazekasnak” (*Tündérváros*, 189.) A városrész, az igazi tündérváros, a haladás szimbóluma mind az 56 pavilonjával. Gáz, víz, telefon is be volt vezetve az épületekbe. Megvalósul benne a Zsolnay-törekvés, és Magyarország is más viszonyrendszerbe került általa az európai művészethálózatban. „Éljen a független magyar ipar és mezőgazdaság!” (*Tündérváros*, 75.) A kiállítás egyik látványossága a *Turul* nevezetű léggömb. Nevében a hagyomány, formájában az innováció és a jövő. A léggömb a regény többrétegű értelmezőszimbóluma is lehetne: egyrészt a kiállítás szervezésében részt vevő nőkre hintenek kosarából Miklósék hálavirágot, másrészt félelmetes monstrum a jövőből, kiszolgáltatott, törekeny légbárka, amin Merényi halálát leli. A *Turul* szintén az eredet, a kezdet fogalmához köti a regénytestet. Az éghez is, a gyökerekhez is.

A gyökerek mindkét regényben az érték fogalmához társítódnak. Metaforikusan és biológiai-fizikai valóságukban is megfelelő képei a Zsolnay-történetnek: „A fenyő-, levendula- és szamócaillatú hűvös kertben a ház mögött, az arizoniai cédrus és egy nagy platán árnyékában ült a társaság szombat délután Pintér Jánoséknál.” (*Tündérváros*, 179.) Ebben a szintén szecessziósba hajló képben az otthon, az eredet, az érték fogalmi sűrűsödnek. Ebben a leírásban nincs kiemelt alak, hanem a teljes társaság, a teljes korabeli társadalmi közeg ideálképe reprezentálódik. Annak a hangulata, ami a Zsolnay-törekvéseket is áthatotta, ami a Zsolnay-porcelánok éke, ami a Zsolnay-hagyomány lényegisége: „Derű és fény, meg eozin. Zsolnay!” (*Tündérváros*, 86.)

P. Horváth Tamás két regénye tehát olyan, mint két szecessziós szelence, melyekben mikrotörténelem és história rejtezik. A szerző minden hivatásából van a regényben – vendéglős, szakács, szerkesztő, író: bőkezűen és lélekkel látja vendégül az olvasót olyan történetekkel, melyeket az majd még sokáig ajánl és emleget. A Zsolnay névben pedig ott rejtezik és újbóli megismerésre vár a szellemi örökség: a tevékeny szándék, a munka és dicsőség.

Láng Zsolt – Tamás Dénes

A BESZÉLGETÉSEK HÁLÓJÁBAN

KÁROLYI CSABA: *EGY TELJES ÉV. BESZÉLGETÉSEK NÁDAS PÉTERREL.*
JELENKOR KIADÓ, BUDAPEST, 2022.

Láng Zsolt: Két dologról lehetne beszélni. Az egyik, hogy mit tudunk meg Nádasról és a műveiről. A másik a módszer, hogyan készült ez a könyv. De azt hiszem, nehéz szétválasztani e kettőt. Mert a módszer meghatározónak tűnik.

Tamás Dénes: A módszer két dolgot fed ugyebár. A járványidőszakban, egy éven keresztül havonta, zoom-os felületen készültek a beszélgetések, amelyek többnyire egy téma köré szerveződtek. Ez a külső körülmény valamennyire valóban meghatározó a beszélgetések tartalmára vonatkozóan, de én úgy látom, csak mint efemer tényező; néhány apróság valóban kiderül a beszélgetőtársak mindennapi életviszonyaival kapcsolatosan. De előlt, ami érdekes igazán, az a Nádas Péter válaszaiban, illetve a kérdezőtárs, Károlyi Csaba állhatatosságában, felkészültségében rejlik. Lépünk vissza az alapokhoz! Szerinted érdemes volt-e ezt a beszélgetőkönyvet elkészíteni? Mitől több ez, mint egy idős mesternek biztosított tiszteletkör?

LZS: Pont a módszerből adódik a „mitől több”-re a válasz. Itt módszeren nem csupán az eszközöket és a közeget értem, hanem épp az „állhatatosságot” meg a „felkészültséget”. Összehasonlítva a korábbi interjúkötetekkel, itt a hangsúly egyértelműen az életművön van, a könyveken, kevésbé Nádas személyén. Példának okáért a Mihancsik-interjúkötetben (*Nincs mennyezet, nincs földem.* Jelenkor Kiadó, 2006) sokszor megtörténik, hogy a személy analízise elhomályosítja a szövegek konkrét hálózatát, itt, bár Nádas szenvedélyes és képzett analízátor, a kérdések mindig visszaterelik a szövegekhez. Van, amikor össze is vesznek, hogy ki tudja pontosabban, mi van leírva. És persze Károlyi Csaba tudja...

TD: Pedig nekem a legizgalmasabb az egész könyvben Nadas Péter személyének önmozgása, feltárulkozása volt. És Károlyi Csaba nagyon sok mindent kérdez a műveken túl is Nádastól. A legtöbb gondolat, ami előfordul a könyvben, az máshol is olvasható, tehát számomra kevés gondolati újdonság volt a könyvben. Az már sokkal érdekesebb volt, hogy érzékelttem, itt egy önmagát a nyilvánosság felé kontroll alatt tartó személy megnyilatkozását olvashatom, aki életművében ugyanakkor a legmélyebb, legelhallgatottabb dolgok feltárására, kibeszélésére vállalkozott. Ez a feszültség átjárja az egész beszélgetőkönyvet, és számomra érdekes kérdéseket vet fel.

LZS: Azoknak a legmélyebb, legelhallgatottabb dolgoknak a dokumentálását, a leírását szolgálják a személy emocionális átváltozásai. Ez is a módszerhez tartozik. Az írói módszerhez. Hogy aminek nincs neve, azt közvetve a személyemben lezajló változások dokumentálásával nevezzem meg, írtam körül. Azt hiszem, itt Nadas Péternek nem a személyéről, hanem a hivatásáról van szó.

TD: A hivatás valóban adott. A *Világoló részletek*ben is szépen megfogalmazza Nadas: „mindent meg fogok írni, amit mások elhallgatnak”. Én ezt tartom az írói credónak. Ugyanakkor Nadas elsősorban Thomas Mann, de maga a polgári kultúra kapcsán is csonkolásról beszél. Ami alatt azt érti, hogy ez a kultúra, ez az író, valami igazi lényegeset szeméremből vagy félelemből visszatart megnyilvánulásaiból, ami ugyanakkor mégis az elfojtott működéséhez hasonlóan átüt a vásznon. Nadas egész életében az életéből dolgozott, amit a képzelet, a fikció erejével irodalmi művekké formált. Ez a beszélgetőkönyv a saját életre (és halálra) irányította a figyelmet, és azt kérdeztem, mi az, amit Nadas csonkol, elrejt? Miért így rejt el? Mit is rejt el tulajdonképpen? Honnan ez az irtózás a személyes megmutatásától? Amit gyakran a beszélgetőkönyvben egyfajta öregkori kedélyességgel sejtet. Mert már megengedheti magának. Ahogy a csúnya beszédet is. De, lehet, rossz irányba tapogatózom.

LZS: Nadas személye... Igen, efféle kérdések gyakran felmerülnek egy író esetében, ki az, aki ezeket írja, vagy épp nem írja, szóval hogy mi az, amit elárul magáról, és ha nem, miért nem. De én ezt úgy látom, hogy a személyesség is egyféle viszonyrendszer, a személy nem korpuszkula, hanem rezgés, hogy így fogalmazzak. Legfeljebb rezgő korpuszkula, amely megjelenési formáit mindig az adott rendszerben veszi fel. De te hol érzel csonkoltságot?

TD: Én se valami esszencializmus felől gondolom el a személyest, hisz az mindig viszonyrendszereiben képződik, egyfajta anarchikus mozgásból

megképződve. Csak azért lett számomra fontos ez a kérdés, mert Nádas folyamatosan eltolásról beszél, amivel a személyes életanyagot transzponálja az irodalmi térbe, ami ugyanakkor több ponton keresztül is a realitásban van lehorgonyozva, legtöbbször akár visszakereshető módon. Ami pedig a csonkoltságokat illeti, számomra egyik nagy reveláció a hit személyes dimenziójának a felsejlése volt. Hogy ez a radikális és a humanisztikus mázhoz képest kegyetlen világlátás akár a hittel is érintkezhet. Egy olyannal természetesen, ami nem igazán leli formáit a hagyományos vallási tanításokban, de attól még hit. A másik természetesen a szexus. Mintha egy, a saját életben kihordott pánszexualizmus sejlene fel a válaszok mögött. De abban igazad van, eléggé veszélyes és könnyen félrevezető tud lenni egy ilyen irányú tapogatózás. A találgatás nem hoz igazi revelációt. De még gondolkodtam valamiről. És ez egy kicsit független a beszélgetőkönyvtől. Hogy azért mi, magyarok milyen szerencsések vagyunk, hogy egy ilyen kaliberű és világlátású író tarthatunk a legnagyobb írónknak. Szinte nem is értem, hogy egy ennyire frusztrált, sőt, sok vonatkozásban hasadt kultúra, nemzet miért benne találta meg a legnagyobbját. Vagy ez kéz a kézben jár, azt hiszem. De amit kérdezni akartam, egy beszélgetőkönyv valahol ingyencsés is. Te melyik részeket élvezted leginkább?

LZS: Úgy nevezem, hogy kinézni a könyvből. A könyv szemével. Olyasmit látni, ami személyesen érint. Ami belőlem gyökerezik. Élveztem Thomas Mannt látni ebből a beszélgetőkönyvből. Élveztem a mostanában olvasott könyvekre nézni belőle. Jelenségekre. De akár a saját munkámra is. Vagy saját magamra. És itt visszakanyarodnék a személy témához. Nádas személye a velem, olvasóval kialakuló viszonyban generálódik. Intenzív ez a viszony, mert a kötetbeli beszélgetésekben eljutnak az alapstruktúrákig, amelyek tovább már nem redukálhatók. Látok egy embert, aki teljesen más, mint én, de elfogadom, mert látom a csontozatát, vagyis hogy másmilyen nem is lehetne. Elfogadom, és ezzel mintegy visszanyerem az ártatlanságomat. A saját személyemet is. Ahol ő boldogtalan, én ott boldog vagyok, ahol ő reménytelen, ott bennem tündököl a remény, ahol ő csonkoltságot lát, én ott a pazarlásra is képes tobzódó életet. És neked mi tetszett?

TD: Nagyon élveztem az írói felmenőkkel kapcsolatos radikális interpretációkat. És igen, a Thomas Mannal kapcsolatosan elmondottak ezek közé tartoznak. Jó, ha valaki ennyire be tudja mozgatni a hagyományt. Így él és továbbíródik. De élveztem a kortársakkal kapcsolatos ítélezéseket is, Kertésszel, Esterházyval kapcsolatosan. Bár ezeket sokan az írói gőg szám-

lájára írhatják. Ahogy a szerelemmel kapcsolatos fejtegetések is impozán-
sak voltak. Tényleg, ha már írói gőg, volt, ami zavart a könyvben?

LZS: Az nem a Nádas gőgje, Nádas épphogy tükröztet, olyasmiről be-
szél, amit ilyen-olyan gőgök elhazudtak. Itt hoznám szóba, hogy ami más-
hol esetleg zavaró, itt felettébb hatékony tudott lenni. Tetszett, hogy nincs
agyonfésülve a könyv. Benne maradtak szokatlan, „naiv kérdések” is, de
ahogy a bevezetőben K. Cs. is megjegyzi, néhol ezekre születtek a legjobb
válaszok.

TD: Akkor már csak egy személyes kérdésem lenne. Jelezted, hogy ez
lesz az utolsó négykezesünk. És én nem tartom véletlennek, hogy éppen
egy beszélgetőkönnyvel kapcsolatosan zárunk egy könyvekkel kapcsolatos
beszélgetéssorozatot. Számomra ezek a beszélgetések kiélezett helyzetek
voltak, amelyekben közösen tudtunk rákérdezni írói alkotásokra, írói műhe-
lyekre. Mindegyik beszélgetés akár egy villámutazás, amelyben az azonnali-
ság szorításában kellett valami érvényeset mondani, de úgy, hogy tekintettel
kellett lenni a beszélgetőtársra és a leendő olvasókra is, szóval folyamatos
kockázatot hordoztak. Neked mit jelentettek ezek a beszélgetések?

LZS: Dialógust. Vagyis közelítést és a szükséges távoltagegőrzését
egyben. Most kedvem támadt kitágítani a kereteit, és egy tágabb térben
folytatni.

Amik Annamária – György Andrea

EGY SZÓTÁR SZÍNEVÁLTOZÁSA

MILORAD PAVIĆ: *KAZÁR SZÓTÁR. 100 000 SZAVAS LEXIKONREGÉNY.*
FORDÍTOTTA: BRASNYÓ ISTVÁN. HELIKON KIADÓ, 2022.

György Andrea: Eddig elkerültük egymást a *Kazár szótárral*. Most olvas-
tam először ezt az 1984-ben megjelent, azóta a harmadik magyar kiadást
megérő regényt. Pontosan illik rám az, amit Pavić a kritikusokról megál-
lapít: „ők olyanok, mint a felszarvazott férjek: mindig utolsóként értesülnek

az újdonságokról”. Ha a kilencvenes évek elején kerül a kezembe, akkor Esterházy műveihez hasonlóan az újdonság erejével sokkolt volna. Biztosan megdöbbenett volna a szöveg interaktivitása, ahogyan nyíltan bevonja az olvasót az alkotás folyamatába. Most azonban inkább szórakoztatott, ugyanakkor meg is hatott ez a ma már nagyon ismerős írói eljárás.

Amik Annamária: Már az elején jelzi, hogy befejezetlen, folytatható, kiegészíthető. De ki merészelné vállalni ezt a feladatot, amikor már a legelső mondat a könyvet sosem felütő olvasó epitáfiuma?

GyA: Az olvasás mérgező, figyelmeztet a regény, és még mielőtt a vájt-fülű olvasó elmerülne a kijelentés metaforikus értelmezésében, a könyv (fiktív) keletkezéstörténete váratlanul megálljt parancsol neki, és pontosan az ellenkező irányba, a szó szerinti értelmezés felé tereli, ugyanis kiderül, hogy a *Kazár szótár* őskiadásának egyik példányát mérgezett nyomdafestékkel nyomtatták. Effajta meglepetésekkel vagy fricskákkal bőven szolgál a könyv, amely egyértelműen a meghökkentés, sőt, a megbotránkoztatás, de mindenképpen a megrögzött olvasói szokásokból való kimozdítás szerzői szándékával íródott.

AA: Mint minden játék, ez is halálosan komoly. A három forrásból származó, egybegyűjtött feljegyzésekkel nem válik teljessé a hitvitáról kialakítható kép, hanem csak fokozódik a történetírás és -értelmezés szubjektivitásának érzete. Az írásbeli átadásnak a kifejezés lehetetlenségével kell számolnia: a kazárok nem írhatnak saját múltjukról. A gondolatok a szavakkal érintkezve kihunynak, nekünk csak e kihunyás maradéka jut. Ráadásul az írás elengedhetetlen összetevője a hazugság: a könyv fehérségén áttetszik az igazság, a betűk pedig szeplők, ahol a pillantás megreked a felszínen, olvassuk.

GyA: Nyilvánvaló, hogy a tudós szerzőt különféle irodalomelméleti kérdések izgatták, és ezekre adott gyakorlati válaszokat. Különleges, enciklopédia-formát öltő regényével a műfaj hihetetlen rugalmasságát teszteli, de szívesen időzik hermeneutikai kérdéseknél is.

AA: A követhetetlenül szerteágazó témák közül kettő ragadott meg különösen: a nem lineáris időkonceptió és ehhez kapcsolódóan a valóság és álom átjárhatósága, amelyekkel az örök metafizikai problémát jelentő halált próbálja leépíteni. Az álom kitüntetett közege az ember beteljesedésének. Álomban vadásznak az „ősörök” Ádám után, akinek az egyes testrészei a földön lakó, egy-egy betűt képviselő emberek. Micsoda kép az írás mint Ádám testének felépítése!

GyA: A nagyon szemléletes, sőt, érzéki nyelvezet egyik zseniális példája, ahogyan a száraz jakobsoni kommunikációs modellt Pavić egy mozdulattal élettel telíti, izgalmassá teszi azzal a képpel, ahol két ember (az író és az olvasó) egy vad pumát tart pányván. Ez egyben a kommunikáció csődjének az ábrázolása is: „Ha most megkérjük a pumát (illetve a gondolatot), hogyan tekint ő erre a két emberre, azt válaszolhatná: a pányva végén olyan megehetőek vannak, akik fogva tartanak valaki számukra emészthetlent” – olvassuk.

AA: Én metafizikai jelentést tulajdonítottam neki, nem csak az irodalmi kommunikáció metaforájaként értelmeztem. A kazár hitvitában fontos szerepet játszó Ateh hercegnő mondja a megszokottá váló gondolatairól: „Mindennél ott látom őket, még a keresztutakon is. És ami a legrosszabb, többé nem látszanak tőlük a keresztutak.” Mintha a sivatagi remetéket idézné, akik a gondolatok kiiktatásában, a gondolatok fölé emelkedésben látták az Isten szemlélésének egyetlen módját. Nos, a szövevényes narráció gondolati telítettsége, ide ennyit írnék, hogy elvontsága (elvont ideákban tobzódása) egyáltalán nem kedvez ennek a kontemplációnak.

GyA: Az önironikus Pavićnak vannak még más ízletes metaforái is, például a regény mint mutatóanyag. És tényleg: elbeszélő technikájának olyan elemei, mint az intertextualitás, az irónia, az önreflexió, a játék, az anekdota, a montázs, a történet megszakíttósága stb. a *Kazár szótárt* posztmodern írói „mutatóanyagok” látványos tárházává teszi. Ezért számomra a regény olvasása egy lélegzetelállítóan szép, de annál veszélyesebb hegyi terepen kialakított labirintusjárás volt. Oly sok irányjelzőt tett ki a szerző, hogy félrevezetést sejtettem a háttérben. A jelzőablák annyi választási lehetőséget, akkora szabadságot adtak, hogy értelmezésük szinte jobban kifárasztott, mint maga az út. Végül egészen hagyományosan, az elejétől a végéig olvastam a szöveget, nem pedig keresztül-kasul, ahogyan a szerző javasolja. Eco szavaival fogalmazva, neked milyen volt a séta Pavić fikciójának az erdejében?

AA: Lassú és szédítő séta, amely olykor varázslatosan kedves költői magasságokba, máskor pedig felkavaró metafizikai mélységekbe vezetett. Borges, Eco, Krasznahorkai panteonjában látom, akik visszhangját, illetve előképét bőven megtalálni ebben a képtelenségig gazdag írásban, például az épületként elképzelt nyelv, a már említett halálos méreggel írott könyv vagy a hiába keresett kiút mozzanataiban. Az időtojást tojó tyúk mintha Dalí-festményből ugrott volna ki. De a látványossága mögött súlyos témákat fesseget profetikusan. A kazárok, bár mindenhol jelen és többségben vannak, mégis a három vallás képviselőit részesítik előnyben a politikai életben és

a kultúrában is. Ezzel a *Kazár szótár*, azon túl, hogy a szerző állítása szerint a nagyhatalmak összecsapásai között őrlődő kis nép története, a *cancel culture*-t előrevetítő hangoskodó kisebbségé is lesz. Ugyanakkor a halál árnyékának völgyében járó ember története is, akinek folyamatosan meg kell küzdenie a valóság és az álom, a múlt és a jelen, a kimondható és a kimondhatatlan közötti feszültséggel, amelynek megkerülhetetlen helyszíne a Kelet. A fikciós séta, amelyről kérdeztél, számomra ezen az útvonalon halad. Kielégítette-e a te kazár sétád a Kelet iránti vágyakozásodat?

GyA: Sőt, ki is oltotta, ugyanis ennek a spekulatív, áltudományos regénynek a miszticizmusa nekem már túl sok volt. Bár azt hiszem, hogy pontosan ez a célja a szövegnek: tútelíteni, kifárasztani az olvasót a zsidó, a keresztény és az iszlám által nem kanonizált misztikus tapasztalatok, világmagyarázatok tömkelegével, hogy aztán a végén egy laza fordulattal átváltson erotikus női lektűrbe, egy újabb fricskát adva a túlképzett olvasónak.

AA: A záróakkord nemcsak a lektűr, hanem a thriller határán is mozog. Az utószó előtt szereplő összeadás egyik tagja a 293, éppen az a szám, ahány évre a sátán megtestesüléseként ismert Sevast írnok a visszatérését ígérte. Bezárul a kör, de ezzel valóban túlságosan tömennyé és ellentmondásossá is válik a szellemi akrobatikát igénylő olvasmány.

Konsztantinosz P. Kavafisz

(1863 – 1933)

EGY NAGY GÖRÖG GYARMATON

Kr. e. 200-ban.

Hogy a Gyarmaton nem a legjobban intézik az ügyeket,
ahhoz kétség sem férhetett,
és bár, így vagy úgy, haladunk, mint ez feltehető,
mégis, ahogy sokan vélik, talán itt az idő,
behozni egy Politikai Reformert.

Mindazonáltal hátrány s bökkenő,
hogy minden semmiségből nagy ügyet
csinálnak ezek a Reformerek.
(Jó volna, ha az ember sohasem
szorulna rá ezekre.) Mert
csipcsup dolgot is fürkész, firtat az ilyen,
és rögtön kész a fejükben a gyökeres változás terve,
haladéktalan megvalósítást követelve.

S az áldozathozatal tetszik nekik.
MONDJATOK LE ARRÓL A FÖLDETEKRŐL,
BIRTOKLÁSOTOK INGATAG:
A GYARMATOKNAK AZ ILYEN SZERZÉSEK
ÁRTANAK.
MONDJATOK LE ERRŐL A JÖVEDELMETEKRE,
S A MÁSIKRÓL IS, AMI VELE JÁRT,
S E HARMADIKRÓL IS, AMI EBBŐL KÖVETKEZIK.
NEHÉZ DOLOG, PERSZE – DE HA EGYSZER
SZÜKSÉGELTETIK?
TÚL NAGY A FELELŐSSÉG RAJTATOK,
ÉS AZ IS MEGÁRT.

És ahogy a vizsgálatok haladnak,
találnak túlzást – ez nem kell, ez sem kell,
s mind olyasmi, amit nem szívesen szüntet meg az ember.
S amikor végre bevégezik munkájukat,
s már minden pontosan megszabott és megnyirbáltatott,
elmennek, zsebre téve a jogos honoráriumot –
lássuk csak, mi maradt, ilyen súlyos műtét után.

Lehet, hogy mégis itt még az idő.
Soha sem volt jó az a nagy sietség.
Korai tett – kései szánom-bánom.
A Gyarmaton, sajnos és persze, nem minden helyes még.
De hát van-e tökéletesség e világon?
Azért mi is haladunk, mint ez föltehető.

VAS ISTVÁN fordítása

NÉVJEGY

Arta'n a li'auk megpöndültak,
befutottak az épületet
& megfekték a sírunkat kővel.
Pommacskák születtek rölykökkel,
nem jutott hely a tarandaknak.
Bebonított mindent a fejlenél,
amelyet a bomasztán hájtott,
istenünknek nem jut kapuak,
bonított el trocheusok lenél,
légy begyes hozzáuk, bajukak.

2023. január 17.

Géai János

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)365-801946; E-mail: lato.szerk@gmail.com; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 120, fél évre 60, negyedévre 40 lej. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl.

ISSN 1220-5982